

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2019–2020

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Daniel Kačenák

**Historie vzdělávání budoucích učitelů na
Žatecku za 1. republiky**

Praha 2020

Vedoucí diplomové práce:

Doc. Dr. Milan Beneš

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED (PART TIME) STUDIES

2019-2020

DIPLOMA THESIS

Bc. Daniel Kačenák

**History of future teachers education in Žatec region
during first republic era**

Prague 2020

The Diploma Thesis Work Supervisor:

Doc. Dr. Milan Beneš

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská/diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 9. 2. 2020

Jméno autoraKačenák.....

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce Doc. Dr. Milanu Benešovi za cenné rady při vedení mé diplomové práce.

ANOTACE

Tato diplomová práce popisuje osudy státního koedukovaného učitelského ústavu v Žatci od jeho založení v roce 1920 až do ukončení činnosti tohoto typu škol v roce 1948. Sleduje každodenní život střední školy, která sloužila k přípravě učitelů obecných škol v meziválečném Československu. Práce si všímá obsahu výuky a dění ve škole v souvislosti s celospolečenským děním. Součástí práce je i popis proměn přípravy učitelů na svou profesi jak před založením ústavu a po dobu jeho existence, ale i v současnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA

andragogika, pedagogika, regionální dějiny, školství, učitelský ústav, vzdělávání, Žatec

ANNOTATION

The thesis describes fates of state coeducated teacher's institution in Žatec, since it's founding in 1920 untill the ending of activity of this type of schools in 1948. The thesis watches everyday life of the highschool, which served to prepare elementary school teachers in interwar Czechoslovakia. The thesis notices content of teaching and events at school in connection with society-wide events. Part of the work contains also a description of transformations of teachers preparation to their job before institution's founding, during it's existing, but also in present.

KEYWORDS

andragogics, education, education system, pedagogics, regional history, teacher's institute, Zatec

OBSAH

Úvod.....	9
1 Proměny vzdělávání českých učitelských adeptů	12
1.1 Nástin situace do konce 18. století.....	12
1.2 Nástin situace první poloviny XIX. století	13
1.3 Situace od druhé poloviny XIX. století do vzniku samostatného Československa	14
1.4 Situace mezi léty 1918-1922.....	21
1.5 Situace mezi léty 1923-1939.....	26
1.6 Situace během okupace 1939-1945.....	31
1.6.1 Proměny vzdělávání v období 2. republiky (podzim 1938-jaro 1939)....	35
1.6.2 Proměny vzdělávání v 1. fázi okupace (jaro 1939-léto 1941).....	37
1.6.3 Proměny vzdělávání ve 2. fázi okupace (léto 1941-počátek 1943).....	39
1.6.4 Proměny vzdělávání ve třetí fázi okupace (počátek 1943-jaro 1945)	41
1.6.5 Proměny českého školství v odtržených oblastech.....	42
1.7 Vývoj a proměny přípravy učitelů po roce 1945	43
1.7.1 Proměny učitelské vzdělávání do roku 1948	43
1.7.2 Proměny učitelské vzdělávání do roku 1960	44
1.7.3 Proměny učitelské vzdělávání mezi lety 1960-1978	47
1.7.4 Proměny vzdělávání mezi lety 1978-1989.....	50
1.7.5 Proměny vzdělávání po roce 1989.....	55
1.7.6 Koncepce přípravy učitelů na počátku 3. tisíciletí	56
2 Z osudů českého školství v Žatci	62
2.1 Zdroje informací	62
2.2 Z historie vzdělávání v Žatci	63
2.3 Nástin menšinového školství v Žatci	64
2.4 Československý státní koedukační ústav učitelský v Žatci.....	66
2.5 Státní ústav ke vzdělávání učitelek domácích nauk.....	67
2.6 Příprava učitelů na ústavu v Žatci.....	68
2.6.1 Přihláška ke studiu.....	69

2.6.2	Přijímací zkoušky	70
2.6.3	Studium na koedukačním ústavu učitelském	71
2.6.4	Studium na ústavu ke vzdělání učitelek domácích nauk	73
2.6.5	Odraz pokusů o reformy školství	75
2.6.6	Každodenní život školy.....	76
2.6.7	Cvičná škola	81
2.7	Osudy ústavu v době ohrožení republiky	82
2.8	Osudy ústavu po mnichovské dohodě.....	85
2.8.1	Budova žateckého učitelského ústavu za 2. světové války.....	86
2.9	Konec učitelského ústavu v Žatci	87
2.9.1	Vzpomínka na učitelský ústav.....	87
	Závěr	88
	Seznam použité literatury.....	90

Úvod

Na jižním okraji města Žatce se nachází budova ve stylu moderní architektury 20. let 20. století. Pro dějiny tohoto města je však zajímavá nejen svým architektonickým řešením. Jako téma této práce se nestala ani kvůli tomu, že zde přes 70 let působí střední ekonomická škola. Tato práce vznikla proto, aby se pokusila zachytit historii československého koedukovaného učitelského ústavu, který zde působil mezi světovými válkami a poté ještě do roku 1948. Motivací ke vzniku práce byla totiž nejen současná autorova profese, ale právě i skutečnost, že autor této práce v této budově prožil své 4 roky středoškolského studia, aniž měl nějaké hlubší povědomí o její minulosti.

O co práce usiluje? U procesu jejího vzniku stály dva základní záměry: ukázat proměny přípravy budoucích učitelů v novodobé historii naší země a přitom zohlednit skutečnost, že se vlastně jednalo o vzdělávání (skoro)dospělých osob. Druhým záměrem pak bylo zachytit osudy učitelského ústavu – ve své době střední školy – v národnostně problematickém regionu Čech. I když se v případě Sudet jedná na Žatecku o termín geograficky nepřesný, jeho politologický obsah zde platil velmi významně. Existence české střední školy měla zajistit nejen zvýšenou potřebu učitelů v nově vzniklém Československu, ale právě jeho umístění sehrálo důležitou roli při posilování českého obyvatelstva v této oblasti, která jazykově spadala do německy mluvícího příhraničí.

Osudy učitelských ústavů v Československu se stávají v posledních letech tématem některých akademických prací. Poměrně dobře jsou zpracovány osudy učitelského ústavu v Kroměříži, osudy dalších na Moravě se již také staly předmětem bádání. V rámci českých zemích byly zkoumány osudy nejstaršího českého učitelského ústavu v Praze, jenž nesl jméno Karla Slavoje Amerlinga, význačného českého pedagoga poloviny 19. století, nebo osudy učitelského ústavu v Soběslavi. Poměrně časté jsou také akademické práce věnované osudům různých škol, zejména pak v době okupace Čech a Moravy. Stranou pozornosti badatelů zatím zůstávají československé učitelské ústavy na Slovensku, což nabízí prostor pro další výzkumy. Je totiž důležité si uvědomit, že tyto vzdělávací ústavy v rámci celého Československa byly řízeny centrálně včetně toho, že nebývalo řídkým úkazem, aby učitel na slovenském ústavu byl příkazem zemské školní rady přemístěn na druhý konec republiky. To ostatně bude zachyceno i v této práci.

Její vznik lze rozdělit do několika fází. Poté, co vznikla základní představa o obsahu práce, bylo nutné jednak analyzovat stav zpracování problematiky vzdělávání budoucích učitelů na území Čech a Moravy, jehož výsledky se staly základem pro první část této práce.

Jistá setrvačnost vzdělávacího systému se odrazila v nutnosti vzít v úvahu proměny vzdělávání již ve druhé polovině 19. století, neboť československý stát tuto sféru převzal bez zásadních změn, což se dokonce týká i legislativní stránky školství. Jelikož se měnily požadavky na obsah vzdělání, byly hledány způsoby, jak tomuto vývoji vyhovět. To znamenalo prozkoumat návrhy, které hledaly cestu k reformě československé vzdělávací soustavy. Z bádání ovšem vyplynulo, že vlastně až do zániku učitelských ústavů k žádné významné změně nedošlo.

Právě jistá setrvačnost v organizaci školství se stala jedním z hlavních důvodů, proč v teoretické části zabýváme proměnami učitelského vzdělávání v podstatně delším období, než v jakém existoval žatecký učitelský ústav. Vzdělávání formou větší skupiny se totiž stalo základní vzdělávací formou na velmi dlouhou dobu. Vlastně přetrvala od Felbigerovy reformy v 18. století do současnosti. To se pochopitelně odrazilo i na formách přípravy učitelů. V úvahách, které provázely vznik této práce, se samozřejmě objevovaly i další varianty jejího obsahu. Výrazně déle než žatecký existoval vůbec první chlapecký (mužský) učitelský ústav Amerlingův, jenž byl také nejstarším českým učitelským ústavem v Čechách. Jako takový vznikl roku 1869, ale jeho počátky se vážou již kroku 1848, kdy byla při C. k. první hlavní české škole otevřena učitelská preparanda. Existovala až do roku 1948, který znamenal konec tohoto druhu škol a přesun vzdělávání učitelů na pedagogické fakulty vysokých škol. České učitele pro obecné školy tak Amerlingův ústav vychovával plných sto let, což je výrazně delší doba než ta, po kterou existoval žatecký. Rozhodnutí věnovat se právě žateckému bylo podmíněno především skutečností, že autora práce má k budově ústavu osobní vazby.

Stejně tak si lze klást otázku, kterým časovým obdobím by bylo vhodné ukončit kapitolu věnovanou obecně přípravě budoucích učitelů v našich zemích. Zde se ale při studiu opět ukázalo, že tradice, která provází jejich vzdělávání, má mnohem pevnější život. Pomineme-li tragické kotrmelce 50. let 20. století, zjistíme, že české školství se poměrně kontinuálně vyvíjí již od dob tereziánských. Na základě výzkumu a vlastní – byť zatím velice krátké – učitelské kariéry si dovoluujeme formulovat mírně kacířskou myšlenku, jež pak provázela celou dobu bádání: české školství zatím jinou tak zásadní reformu, jakou byla ta tereziánská, zřejmě nezažilo. Máme-li tedy porozumět každodennímu životu žateckého učitelského ústavu, měli bychom rozumět společenské a školské situaci před jeho vznikem i po jeho zániku. Posledním osobním argumentem, jenž provázal tyto úvahy, byla i skutečnost, že autor práce se věnuje studiu andragogiky, čímž se téma přípravy budoucích učitelů rozšířilo právě o novodobé koncepce, podle nichž se vzdělávání učitelů stalo součástí vysokoškolského studia.

Souběžně se vznikem osnovy teoretické části práce probíhal výzkum, jenž se opíral o bádání ve fondech Státního okresního archivu v Lounech, kde jsou v současné době uloženy archivní materiály vzniklé činností zkoumané školy. Velkou výhodou bylo, že fond byl archivně zpracován a roztríděn, takže k bádání byly k dispozici nejen tištěné výroční zprávy, ale také poměrně velké množství dalších výkazů, písemností a další dokumentace. Zejména každodenní agenda ředitelství školy pomohla vytvořit přiměřeně plastický obraz každodenního života učitelského ústavu, což bylo v průběhu archivních bádání stanoveno jako hlavní cíl celé diplomové práce, která vedle záměrů pedagogických usiluje o to být drobným příspěvkem ve výzkumu historie všedního dne, kdy místo celku pozorujeme detail, a přesto či možná právě proto vidíme nejen dějinný vývoj, ale i konstanty v chování lidského společenství.

1 Proměny vzdělávání českých učitelských adeptů

1.1 Nástin situace do konce 18. století

Škola – to nejsou jen žáci či školník, ale také učitelé. Vzdělávání a odborná příprava učitelů v našich zemích mají své kořeny již ve druhé polovině 18. století, kdy Marie Terezie roku 1774 ve druhé etapě svých reforem povolala do Vídně Johanna Ignaze von Felbigera, pruského kněze a pedagoga, jenž připravil zásadní reformu rakouského elementárního školství (*Allgemeine Schulordnung für di deutschen Normal-, Haupt- und Trivialschulen in sämtlichen Kaiserlich-Königlichen Erbländern*). Pro naši práci je důležité, že Felbiger v tomto všeobecném školním řádu formuloval metody výchovy a vyučování, které měl učitel používat.¹

Jelikož učitelská profese vyžaduje také adekvátní přípravu, již zmíněná školská reforma Marie Terezie z roku 1774 řešila problematiku vzdělávání učitelů. Z dokumentu, kterým byla tato reforma uskutečněna, bývají obvykle připomínány stupně základního školství, tedy školy triviální, hlavní a normální. Součástí systému se staly i tzv. preparandy, což byly tříměsíční kurzy pro učitele triviálních škol a šestiměsíční kurzy pro učitele hlavních škol. Již tehdy byly zvažovány vyučovací metody, probíhaly hospitace ve výuce a budoucí učitelé si psali přípravy. Nechyběly ani lekce, kde probíhalo seznámení s povinnou administrativou – např. s vedením katalogu žáků.²

Felbiger ihned v úvodu své *Knihy methodní* vysvětluje, v čem vidí rozdíl proti dřívějším způsobům výuky (v citaci byl pouze upraven pravopis dle současných pravidel): „*Skrze učení pospolné nic jiného se nerozumívá, nežli že školáci ne samotně, jako prve obyčej býval, nýbrž všichni pospolu, najednou, a ve stejnou chvíli se vyučují. Nejenom přednesení učitelovo na všechny žáky společně se vztahuje, nýbrž musejí také žáci všichni jednosvorně stejných věcí se chopiti.*“³

V roce 1775 tento reformátor vydal příručku pro učitele pod názvem *Methodenbuch* (česky 1777 – *Knih methodní*), která je kupodivu také počátkem česky psané pedagogické

¹ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol připravujících učitele*. 2.dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 149

² DAŇHELOVÁ, Ivana. *Historie učitelských ústavů na Moravě a jejich význam pro současnost*, Brno 2012, s. 13

³ FELBIGER, Johann Ignaz. *Knih methodnj pro Včitelé českých Sskol w cýsařských králowských Zemjch : w njž důkladně, a gádrně se okazuge, gakby w sskolnjm řadu vrčítý způsob včenj netoliko wesměs, ale y zvlásstně, při každé k včenj nářjzené věcy, zřjdiť se měl. Mimo přjmozpráwného vstanowenj, gakby se Včitelowé sskolnj we wssech djlech swého auřadu, též podobně Ržjditelowé, Wrchnj, a gin ktejřkoliwěk Dohljížitelowé zachowati měli, by sskolnjmu řadu náležitě zadost včiniť. W Praze: Nákladem cýs. král. prawidelnj sskolské Kněhotiskárny, 1777, s. 2*

literatury (spisy J. A. Komenského jakožto nábožensky v oné době stále neakceptovatelného nekatolíka byly v Čechách poprvé vydávány až v 19. století).⁴

Felbiger si uvědomoval nutnost odborné přípravy učitelů, a proto navrhl, aby učitelem mohl být pouze odborník s řádným vysvědčením. Všeobecný školní řád, který vyzýval rodiče, aby své děti ve věku 6-12 let posílali do školy, tedy předpokládal, že v nově zřizovaných školách bude základní metodou hromadná výuka. V té době se jednalo o výraznou pedagogickou novinku, neboť v dosavadní běžné praxi převažovala výuka individuální. Učitel hovořil s jedním žákem, tomu kladl otázky, dával mu určitý úkol a ten pak kontroloval. Pro všeobecnou školní docházku by tato praxe – při kvalitách a znalostech tehdejších učitelů – byla nejen neúnosná, ale i výrazně neekonomická. Bylo proto neméně důležité, aby učitelé byli na novou praxi náležitě připraveni.⁵

Tak se u krajských hlavních škol od roku 1775 zřizovaly tzv. preparandie (též preparandy), kde uchazeč o učitelskou profesi musel nejprve složit přijímací zkoušku. Ve škole se jim dostalo výkladu z pedagogiky a didaktiky. Dalšími předměty bylo náboženství s biblickou dějepřevou, metodika trivie, postupně přibyla nauka o mluvnici a pravopisu, přehled zeměpisu a dějepisu, přírodopisu, fyziky a chemie. Většina znalostí učitelských adeptů vycházela z jejich studia na normální či hlavní škole. Zajímavou pro dnešní učitele by byla nepochybně skutečnost, že adept nejen hospitoval v hodinách (náslechy), ale měl svá vlastní praktická vystoupení.⁶

1.2 Nástin situace první poloviny XIX. století

V první polovině 19. století se v českém prostředí objevila řada učitelů, které řadíme do skupiny vlasteneckých učitelů doby obrozenské a poobrozenské. Podstatným znakem jejich činnosti byla nejen snaha uplatňovat češtinu ve všech předmětech, ale zavádět některé další předměty – např. zdravotědu a zpěv.⁷

Významnou změnu přinesla další školská reforma z roku 1849, která znamenala změnu v organizaci středního školství. Došlo ke spojení dosavadního šestitřídního gymnázia s 1. a 2. ročníkem filosofické fakulty, čímž vznikla gymnázia osmiletá. Na rozdíl od předchozí praxe již nehrála tak důležitou roli latina. Nižší stupeň poskytoval vzdělání dostačující pro

⁴ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol připravujících učitele*. 2. dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 149

⁵ MORKES, František. *Největší reforma školství v dějinách – 230. výročí Všeobecného školního řádu*. In: Učitelské noviny, 2004, č. 33. Dostupné na: < <http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=4731> >

⁶ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol připravujících učitele*. 2.dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 151

⁷ Tamtéž, s. 160

úřednictvo, vyšší stupeň pak nabízel vzdělání filozoficko-historické a matematicko-přírodovědné.⁸ Pro učitele byl v této době zřízen Amerlingův mužský ústav učitelský, který by poskytl českou výchovu na vyšší úrovni. Založení podobného ústavu bylo dlouhodobým cílem českých obrozenců. K jeho uskutečnění došlo až v revolučním roce 1848, kdy bylo rozhodnutím císaře Ferdinanda I. z 30. března 1848 povoleno zřízení C. k. první hlavní národní české školy v Čechách. Ta byla otevřena školním rokem 1848/1849, a to v prostorách bývalého kláštera piaristů v Panské ulici na Novém Městě Pražském. Ředitelem školy se na příštích 20 let stal MUDr. Karel Slavoj Amerling (1807-1884), český obrozenec a pedagog, jenž již počátkem 40. let budoval českou školu „Budeč“, která měla poskytnout vzdělání ve všech oblastech vědění, ale nebyla z finančních důvodů v plnosti realizována.⁹

1.3 Situace od druhé poloviny XIX. století do vzniku samostatného Československa

Společenské proměny druhé poloviny 19. století, které již plně souvisí s tématem této práce, s sebou přinesly i změny ve školství. Dne 14. května 1869 byl vyhlášen říšský zákon č. 62/1869 ř. z. (tzv. Hasnerův zákon), kterým byla utvořena soustava obecných a měšťanských škol. Pro naši práci je důležité ustanovení, které se týkalo vzdělávání učitelů – totiž že dosavadní preparandy byly nahrazeny vzdělávacími učitelskými ústavu, které byly na úrovni středních škol. Zpočátku byly tříleté, později čtyřleté. Jelikož školství nebylo dosud koedukované, existovaly též samostatné ženské učitelské ústavy, jejichž absolventky ovšem po provdání již nesměly učit (tzv. učitelský celibát). Uchazeč o učitelství po absolvování studia skládal závěrečnou zkouškou učitelské způsobilosti, která ovšem nebyla maturitou (zkouškou dospělosti). Tu absolvent vykonával až po dvouleté praxi, a co může být dost překvapivé, tato zkouška neopravňovala ke studiu na vysoké škole. Učitelský ústav náležel do systému středních škol, a proto zde vyučovali středoškolské profesori (později označovaní jako hlavní učitelé) a cviční učitelé z cvičných škol, jež byly k učitelskému ústavu organizačně přiděleny. Pokud učitel své vzdělání dále rozšiřoval, mohl využít pedagogické semináře na vyšším učením technickém nebo na univerzitě. Dalším zdrojem učitelského vzdělání měly být nově zřizované okresní učitelské knihovny. Na základě Hasnerova zákona byla učitelům pevně stanovena nejvyšší úvazková míra – učitel směl učit maximálně 30 hodin týdně a ve

⁸ Tamtéž, s. 170

⁹ DAMOVÁ, Zora, NOVOTNÝ, Aleš a Jaroslava ROHOVÁ. *Amerlingův státní mužský ústav učitelský Praha II. (1841) 1848-1948 (1951)*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2014, s. I

třídě na jednoho učitele mohlo připadat maximálně 80 dětí. Zákon mimo jiné zlepšil sociální postavení učitelů, neboť jim stanovil pravidelný plat a přiznal právo na penzi.¹⁰

Přípravě budoucích učitelů se věnovala III. hlava zmíněného zákona. V § 27 je stanovena např. zásada, že praktická příprava bude probíhat na cvičné obecné škole, a pokud se bude jednat o přípravu učitelek, i na tzv. dětské zahradě (dnešní terminologií v mateřské škole). Aby učitelští elévové měli možnost osvojit si dovednosti z předmětů blízkých pracovnímu vyučování, měly učitelské ústavy obdržet přiměřeně umístěné a velké pozemky.¹¹

V roce 1869 přijala říšská rada tzv. říšský školský zákon, který mimo jiné stanovil osmiletou školní docházku a v českých zemích např. rovnoprávnost češtiny a němčiny ve výuce. Pro téma této práce se stalo důležitým ustanovení o přípravě učitelů, neboť zákon umožnil zakládání čtyřletých učitelských ústavů s maturitou. Absolvent učitelského ústavu po úspěšné maturitě nastoupil na dvouletou praxi na pozici podučitele. Pokud po uvedené době zvládl zkoušku učitelské způsobilosti, mohl se stát učitelem na obecné škole. Pokud chtěl učit na škole měšťanské, musel složit zvláštní zkoušky v odborných předmětech, což zhruba odpovídá dnešním aprobačním.¹²

Je vhodné připomenout, že tehdejší příprava budoucích učitelů by z hlediska dnešní legislativy nebyla vzděláváním dospělých, neboť chovanci učitelských ústavů začínali studovat v 15 letech, tedy do praxe nastupovali jako devatenáctiletí. Absolvent čtyřletého učitelského ústavu mohl nastoupit jako podučitel na dvouletou praxi až po složení maturitní zkoušky. Poté skládal zkoušku tzv. učitelské způsobilosti, která mu umožnila učit na obecné škole. Když učitel chtěl učit na měšťanské škole, byl povinen absolvovat další zkoušku způsobilosti z vybraných odborných předmětů. Učitelské studium trvalo čtyři roky, přičemž v jednom ročníku smělo studovat nejvýše 40 studujících. Vzdělávání učitelek bylo striktně odděleno od vzdělávání učitelů, koedukované učitelské ústavy vznikly až po roce 1918. Pro konání povinné praxe byla u každého učitelského ústavu zřízena cvičná a vzorová obecná škola. Součástí dívčích učitelských ústavů, které byly striktně odděleny od mužských ústavů, byla tzv. zahrádka dětská, tedy mateřská škola. Výuka náboženství ve školách byla věcí církve, ale dozoroval ji stát.¹³

¹⁰ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol připravujících učitele*. 2.dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 173

¹¹ Zákon č. 62/1869 ř. z., jímžto se ustanovují pravidla vyučování ve školách obecných. In: VÁŇOVÁ, Růžena a kol. *Studijní texty k dějinám pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova – Fakulta pedagogická, 2003, s. 211

¹² Ivana DAŇHELOVÁ, *Historie*, s. 15

¹³ ERNESTOVÁ, Jitka. *Historie vzdělávání ve městě Chebu od konce 19. století do poloviny 20. století*. Bakalářská práce. Jihočeská universita v Českých Budějovicích, Fakulta teologická, katedra teologických věd: 2015, s. 12, cit. [2019-01-08]. Dostupné na:

Vzdělání na učitelských ústavech bylo bezplatné, pro „nemajetné, duchem nadané chovance“ se v § 37 nabízela příležitost získat stipendium, pokud se zavázali alespoň 6 let pracovat jako učitelé.¹⁴

Zákon dokonce ustanovoval náplň studia na učitelských ústavech. Budoucí učitel (tedy chovanec) se podle ustanovení § 29 vzdělával v těchto předmětech: náboženství, vychovatelství a nauka vyučovací, historie a pomocné vědy těchto nauk, mluvnice, písemnost, znalost literatury, matematika (počítání, algebra a geometrie), popisné přírodovědy (zoologie, botanika, mineralogie), přírodopyt (fyzika a základy chemie), geografie, historie, nauka o výchově vlastenské, polní hospodářství, psaní, kreslení (geometrické i od ruky), hudba, tělocvik, poučení o vyučování slepých a hluchých. Budoucí učitelky (tedy chovanky) se podle ustanovení § 30 vzdělávaly v těchto předmětech: náboženství, vychovatelství a nauka vyučovací, historie a pomocné vědy těchto nauk, mluvnice, písemnost, znalost literatury, geografie, historie, aritmetika, přírodopis (popisující přírodovědy a přírodopyt), psaní, kreslení, zpěv, nauka o domácím hospodářství, cizí jazyky, ženské ruční práce, tělocvik a poučení o organizaci bobře zřízené opatrovny dítek (zahradky dětské).¹⁵

Náplň výuky na učitelském ústavu souvisela s obsahem výuky na obecné a měšťanské škole. Obecné školy zajišťovaly svým žákům osmileté obecné vzdělání, do něhož náležely trivium, náboženství, geometrie, reálie, zpěv, tělesná výchova. Pro dívky byly určeny ruční a domácí práce. Na měšťanské škole se vyučovaly mírně odlišné předměty – náboženství, psaní, čtení, jazyk, geometrie, reálie, účetnictví, aritmetika, kreslení, krasopis, zpěv, tělesná výchova a pro dívky opět navíc vyučování ručních a domácích prací. Na měšťanskou školu bylo možné přestoupit po absolvování 5 let obecné školy.¹⁶

V zákoně lze dohledat i ustanovení, jež řešilo další vzdělávání učitelů. V jednotlivých okresech měly být zřízeny učitelské knihovny a učitelé se měli alespoň jednou ročně pravidelně setkávat na tzv. okresních konferencích, kde se měli radit o vyučovacích předmětech obecné školy, o metodách výuky, o nových knihách a učebnicích či o školní kázni. Těchto konferencí se musel povinně zúčastnit každý učitel obecných škol a učitelského ústavu daného okresu. Jednou za 3 roky se pak delegáti z okresních konferencí setkávali na konferenci zemské. Různé pedagogické kurzy se měly uskutečňovat především v době podzimních prázdnin, přičemž účast byla pro pozvané povinná. Zákon v této zahrnuje i

<http://encyklopedie.cheb.cz/administrace/soubory_varia/1526546102_cz_12__historie_vzdelavani_ve_meste_c_hebu_od_konce_19__stoleti_do_poloviny_20__stoleti.pdf>

¹⁴ Zákon č. 62/1869 ř. z., jímžto se ustanovují pravidla vyučování ve školách obecných. In: VÁŇOVÁ, Růžena a kol. *Studijní texty k dějinám pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova – Fakulta pedagogická, 2003, s. 213

¹⁵ Tamtéž, s. 212

¹⁶ JŮVA, Vladimír sen. & jun. *Stručné dějiny pedagogiky*. Vyd. 4. Brno: Paido, 1997, s. 58

některé restriktce – zejména proti učitelům, u kterých bude zjištěno, že jejich vědomosti a učitelské dovednosti jsou nedostatečné. Jim mohlo být nařízeno absolvovat kurz pro další vzdělání. Pokud v kurzu neuspěli, museli znovu konat zkoušku učitelské způsobilosti. Pokud u zkoušky neuspěli, ztráceli osvědčení a záleželo jen na zemském školním úřadu, zda takový jedinec bude moci zastávat pozici podučitele, nebo bude ze školství propuštěn. Propuštění ze služby a zneplatnění zkoušky z dospělosti se týkalo i těch podučitelů, kteří do 5 let nekonali zkoušku učitelské způsobilosti.¹⁷

Zákon č. 62/1869, ve znění své jediné své novelizace – tzv. Taafovy novely čili zákona č. 53/1883 ř. z. (ta umožnila na venkově rodičům dětí dvanáctiletým a starším v rodinách v tíživé sociální situaci požádat o úlevu, a pokud bylo vyhověno žádosti rodičů, mohla být povinná osmiletá školní docházka dětem zkrácena na dobu 6 let, popř. žáci nemuseli navštěvovat výuku od dubna do listopadu) platil až do 31. srpna 1948. Proto se s mnohými jeho stanovami setkáme i v dalších částech práce.¹⁸

Zajímavostí je, že zavedení úlev od školní docházky požadoval např. i František Ladislav Rieger, známý český politik a velkostatkář, představitel Národní strany (tzv. staročechů) a zeť Františka Palackého. Připomínal důležitost podílu dětské práce v národním hospodářství a poukazyval na zvýšené náklady způsobené případným prodloužením školní docházky pro všechny žáky o dva roky.¹⁹

Taafova novela však přinesla i zhoršení podmínek pro práci učitelů. Ústupky církvi způsobily, že učitelé byli povinni konat dozor při náboženských cvičeních, počet žáků ve třídě mohl dosáhnout až jednoho sta a došlo ke změnám v přípravě učitelů – byla omezena výuka pedagogiky a všeobecně vzdělávacích předmětů ve prospěch náboženství a hry na varhany. Zvýšil se sice počet hodin metodik, ale učitel nucen využívat opakující se návody, jak učit jednotlivé předměty národní školy.²⁰

Známou skutečností tohoto období byl tzv. celibát učitelek. I když ženy získaly zákonem č. 62/1869 ř. z. totožnou kvalifikaci jako muži, dostávaly plat ve výši 80 % platu učitelů-mužů. Po protestech učitelek byly r. 1875 jejich platy dorovnány do stejné výše jako platy učitelů, ale učitelky se nesměly provdat (resp. mohly, ale nesměly poté vykonávat své

¹⁷ Zákon č. 62/1869 ř. z., jímžto se ustanovují pravidla vyučování ve školách obecných. In: VÁŇOVÁ, Růžena a kol. *Studijní texty k dějinám pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova – Fakulta pedagogická, 2003, s. 213

¹⁸ HORÁK, Záboj. *Církev a české školství: právní zajištění působení církvi a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3623-5, s. 26

¹⁹ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol připravujících učitele*. 2.dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 174

²⁰ Tamtéž, s. 174

povolání). Zavedení celibátu bylo zavedeno s ohledem na § 55 říšského zákona o obecných školách z r. 1869, který požadoval, aby se učitelé mohli věnovat svému povolání „*bez všelikého překážejícího zaměstnání vedlejšího*.“²¹ Tento tzv. celibát učitelek platil pouze pro učitelky literní (tedy ty, které vyučovaly všechny předměty kromě ručních prací). Učitelky odborné, které vyučovaly ruční práce, se provdat směly.²²

Průmyslový rozvoj druhé poloviny XIX. století si samozřejmě žádal i zakládání nových škol, především pak průmyslových a odborných středních škol. Připomeňme ovšem, že na těchto školách směli vyučovat absolventi vysokých škol, učitelské ústavy připravovaly pedagogy pouze pro školy národní. Právě tito učitelé však byli příznivě nakloněni různým změnám, a proto se mnohem ochotněji sdružovali do prvních učitelských spolků a jednot, které bylo možné zakládat po vydání spolkového zákona č. 134/1867 ř. z., o právě spolčovacím.²³

Od 70. let 19. století přibývá pedagogické literatury, učitelé mnohem častěji spolupracují s osobnostmi české vědy a kultury a stále častěji žádají, aby učitel absolvoval vysokoškolské vzdělání. K tomu však došlo až ve druhé polovině 20. století.²⁴

Naopak došlo k dalšímu zhoršení přípravy učitelů – ať se jednalo o již zmíněnou Taafovu novelu, po níž následoval odsunutí všeobecně vzdělávacích předmětů až za náboženství a hudbu, či omezení pedagogických požadavků ve zkoušce učitelské způsobilosti nařízením ministra duchovních záležitostí z 31. července 1886. Přípravě budoucích učitelů neprospělo ani rozhodnutí, že tzv. hlavní učitelé na učitelských ústavech již nebudou mít stejné výhody jako jejich kolegové středoškolští profesori na jiných typech středních škol. To vedlo pochopitelně k jejich hromadnému odchodu – ostatně již bylo zmíněno, že se zvyšoval počet odborných středních škol. Nedostatek hlavních učitelů byl nahrazován suplety a jinými méně kvalifikovanými silami.²⁵

Tato situace se odrazila v diskusi týkající se reformy středního školství. Potřeba přizpůsobit střední školství společenským změnám a pokroku konce 19. století vedla i v rakouské monarchii k celé řadě úvah a návrhů. Nešlo již jen o otázku výuky klasických jazyků, ale o celkovou reformu středních škol. Pro naše bádání je důležité, že si odborná

²¹ Zákon č. 62/1869 ř. z., jímžto se ustanovují pravidla vyučování ve školách obecných. In: VÁŇOVÁ, Růžena a kol. *Studijní texty k dějinám pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova – Fakulta pedagogická, 2003, s. 214

²² *Nejčastější dotazy z dějin školství*. Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského. [on-line]. [cit. 2019-11-13]. Dostupné na: <<http://www.npmk.cz/muzeum/nejcastejsi-dotazy-historie-skolstvi>>

²³ Zákon č. 134/1867 ř. z., o právě spolčovacím. Dostupné na: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm>>

²⁴ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol připravujících učitele*. 2.dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 176

²⁵ Tamtéž, s. 189

veřejnost uvědomovala nutnost změn také v přípravě učitelů, kde jejich pedagogické vzdělání nepostačovalo – učitelé středních škol byli velmi často absolventy filosofické fakulty, která ovšem neposkytovala odborné pedagogické vzdělání.²⁶

Otázky reformy přípravy budoucích učitelů neutichly ani na přelomu století. Roku 1898 se tato problematika stala součástí programu Ústředního spolku jednot učitelských v Čechách. V roce 1903 se v Praze konal XI sjezd učitelstva, jenž navrhl tuto koncepci přípravy budoucích učitelů: po ukončení střední školy bude uchazeč o učitelství dva roky studovat na vyšší škole pedagogické při filozofické fakultě, což tam ovšem vyžadovalo vytvořit podmínky pro takový obor. František Drtina, profesor pedagogiky na filosofické fakultě, navrhoval, aby byl čtyřletý učitelský ústav reformován a uchazeč o učitelství z něj poté přešel na univerzitu nebo techniku.²⁷

Přívrženci reformy zdůrazňovali roli pedagogické vědy, která se v jejich vnímání blížila lékařské praxi, neboť lékař i učitel často napravují nedostatky ve vývoji lidského jedince. Velmi moderně i dnes působí požadavky na individualizaci výchovy a vytváření takových podmínek pro výchovu a vzdělávání, aby se žák vyvíjel sice v souladu se společenskými požadavky, ale aby tento vývoj vycházel ze žákovy svobodné potřeby rozvíjet se. Veškerá pasivita a pouhé přejímání něčeho od učitelů se ve výchově podle těchto koncepcí stávala zhoubným prvkem.²⁸

Co tedy z pohledu přípravy budoucích učitelů znamenaly návrhy takové školské reformy? Připomeňme, že střední školy a jejich učitelé byli mnohem konzervativnější, a proto mnohé změny musely být předměty hlasitého nesouhlasu. Jmenujme např. požadavek na aktivní přístup školy v tělesné výchově, kam tehdy nebyl řazen jen sport, ale mnohem širší okruh činností – např. hygiena školní výuky. I dnes by nepochybně mnohý absolvent studia učitelství váhal, co se na pedagogické fakultě dozvěděl o možnostech pohybu žáka během vyučovací hodiny nebo jak má škola a sám učitel přistupovat ke kouření, pití alkoholu či onanii.²⁹

V rozumové výchově pak návrh reforma zvažoval rozšíření výuky předmětů souvisejících s reálným životem a naopak omezení výuky klasických jazyků – zejména řečtiny, která již tehdy neměla prakticky žádný praktický význam (s výjimkou přípravy

²⁶ KÁDNER, Otakar. Předmluva. In: ŠELEPA, František. *Základní otázky reformy středoškolské*. Praha: nákladem Studentské revue, 1908, s. VI

²⁷ VALENTA, Josef. *Škola vysokých studií pedagogických v Praze*. In: *Pedagogika – časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, 1982/4, s. 436. Dostupné na:
<http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=5177&edmc=5177>

²⁸ ŠELEPA, František. *Základní otázky reformy středoškolské*. Praha: nákladem Studentské revue, 1908, s. 3

²⁹ Tamtéž, s. 10

k dalšímu studiu klasických jazyků a historie). Jazyková výchova se měla více zaměřit na praktické dovednosti nejen v jazyce mateřském, ale v jazycích cizích – zejména němčiny, francouzštiny, latiny, angličtiny a některých jazyků slovanských.³⁰

Třetí oblastí, jež měla být reformována, byla výchova citová, kam se v dnešní terminologii řadí výchova estetická či umělecká. Zde byl kladen důraz na nezastupitelnou roli rodiny. Na počátku 20. století se v této oblasti řešila i problematika náboženské výchovy. Návrh reformy doporučoval naprosté odstranění memorování modliteb a dalších náboženských úkonů a ve vzdělávacím obsahu vyššího stupně středních škol ponechat pouze výklad dějin různých náboženství.³¹

Poslední oblastí změn měla být výchova mravní, kde byl formulován požadavek její návaznosti v rodině a ve škole. Z toho vyplýval požadavek na učitele – nejen pedagogické vzdělání a láska k profesi a dětem, ale i vlastní životní bezúhonnost. Až na vyšším stupni střední školy měla praktickou složku této výchovy doplnit výuka dějin morálky a mravních názorů v jednotlivých dobách u různých národů.³²

Jak mělo být navrhovaných cílů dosaženo? Lze říci, že v zásadě dvěma zásadními prvky: reformou školského systému, který by střední školství sjednotil do formy jednotné střední školy, která by takto pracovala až do úrovně kvarty, ba možná až do sexty. Druhým prvkem měla být reforma přípravy učitelů. Ten by již neměl mít ve třídě více jak 20 žáků a současně by měl mít co největší část svého úvazku v jedné třídě, aby byl posílen prvek výchovný. Navíc by učitel znal své žáky tak dobře, že by bylo možné odstranit klasické formy zkoušení.³³

Bylo tedy zřejmé, že vzdělání učitelů je pro realizaci podobných změn nedostačující. Učitelé, kteří měli působit na středních školách, byli absolventi filosofických fakult, a proto byli sice připraveni z hlediska odborně vědeckého, ale téměř postrádali vzdělání pedagogické. Jejich vzdělání v této oblasti se omezovalo na dějiny pedagogiky, všeobecnou pedagogiku a organizaci školství. Zcela absentovalo vzdělání v didaktice předmětů, které měli vyučovat. Již tehdy si školští odborníci uvědomovali, že i ten nejlepší vědecký pracovník nebývá vždy dobrým učitelem.³⁴

Jak se tedy měla konkrétně změnit příprava budoucích učitelů? Z výsledků ankety, která r. 1908 proběhla zejména mezi učiteli a odborníky na vzdělávání, vyplýval především

³⁰ Tamtéž, s. 19

³¹ Tamtéž, s. 30

³² Tamtéž, s. 34

³³ Tamtéž, s. 40

³⁴ Tamtéž, s. 42

požadavek, aby všichni učitelé získali vysokoškolské vzdělání, tedy aby uchazeč o tuto profesi po absolvování střední školy pokračoval na vysoké škole pedagogické (popř. pedagogické akademii) a současně mohl získat odborné vzdělání na univerzitě či vysoké škole technického zaměření. Nutným předpokladem mělo být i zřízení cvičných gymnázií, popř. cvičných středních škol obdobných cvičným školám obecným. Bez podobné praxe nemohl budoucí učitel získat dostatečné dovednosti nutné pro jeho práci.³⁵

1.4 Situace mezi léty 1918-1922

Vznik samostatného státu byl doprovázen celou řadou aktivit, jež směřovaly k výrazné demokratizaci občanské společnosti. V oblasti vzdělávání se k nim přiřadily požadavky na náboženskou svobodu, provedení školské reformy, vymanění školy z vlivu církve, zrušení celibátu učitelek, zavedení občanské výchovy i změn ve školské správě. Musíme však konstatovat, že československá vláda nepřijala žádný zákon, který by změnil významně školský systém rakousko-uherské monarchie. Snažila se ale po celou dobu existence první republiky upravit dějepisný obsah výuky, tak aby se více věnoval českým a slovanským tématům.³⁶

Protože vznik samostatného státu byl překvapivě rychlý, bylo nutné okamžitě řešit otázku nové československé legislativy. V návaznosti na diskuse, které probíhaly již v průběhu roku 1918, Alois Rašín formuloval první zákon nového státu. Pro naše téma je v něm důležité ustanovení čl. 2: „*Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.*“³⁷

To platilo i o zákonech školských. Teprve budoucnost ukázala, že k jejich zásadní změně během meziválečného období nedojde. Menší legislativní úpravy se samozřejmě objevily. Školské správě i vzdělání obecně se věnoval tzv. Metelkův zákon čili zákon č. 189/1919 Sb. z. a n., o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích. Již v prvním ustanovení uváděl: „*Veřejná obecná škola národní může být zřízena v každé obci, ve které podle tříletého průměru jest nejméně 40 dětí školou povinných,*

³⁵ Tamtéž, s. 43

³⁶ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol připravujících učitele*. 2.dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 244

³⁷ Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4f6mjrfuya#>>

když ve školní obci není veřejné školy s jazykem vyučovacím, který jest řečí mateřskou těchto dětí.“³⁸

Tento školský systém přetrval i po vzniku Československa. Jednou z mála výraznějších změn bylo zrušení zásady, podle níž směly dosud učit pouze svobodné učitelky. Tuto změnu provázela rozsáhlá diskuse v Národním shromáždění československém, kdy jeho členové Alois Konečný, František Houser, Josef Smrtka a Františka Zeminová navrhli, aby byl zrušen celibát učitelek.³⁹ Tuto změnu nakonec přinesl zákon č. 455/1919 Sb., zákon, kterým se zrušuje celibát literních a industriálních učitelek na školách obecných a občanských (měšťanských) v republice Československé.⁴⁰

S tímto zákonem souvisí poněkud úsměvná situace, která má své kořeny ve znění § 2 tohoto zákona: „*Učitelkám, které ještě nemají počáteční službu za sebou, je třeba povolení okresní školní rady, aby se mohly provdati.*“ Zákon 455/1919 Sb. totiž nebyl nikdy zrušen, a proto by se i dnešní učitelka v kariérním období, které bychom označili jako počáteční služba, měla obracet na okresní školní radu či její ekvivalent s žádostí o souhlas se svým sňatkem.

Můžeme však říci, že pravidla pro vzdělávání učitelů se po vzniku ČSR od těch rakouských nijak zásadně nelišila. Pokud tedy někdo usiloval o učitelkou profesi, musel splnit následující požadavky: ke studiu mohl být přijat uchazeč alespoň patnáctiletý, bez zdravotních omezení a tělesných hendikepů, s bezúhonnými mravy, který mohl prokázat přiměřené přípravné vzdělání. Úroveň tohoto vzdělání byla prokazována přísnou přijímací zkouškou, která vycházela z obsahu učiva v předmětech nižších škol reálných, popř. nižších tříd gymnázií. Uchazeč nebyl omezen náboženským vyznáním. Závěrečnou zkoušku musel absolvent učitelského ústavu vykonat ze všech vyučovaných předmětů. Poté mu bylo vydáno vysvědčení, jež mu umožňovalo pracovat na pozici provizorního učitele. Pokud úspěšně složil následnou zkoušku, mohl začít bez omezení učit na školách měšťanských, jinak jen na školách obecných.⁴¹

Úsilí o oddělení školství a církve dokládá nařízení vlády ze dne 5. srpna 1919 č. 473/1919 Sb., nařízení o provedení změny § 48 říšského zákona o školách obecných. Podle

³⁸ Zákon č. 189/1919 Sb. z. a n., o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích.

Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6mjyhewa>>

³⁹ *Zpráva kulturního výboru o návrhu členů N. S. Aloise Konečného, Fr. Housera, Josefa Smrtky, Fr. Zeminové a společníků (tisk č. 828), aby zrušen byl celibát učitelek.* Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dostupné na: http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm

⁴⁰ Zákon č. 455/1919 Sb., zákon, kterým se zrušuje celibát literních a industriálních učitelek na školách obecných a občanských (měšťanských) v republice Československé. [online]. Dostupné na: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/093-1919.pdf>

⁴¹ Ivana DAŇHELOVÁ, *Historie*, s. 17

něj měla být místa učitelů, ředitelů a správců na veřejných obecných a občanských školách obsazována bez ohledu na náboženské vyznání žadatelů a na jejich způsobilost k vyučování náboženství.⁴²

V roce 1920 bylo několik málo ustanovení tohoto zákona novelizováno zákonem č. 295/1920 Sb. z. a n., o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích., např. o povinnosti přijímat žáky ze vzdálenějších obcí do měšťanské školy. Nedostatek učitelů v některých regionech – zejména na Slovensku – vedl k vložení ustanovení o možnosti učitele přeložit na jinou školu: „*Předseda zemské školní rady, nebo jím ustanovený zástupce, právo přikázati kterémukoliv učiteli neb učitelce a to i těm, kteří zastávají místo definitivní, aby převzali úřad a vyučování obran kterékoli škole podle tohoto zákona zřízené.*“ Neuposlechnutí takového příkazu mělo být disciplinárně stíháno.⁴³

Zákon tedy zjevně neřešil problematiku středních škol včetně těch, které připravovaly budoucí učitele, pouze vymezoval základní organizační záležitosti obecných škol, na kterých i nadále působili absolventi učitelských ústavů. Stále tedy platilo, že učitelské ústavy nebyly z dnešního pohledu ryze andragogickou záležitostí, neboť připravovaly nedospělou mládež.

Proto se v této části práce budeme i nadále dost věnovat problematice obecných a měšťanských škol, na něž absolvent učitelského ústavu nastupoval. Zde se nabízela celá řada témat, jimž se také věnoval 1. sjezd československého učitelstva a přátel školství v osvobozené vlasti. K takovým tématům nepochybně náležela otázka jednotné školy, laické morálky, učitelského novátorství apod. Z projevu prezidenta Masaryka vyplývalo jeho přesvědčení, že nejprve je nutné změnit názory a mravy lidí, teprve poté je možné měnit společnost jako takovou. I na tomto sjezdu zazněl požadavek na vysokoškolskou přípravu učitelů nebo založení nového učitelského sdružení. Zjevná konzervativnost středoškolských profesorů se však odrazila ve skutečnosti, že členy nové Československé obce učitelské se stali pouze učitelé národních škol.⁴⁴

Nutno poznamenat, že tradiční stesky učitelů nad určitou platovou nerovností mezi nimi a úředníky ve srovnatelné pracovní pozici se objevily i tehdy. Dne 28. října 1920, tedy krátce před připomenutím 250. výročí smrti J. A. Komenského, vydal ministr financí Dr.

⁴² Nařízení č. 473/1919 Sb., nařízení o provedení změny § 48 říšského zákona o školách obecných. [online.] [cit. 2017-03-25]. Dostupné na: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/095-1919.pdf>

⁴³ Zákon č. 295/1920 Sb. z. a n., o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích. Dostupné na: <https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mrzguwta>

⁴⁴ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol připravujících učitele*. 2.dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 247

Karel Engliš nařizoval, že tzv. drahotní výpomoc poskytovaná státním úředníkům, se nebude vztahovat na učitele. Učitelé národních škol byli zákonem č. 495/1921 Sb. z. a n., kterým se upravují výhody poskytnuté státním a jiným veřejným zaměstnancům z důvodů mimořádných poměrů, zařazeni do nižší kategorie státních zaměstnanců. To bylo logicky vnímáno jako společenská degradace této profese. Paragraf 2 tohoto zákona totiž stanovoval: „*Učitelům obecných a občanských (měšťanských) škol v činné službě, čítajíc v to učitele na státních školách obecných a měšťanských, budou se místo výpomocí dle § 1 tohoto zákona na dobu od 1. ledna do 31. prosince 1922 vypláceti mimořádné měsíční (dříve čtvrtletní) výpomoci a měsíční nouzové výpomoci, a to pro Prahu a místa I., II. a III. třídy místních přídavků ve výši 80 %, pro všechna ostatní místa ve výši 70 % z částek podle dosavadních předpisů příslušejících.*“⁴⁵

Jak se po vzniku republiky konkrétně měnilo vzdělání učitelů? Ve složitých letech po vzniku republiky se podařila pouze úprava osnov učitelských ústavů, úprava praxí a zřizování abiturientských kursů pro absolventy středních škol při učitelských ústavech. Když byly v roce 1919 vydány prozatímní osnovy, byla na učitelských ústavech obnovena úroveň, které bylo naposledy dosaženo v roce 1874. Současně však akademický senát Univerzity Karlovy a učitelé filozofické fakulty UK odmítli návrh zavést vysokoškolské vzdělání učitelů. Proto se Československá obec učitelská rozhodla vlastními silami založit Školu vysokých studií pedagogických v Praze.⁴⁶

Tato škola si kladla za trvalý úkol rozvíjet vědeckou pedagogiku, vzdělávat učitele v pedagogice a dalších vědách zabývajících se edukací, seznamovat učitele s vědeckými metodami bádání a přibližovat zkušenosti z pedagogické praxe. Přednášky se konaly zpravidla o sobotách a nedělích, a přestože náklady na kolejné byly značně vysoké, ke studiu se zapisovaly stovky učitelů – především národních škol. Další kursy na této škole připravovaly učitelké kandidáty ke zkouškám, jež jim umožňovaly učit na školách měšťanských.⁴⁷

Na podzim 1921 otiskl Časopis československé obce učitelské v souvislosti se zahájením činnosti Školy vysokých studií pedagogických článek, který uvádí, že „...otázka

⁴⁵ Zákon č. 495/1921 Sb. z. a n., kterým se upravují výhody poskytnuté státním a jiným veřejným zaměstnancům z důvodů mimořádných poměrů. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyv6nbzguwta>>

⁴⁶ VALENTA, Josef. *Škola vysokých studií pedagogických v Praze*. In: Pedagogika – časopis pro vědy o vzdělávání a výchově, 1982/4, s. 437. Dostupné na: <http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=5177&edmc=5177>

⁴⁷ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol připravujících učitele*. 2.dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 249

*reformy učitelského vzdělání se dále odkládati nedá, a (Čs. obec učitelská) zřizuje z vlastních prostředků vědecký ústav pro experimentální pedagogiku s připojenými kursy vysokoškolskými, nenaleží ve svém volání po školské fakultě ani mravní podpory univerzity a profesorstva středoškolského, ani potřebné rozhodnosti ministerstva školství a národní osvěty otázku učitelského vzdělání zákonem rozřešiti ...*⁴⁸

V červenci 1922 byl vydán tzv. malý školský zákon čili zákon č. 226/1922 Sb., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských. Pro naše bádání zde pochopitelně nenajdeme žádné zásadní informace, učitelům je víceméně věnován jen malý prostor – např. zrušení dřívějších ustanovení o systemizaci učitelských míst: „§ 10. Učitelé a učitelky mohou vyučovati chlapce a dívky na všech stupních a druzích škol obecných (ľudových) i občanských. Veškerá místa literních učitelů na školách obecných (ľudových) i občanských, chlapeckých, dívčích i smíšených zřizují se bez určení pohlaví. Všechny dosavadní systemisace míst na školách těchto výhradně pro učitele nebo výhradně pro učitelky pozbývají platnosti.“⁴⁹

Zákon neřešil řadu problémů, a tak se až do doby krátce po 2. světové válce české školství de iure řídilo především rakouským školským zákonem z roku 1869! To ovšem neznamená, že vymizely pokusy o školskou reformu. Stejně tak nevymizela snaha československých učitelů rozšiřovat své vzdělání formou studia vysokoškolského. Proto pro velký zájem učitelů byly otevřeny další Školy vysokých studií pedagogických, a to v Brně (1921, zde byl přednostou Otakar Chlup, význačný pedagog a oponent některých radikálních podob reformy československého školství), v Plzni (1937, zanikla r. 1938) a za rok v Táboře (zde byl přednostou zastánce tzv. „amerikánských“ reforem Václav Příhoda, který byl často ve sporech se zmíněným O. Chlupem) a v Českých Budějovicích a v roku 1939 v Mladé Boleslavi a v Pardubicích.

Zajímavou změnu přineslo toto období ve výuce náboženství. To sice nadále zůstávalo součástí výuky, ale tzv. Malý školský zákon umožnil rodičům dítě z hodin náboženství odhlásit.⁵⁰

⁴⁸ VALENTA, Josef. *Škola vysokých studií pedagogických v Praze*. In: *Pedagogika – časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, 1982/4, s. 440. Dostupné na:

<http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=5177&edmc=5177>

⁴⁹ *Zákon č. 226/1922 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských*. Dostupné na Tímto : <<https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=3020&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>>

⁵⁰ JANIŠ, Kamil ml. *Vybrané kapitoly z dějin pedagogiky*. Opava: Slezská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7248-512-3, s. 71

1.5 Situace mezi léty 1923-1939

Jádrem úvah, jak reformovat československé školství, což by se možná odrazilo také v přípravě budoucích učitelů, byla přeměna tradiční habsburské instituce ve školu moderní, tzv. republikánskou. Nejednalo se tedy jen o úplné vymanění škol z církevního vlivu a nahrazení nepovinného náboženství povinnou občanskou naukou, ale také o dosažení úplného a řádného vysokoškolského vzdělání učitelů obecných a měšťanských škol. Jelikož stát na tyto požadavky nereagoval, rozhodli se sami učitelé prosadit změny cestou reformy zdola.⁵¹

Významnou inspirací pro obsah reformy se stalo americké školství. Nabízelo příklady, jak např. revidovat obsah učiva, jehož šíře ztěžovala práci učitelů, kteří často museli učivo zpracovávat do vlastních příruček. Ty současně ukazovaly, které učivo lze považovat za základní a nezbytné. Americké školství již tehdy razantně redukovalo učivo a zdůraznilo vedle obsahu také poznávací metody, již se žák učiva zmocňuje. To bylo v ostrém protikladu s československým školstvím, které v duchu tradice 19. století trvalo na nemalém kvantu vědomostí. I v přírodních vědách měla být opuštěna převažující systematika a žák měl poznávat pomocí typických příkladů, s nimiž se seznamoval sice zjednodušenou, ale stále metodou typickou pro vědecké bádání. Ve společenských vědách pak učitel měl nabízet určité myšlenkové přehledy a žák své vědomosti rozšiřovat soustavnou četbou a vlastními názory.⁵²

Tímto zájmem o americký pragmatický systém vzdělávání se československá meziválečná pedagogika zásadně odlišovala od rakouské a německé, které zůstávaly ještě mnohem více věrny tradičním koncepcím. Zmíněný zájem o americkou praxi nebyl v československé pedagogice přijímán vždy souhlasně, často je jako příklad sporů a diskusí uváděn spor mezi významnými pedagogickými odborníky – Otokarem Chlupem a Václavem Příhodou. Tyto spory jsou dle našeho mínění důkazem, že šlo o zásadní otázku, kam má československá pedagogika směřovat.⁵³

Otokar Chlup si sice uvědomoval, že prosazení studia učitelství na vysokých školách bude velmi obtížným úkolem, ale současně takovou reformu odůvodňoval. Zjišťoval, že v obecném vzdělání početné skupiny obyvatelstva – a to bez ohledu na sociální a profesionální příslušnost – existují zásadní mezery. Náležitě základy obecného vzdělání musí položit právě obecná škola. Jelikož základy obecného vzdělání jsou soustavou vědomostí, soustavou mnohostrannosti a rozmanitosti, prostě všeho, co souvisí s životem a prospěchem

⁵¹ PÁNKOVÁ, Markéta, Dana KASPEROVÁ a Tomáš KASPER. *Meziválečná školská reforma v Československu*. Praha: Academia, 2015. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2496-1, s. 8

⁵² CHLUP, Otokar. *Ideály nové výchovy*. In: CHLUP, Otokar, Jan UHER a Karel VELEMÍNSKÝ. *O novou školu*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1933, s. 14

⁵³ PÁNKOVÁ, Markéta, Dana KASPEROVÁ a Tomáš KASPER. *Meziválečná školská reforma v Československu*. Praha: Academia, 2015. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2496-1, s. 14

člověka, pak tomu musí odpovídat i příprava nového učitele. Takovou přípravu nemůže učitelé obecné školy poskytnout žádná z existujících vysokých škol, a proto nová škola připravující učitele musí odrážet pojetí školy obecné. Nesouhlasil se svými oponenty, že jádrem má být didaktika a metodika elementárního vzdělávání, ale „věcná náplň tohoto vzdělání“.⁵⁴

Co se počátkem 30. let již podařilo uskutečnit? Vzrostl počet žáků, kteří dokončili nejen obecnou, ale i měšťanskou školu, přibývalo studentů vysokých škol, rostl počet odborných škol. Zjevnou změnou byl růst počtu studujících dívek na koedukovaných středních školách i na učitelských ústavech. Došlo k úpravě obsahu zkoušek přijímacích i maturitních. Nadále však většina škol trvala více na obsahu vzdělání než na získání dovednosti řešit problémy.⁵⁵

Pokud by byla obdobná reforma prosazena, přinesla by nejen systém jednotné školy, ale také řadu změn ve způsobu práce učitele. Musel by se naučit jednat s žákovskou samosprávou, která se pokoušela na mnoha školách prosadit již krátce po vzniku republiky. Musel by se naučit jiné metody ověřování vědomostí a dovedností svých žáků. Vedle radikálních návrhů odstranit zcela zkoušení se objevovala doporučení přesně stanovit určité otázky, které by byly připojeny k tematickému celku učiva. Hodnocení by pak vycházelo z poměru správných a nesprávných odpovědí. Redukce učiva se příznivě odrazila na vyšší hodinové dotaci pro tělesnou výchovu, kde byl dáván za příklad model anglický, americký a v jisté míře také švýcarský.⁵⁶

Co bylo myšlenkovou podstatou úsilí o reformu nejen české pedagogiky? Už konec 19. století měnil lidskou společnost směrem k technické a vědecké modernizaci, proti níž stála přirozená touha udržet určitou podobu lidského společenství. Tedy – moderní pedagogika by měla současně překonat tzv. starou školu (pojmenujme ji např. nábožensky iracionální) i školu ryze moderní a osvícenskou (tedy racionální). Jednotliví zastánci těchto odlišných a protichůdných názorových proudů, jak již bylo zmíněno, vstupovali často až do osobních sporů (Václav Příhoda – Otakar Chlup).⁵⁷

⁵⁴ VÁŇOVÁ, Růžena. Jak univerzitní učitelé pedagogiky uvažovali o vysokoškolském vzdělání učitelů národních škol. *Pedagogika*. Praha: PF UK, 2011, **LXI**(4), 333-344. ISSN 2336-3815, s. 339

⁵⁵ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol připravujících učitele*. 2.dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 253

⁵⁶ CHLUP, Otakar. Ideály nové výchovy. In: CHLUP, Otakar, Jan UHER a Karel VELEMÍNSKÝ. *O novou školu*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1933, s. 17

⁵⁷ PÁNKOVÁ, Markéta, Dana KASPEROVÁ a Tomáš KASPER. *Meziválečná školská reforma v Československu*. Praha: Academia, 2015. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2496-1, s. 39

Každopádně v letech 1930-33 se podařilo jen částečně uskutečnit organizační strukturu československého středního školství, kam námi sledované učitelské ústavy připravující pedagogy pro obecnou školu náležejí. Vůdčí postavou těchto aktivit byl profesor Bohumil Bydžovský, jenž potřebu postupné reformy československého školství obhajoval slovy, která by mohla být mottem i dnešních školských reformátorů: „*Nelze se domnívati, že by škola mohla na dlouhou dobu ustrnout v nehybném tvaru. Bylo by si však přáti, aby reformní pohyb byl spojitý, aby nebylo třeba čas od času zákroku příliš silných, které školu zneklidňují nad potřebu.*“⁵⁸

Jak tedy v jednoduchém nárysu vypadala meziválečná československá školská soustava a jaké místo v ní měly učitelské ústavy? V následujícím organogramu přiblížíme její strukturu.

Tabulka 1: Organogram československého školství ve 30. letech 20. století

věk								roky
19 let	vysoké školy							
	<i>pedagogické akademie</i>							
	pokračovací školy	odborné školy	učitelské ústavy	gymnázium klasické	reálné gymnázium	reformované reálné gymnázium	reálka	3-4
	jednorocní učební kurzy (4. ročník měšťanky)		relativně jednotná nižší střední škola latina / francouzština				2	
11 let	měšťanské školy		jednotná nižší střední škola				2	
6 let	obecná škola							5
	mateřské školy							

Zdroj: VÁŇOVÁ, Růžena, Karel RÝDL a Josef VALENTA. *Výchova a vzdělání v českých dějinách*. Praha: Karolinum, 1992, s. 294

V meziválečné pedagogice se s pokusy ověřit úspěšnost podobné reformy můžeme setkat na několika československých školách. Jednalo se vždy jen o interní aktivitu. K velmi známým příkladům patří zlínské pokusné školy, na nichž byl ověřován tzv. „amerikánský“ model vzdělávání. Projekt byl štědře financován formou Baťa, jelikož podle

⁵⁸ HRUBÝ, Dag. *Kurikulární reforma přišla pozdě*. In: *Pedagogická orientace*, 2011, roč. 21, č. 4, s. 475. Dostupné na: <https://jcmf.cz/sites/default/files/PedOr11_4_KurikularniReformaPrislaPozde_Hruby.pdf>

názoru jejího majitele soudobá škola neuměla vychovat samostatné a tvůrčí osobnosti, které pro svou firmu potřeboval: „Nelze však říci, že šlo o vykořisťování města firmou, spíše se jednalo o přizpůsobení jeho fungování jejím zájmům. Investicemi do městského prostoru financovala svůj další rozvoj stejně jako investicemi do výroby a do svých zaměstnanců. A protože věřila v jejich efektivitu a vysokou návratnost, byly tyto investice velkorysé. Šlo o investice dlouhodobě založené (i do základního školství) a komplexní (nejen do pracovního prostředí, ale i do vzdělání, zdravotní péče a dalších oblastí života).“⁵⁹

Jak se tyto diskuse odrazily na vzdělávání budoucích učitelů, není z dostupné literatury zcela zřejmé. Filosofická fakulta, jejíž absolventi mohli usilovat o učitelství na středních školách, nadále odmítala možnost, aby pedagogika byla vysokoškolským oborem. Učitelské ústavy, které připravovaly adepty pro obecné a měšťanské školy, byly ve své většině ústavy státními, z čehož plynulo povinnost dodržovat stanovené osnovy. Studium archivních pramenů vzniklých činností učitelského ústavu v Žatci, jejichž analýzu práce přináší v dalších kapitolách, ukazuje, že diskuse o pedagogické reformě nebyly součástí jeho oficiálních aktivit. Dovolím si však na základě jisté analogie se současnými postoji učitelů soudit, že nepochybně nějaké neformální diskuse mezi pedagogy probíhaly. Archivní prameny si všímají především úřední stránky života školy a o vztahu této k reformě nepodávají prakticky žádné zprávy. Např.: v zápisech z pedagogických, které bývají velmi obsáhlé (běžně 5 – 6 stran), se objevují i poznámky o knihách, které byly škole darovány. Ale přesto, že v meziválečném období byla vydána řada knih věnujících se proměnám pedagogiky, což prokazuje, že česká pedagogická diskuse byla v meziválečném období nebývale rozvinuta a dokázala se shodnout na východiscích nové školy⁶⁰, tak podobné tituly v darech zkoumané škole nejsou uvedeny.

Oponenti „amerikánské“ reformy nesouhlasili s tím, aby tzv. měšťanská škola splynula s nižším stupněm středních škol v jedinou kategorii diferencovanou podle schopností. U vyššího stupně středních škol, kam patřily právě učitelské ústavy, se o reformě vlastně vůbec neuvažovalo. Reformátoři se shodovali snad jen v tom, že učitel na obecné škole by měl mít rovnocenné vzdělání s pedagogem (středoškolským profesorem) na nižším stupni střední školy.⁶¹

⁵⁹ MAREŠ, Petr. *Sonda do kultury města – Zlín, modelové město modernity*. In: Sociologický časopis / Czech Sociological Review, roč. 2013, č. 5, s. 688. Dostupné na:

<http://sreview.soc.cas.cz/uploads/0bb4fd5c310b673917a03f396e8e1898a4aa9e32_13-5-04Mares18.indd.pdf>

⁶⁰ PÁNKOVÁ, Markéta, Dana KASPEROVÁ a Tomáš KASPER. *Meziválečná školská reforma v Československu*. Praha: Academia, 2015. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2496-1, s. 55

⁶¹ CHLUP, Otakar. *Ideály nové výchovy*. In: CHLUP, Otakar, Jan UHER a Karel VELEMÍNSKÝ. *O novou školu*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1933, s. 18

S tím byl spojen další problém – na co se měla zaměřit výuka učitelských kandidátů? Ve výuce učitelského ústavu bylo neustále kontrolováno, zda budoucí učitelů znají podrobně učební osnovy, různé metody výuky, seznamují se s různými způsoby, jak řešit různé výchovné situace, umějí zkoumat žáka a jeho společenské začlenění, ale vlastně se nikde neuvádí, čeho se vlastně má dosáhnout, neboť chybí nějaký cíl vzdělávání a výchovy.⁶²

Poslední prvorepublikový návrh, který předcházel vzniku poválečných pedagogických fakult, byl návrh Václava Příhody, známého školského reformátora. Jeho koncepce vycházela z podstaty odbornosti učitelské profese, kterou nacházel ve znalostech pochodů učení, ve znalostech dětských reakcí a v uvědoměném, tj. na teorii založeném pedagogickém jednání.⁶³

Koncepce, jak vzdělávat budoucí učitele, narážely i na stavovské překážky. Jelikož nadále trvaly spory o to, zda všichni učitelé mají mít rovnocenné vzdělání, nebylo pro středoškolské profesory přijatelné, aby vyučovali na měšťanské, či dokonce na obecné škole. Přitom zastánci reformy poukazovali na to, že v mnoha evropských zemích (Francie, Jugoslávie, Belgie, Polsko) vznikají školy připravující pedagogy, kteří mohou učit na základní i střední škole. Současně však si reformátoři uvědomovali, že významnou překážkou bude pocit ohrožení společenské prestiže mezi dosavadními středoškolskými profesory.⁶⁴

Konec existence samostatného Československa přinesl i zánik pokusů o modernizaci příprav učitelů. Je jistým paradoxem, že v čase před mnichovskou katastrofou vstupovala otázka vysokoškolského studia učitelů do závěrečného kola, neboť 28. června 1938 se na ministerstvu školství a národní osvěty konala anketa o reformě učitelského vzdělávání za účasti 90 zástupců učitelských a profesorských organizací všech národností, školských odborníků a úředníků MŠaNO. Anketu zahájil tehdejší ministr školství Emil Franke, po něm pokračoval ministerský rada dr. Jan Kepřta. Podle jeho slov se pro zrušení dosavadních učitelských ústavů a vznik nových učitelských vysokých škol vyslovilo pět tehdejších politických stran (republikánská agrární, národně socialistická, sociálně demokratická, německá sociálně demokratická a sudetoněmecká. Pro byli i komunisté, kteří souhlasili za podmínky, že studium na nových školách bude nemajetným studentům usnadněno poskytováním stipendií a ubytováním na kolejích (studium na dosavadních učitelských

⁶² UHER, Jan. Filosofické základy pedagogiky. In: CHLUP, Otokar, Jan UHER a Karel VELEMÍNSKÝ. *O novou školu*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1933, s. 33

⁶³ VÁŇOVÁ, Růžena. Jak univerzitní učitelé pedagogiky uvažovali o vysokoškolském vzdělání učitelů národních škol. *Pedagogika*. Praha: PF UK, 2011, LXI(4), 333-344. ISSN 2336-3815, s. 339

⁶⁴ VELEMÍNSKÝ, Karel. Jednotná škola. In: CHLUP, Otokar, Jan UHER a Karel VELEMÍNSKÝ. *O novou školu*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1933, s. 51

ústavech bylo totiž za první republiky studiem nejlacinějším, což bylo důležité pro mnoho zájemců).⁶⁵

Určité rozdíly panovaly v otázce obsahu studia na těchto nových školách vysokoškolského rázu, proti zavedení vysokoškolského studia učitelů zůstávali především mnozí zástupci profesorů z dosavadních učitelských ústavů, požadovali však současně reformu zmíněných ústavů. Většina účastníků ankety byla ovšem pro zavedení vysokoškolského studia učitelů, menšinou pro pouhou reformu učitelských ústavů. Na základě poznatků z této ankety MŠaNO vypracovalo předběžný návrh zákona, ale můžeme říci, že dějiny první republiky končí v oblasti přípravy učitelů jasným vyjádřením potřeby zásadní reformy přípravy učitelů na jejich povolání.⁶⁶

1.6 Situace během okupace 1939-1945

Zánik samostatného Československa přinesl i konec pokusů o modernizaci přípravy učitelů. Po uzavření vysokých škol 17. listopadu 1939 došlo k násilnému přerušení přednášek na školách vysokých studií pedagogických. I v této situaci se čeští učitelé snažili najít nějaký způsob pro své další vzdělávání, ale protektorátní stát brzy zastavil i tyto snahy.⁶⁷

Vzdělávání učitelů na učitelských ústavech bylo mimo jiné zasaženo např. právě ztrátou pohraničí. Právě na žatecký učitelský ústav, jenž je tématem této práce, se vztahovalo rozhodnutí o zrušení všech českých středních škol.⁶⁸

České školství během okupace prošlo čtyřmi fázemi, jejichž odlišnost spočívá v míře nacistického tlaku. Období po mnichovské dohodě do jara 1939 se vyznačuje především tím, že tlak byl na Česko-Slovensko vyvíjen zatím zvenku. Školství však bylo již v tomto období silně poznamenáno relativním nadbytkem českých učitelů, kteří opouštěli pohraničí, jež bylo připojeno přímo k Říši. Jejich počet se dále navýšil o pedagogy, kteří začali odcházet ze Slovenska, kde sílily separatistické a protičeskoslovenské tendence. Tento relativní přebytek učitelů se začal odrážet v omezování nově otevíraných ročníků učitelských ústavů.⁶⁹ Dalším důsledkem tohoto přebytku učitelů byly potíže kariérního charakteru – naděje na

⁶⁵ BOSÁK, František: *K otázce učitelského vzdělání od Mnichova po osvobození Československa*. Rukopis. Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského Praha. Fond Archivu dějin učitelů při Odborovém svazu pracovníků školství a vědy, Praha, sign. 424/301, s. 4

⁶⁶ Tamtéž, s. 6

⁶⁷ VALENTA, Josef. *Škola vysokých studií pedagogických v Praze*. In: *Pedagogika – časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, 1982/4, s. 448. Dostupné na:

http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=5177&edmc=5177

⁶⁸ SVOBODA, Jaroslav. *Školství v období protektorátu*. České Budějovice: Nová Forma, 2010. ISBN 978-8087313-67-1, s. 28

⁶⁹ BOSÁK, František. *Česká škola v době nacistického útlaku*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1969, s.

dobré umístění se hroutily, postup na kariérním žebříčku se zastavil, naděje na jmenování se odsunovaly do nedohledna, zvyšovalo se riziko předčasného penzionování, učitelkám hrozilo zvýšené riziko propuštění.⁷⁰

Od jara 1939 do léta 1941 lze vymezit druhou etapu. Na území protektorátu docházelo k obsazování budov českých škol školami německými. Stávalo se tak především v oblastech s německou menšinou, přičemž argumentem pro podobné kroky bylo generalizované odčinění údajných křivd, jež měly být německým školám v době Československé republiky činěny. Zásadním okamžikem této fáze se pak stalo uzavření vysokých škol 17. listopadu 1939.⁷¹

Třetí fáze je spojena s obdobím od léta 1941, i když přípravy na ni byly zahájeny již na počátku léta 1940. Tehdy došlo k hrubým zásahům do organizační struktury škol, byla zavedena přísná výběrovost měšťanských škol (jejich název byl změněn na školy hlavní), došlo k restrikci počtu středních škol a prudce klesal počet středoškolských studentů. V této fázi se velmi intenzivně projevil nacistické zásahy do vnitřní práce škol – například ve významném navýšení počtu hodin němčiny. Základním principem výchovy se staly koncepce Třetí říše.⁷²

Čtvrtá etapa se spojuje s obdobím od počátku roku 1943 do konce války. Byly likvidovány poslední české pedagogické časopisy, české školy se musely věnovat pomoci válečnému hospodářství (sběrové akce), situaci komplikovalo pracovní nasazení mládeže a často také nucená práce totálně nasazených učitelů. Od léta 1944 je patrné, jak byl chod škol ochromen, přičemž tento stav trval až do května 1945.⁷³

Pro téma této práce jde o období důležité, neboť Státní koedukovaný učitelský ústav musel opustit Žatec – město se nacházelo na území Sudetské župy, tedy území přímo připojeného k Říši – a přestěhoval se do Loun. Proto považujeme za důležité přiblížit okolnosti, jak se příprava nových učitelů i české školství pod tlakem událostí změnilo. Změny měly široké spektrum – ideové, obsahové, organizační, správní, kvantitativní i kvalitativní. Jak již bylo zmíněno, tlak proti českému školství vyvrcholil nepochybně v souvislosti s těžkou porážkou wehrmachtu a jeho spojenců v bitvě u Stalingradu. Německo vyhlásilo tzv. totální válku, jejíž důsledky pocítilo školství v plné míře.⁷⁴

I nadále bylo české školství rozděleno na pětiletou (od září 1941 čtyřletou) školu obecnou, z níž bylo možné postoupit na školu měšťanskou (od roku 1941 označovanou jako

⁷⁰ Tamtéž, s. 16

⁷¹ Tamtéž, s. 4

⁷² Tamtéž, s. 5

⁷³ Tamtéž, s. 5

⁷⁴ ŠPRINGL, Jan. *Školství za Protektorátu*. [online], edit. [2016], cit. [2019-01-13]. Dostupné na: <<http://skolakemvprotektoratu.pamatnik-terezin.cz/index.php/kolstvi-za-protektoratu>>

hlavní, kam byl však od května 1943 přestup podmíněn úspěšnou výběrovou zkouškou; pokud v ní žák neuspěl, dokončil osmiletou povinnou školní docházku na škole obecné), nebo po přijímacích zkouškách mohl nastoupit na některý z existujících typů víceletého gymnázia, popř. na tzv. reálnou školu. Měšťanské, nyní tedy školy hlavní, byly přetvořeny podle německého vzoru, staly se výběrovými školami, na které se dostalo pouze 35 % žáků, kteří ukončili čtvrtou třídu obecné školy. Ve třídách se zvýšil počet žáků ze 45 na 60. Velmi výrazně bylo zasáhnuto do školních osnov a probíraného učiva. K největším změnám došlo v osnovách dějepisu.⁷⁵

Cílem dějepisné výuky bylo především žáky přivést k názoru o správnosti německé nadřazenosti a sepětí našich dějin s dějinami Říše. V roce 1941 bylo stanoveno, že se žáci mají seznámit s nejdůležitějšími událostmi ze společných českých a německých dějin. České dějiny se tak staly pouze bezvýznamným doplňkem dějin Říše. Dějepisné učebnice z období meziválečné republiky byly staženy z výuky a bylo omezeno, ba dokonce zakázáno používání pomůcek, které zachycovaly události našich dějin.⁷⁶

Pokud žák na měšťanské škole zůstal, mohl po jejím dokončení usilovat o přijetí třeba právě na učitelský ústav, na odbornou školu (obchodní, průmyslovou, mistrovskou, rolnickou, hospodářskou apod.), na školu učňovskou nebo pokračovací. Jako střední školy však byly uznávány pouze gymnázia, reálky a učitelské ústavy.⁷⁷

Školní osnovy musely akceptovat nejen nacistické rasové teorie, ale nacistické koncepce role Čechů v rámci Říše. Tento proces se ještě urychlil, když v lednu 1942 se stal ministrem školství Emanuel Moravec, jemuž bylo od května 1942 svěřeno Kuratorium pro výchovu mládeže, které kontrolovalo i mimoškolní organizovanou výchovu mládeže, kam kupříkladu patřila tělesná příprava a sport. Česká mládež měla být schopná ideově i fyzicky splnit požadavky nacistického režimu.⁷⁸

Tento vývoj odpovídal proměnám německého školství, které de facto ztotožnilo metody školní výchovné práce s výcvikem nováčků v armádě. Nacistická ideologie zdůrazňovala, že nejlepším vychovatelem německé mládeže je vysloužilý voják, nejlépe poddůstojník, jenž zvládal drill svých podřízených. Proto se v německém školství uvažovalo o modelu, kdy vojenský veterán po ukončení svého závazku (zpravidla na 12 let) by mohl

⁷⁵ SVOBODA, Jaroslav. *Školství v období protektorátu*. České Budějovice: Nová Forma, 2010. ISBN 978-8087313-67-1, s. 38

⁷⁶ PARKAN, František. *Didaktika dějepisu*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2013. ISBN 978-80-7290-644-4, s. 21

⁷⁷ ŠPRINGL, Jan. *Školství za Protektorátu*. [online], edit. [2016], cit. [2019-01-13]. Dostupné na: <<http://skolakemvprotektoratu.pamatnik-terezin.cz/index.php/kolstvi-za-protektoratu>>.

⁷⁸ Tamtéž.

absolvovat dvouletou učitelskou přípravku a ve škole pak být v očích svých žáků skutečnou osobností.⁷⁹

Celý tento proces byl doprovázen i silně represivními zásahy vůči českému školství. Tím nejznámějším se stalo nepochybně uzavření českých vysokých škol 17. listopadu 1939 – původně na 3 roky, ale nakonec až do konce války. Říše se sice snažila získat některé české studenty ke studiu na vysokých školách v Německu, ale pro poměrně malý zájem se tento návrh neuskutečnil. Vedle přímého teroru protektorát musel přijímat i další opatření, jež např. vedla k tomu, že např. zatímco klasická gymnázia navštěvovalo v roce 1938 přes sto tisíc studentů, tak v roce 1945 byl jejich počet redukován na pouhých 40500. Hlavní cestou k tomuto snížení bylo stanovení limitů, které omezovaly počet studujících ve prospěch učňovského školství, jež připravovalo pracovníky pro zbrojní průmysl a válečné hospodářství obecně.⁸⁰

Právě válečné hospodářství se odrazilo i na nařízeních, které školám ukládalo povinnosti organizovat sběr druhotných surovin. Od 23. listopadu 1939 musely školy zajišťovat sběr kostí a rohoviny, drobného kovového odpadu, papíru a gumy. Školy musely vést o sběru předepsanou dokumentaci, žáci byli motivováni prémiovým systémem. Postupně se sběr rozšiřoval na další suroviny, např. léčivé rostliny, textilní odpad, olejnatá jádra, semena, později též bobulnaté lesní plody a houby, jelikož v souvislosti s klesajícími přííděly potravin sloužily jako důležitý zdroj potravy.⁸¹

Změnou, která odrážela snahu přiblížit organizaci protektorátního školství říšskému, byla nová klasifikační stupnice se šesti známkami, která byla zavedena výnosem ministerstva školství z 28. května 1943, číslo 28.834-II. Stanovila tuto stupnici: velmi dobrý – 1, dobrý – 2, uspokojivý – 3, dostatečný – 4, sotva dostatečný – 5, nedostatečný – 6. Došlo i ke změně stupnice hodnocení chování – celkem byly zavedeny čtyři stupně (chvalitebné, spokojivé, méně vyhovující, nevyhovující).⁸²

⁷⁹ GAMM, Hans-Jochen. *Führund und Verführung. Pädagogik des Nationalsozialismus*. München: List, 1990, s. 172

⁸⁰ NEKOLA, Martin. *České školy pod hákovým křížem: Co se změnilo ve škole za Protektorátu?* [online], edit. [2018-02-02], cit. [2019-01-13]. Dostupné na: <<https://www.stoplusjednicka.cz/ceske-skoly-pod-hakovym-krizem-co-se-zmenilo-ve-skole-za-protektoratu>>

⁸¹ SVOBODA, Jaroslav. *Školství v období protektorátu*. České Budějovice: Nová Forma, 2010. ISBN 978-8087313-67-1, s. 36

⁸² POKOROVÁ, Petra. *Vývoj škol v obcích Jezeřany a Maršovice od tereziánské reformy do roku 1950*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova universita – Filozofická fakulta – Ústav pedagogických věd, 2014, s. 35. Dostupné na: <https://is.muni.cz/th/zpwjl/Bakalarska_diplomova_prace.pdf>

1.6.1 *Proměny vzdělávání v období 2. republiky (podzim 1938-jaro 1939)*

Nová ideologie kladla pochopitelně požadavky také na učitele, který musel splňovat řadu kritérií – předepsaný názor na minulost i současnost česko-německých vztahů, povinná znalost němčiny a rasově akceptovatelný původ – ze škol byli vyloučeni pracovníci židovského původu (ostatně od roku 1941 byly uzavřeny i školy pro židovské děti). Logicky byla postižena i příprava nových učitelů⁸³

Jedním z velkých problémů, před kterým se české školství na podzim roku 1938 ocitlo, se stal již zmíněný vysoký počet českých učitelů, kteří opustili pohraničí, Slovensko a Podkarpatskou Rus. Bylo třeba najít umístění pro 8000 učitelů, přičemž před okupací v Československu pracovalo asi 31200 učitelů. Problém se tedy týkal celé ¼ jejich počtu.⁸⁴

Proměny protektorátního školství našly svůj odraz i v přípravě nových učitelů. Jelikož národní katastrofa podzimu 1938 otřásla celou společností, logicky se v této těžké atmosféře hledali viníci. Jedním z nich měl být i údajně dosavadní školský systém, který produkoval příliš mnoho vzdělavců. Bylo poukazováno na to, že vysoký počet příslušníků inteligence vedl k jejich pronikání na Slovensko, což vedlo k nespokojenosti slovenského národa a k následné krizi soužití v rámci jedné republiky. Nová škola by měla omezit produkci nových zaměstnanců kancelářů, ale podporovat přípravu osob skutečně výdělečně činných, nejlépe v oborech založených na fyzické práci, jež by se měla stát součástí života studentů a učitelů.⁸⁵

Přes všechny problémy, které přinášel nacistický režim, budila mezi českými pedagogy pozitivní pozornost snaha německých universit budovat ve svých organizačních strukturách samostatné pedagogické fakulty, což naznačovalo úmysl zavést pro učitele vysokoškolskou přípravu. Na jaře 1941 však na základě Hitlerova rozhodnutí tato myšlenka skončila a v Německu i nadále pedagogy připravovaly učitelské ústavy.⁸⁶

Nejednalo se jen takto smýšlející návrhy. Např. v tiskovině „Brázda – revuálním týdeníku agrárního hnutí“ z listopadu 1938 byl publikován návrh, aby byly zcela zrušeny učitelské ústavy. Zájemce o učitelskou profesi by si měl projít střední školou, poté dvouletým pedagogiem a následně jedním rokem v pracovním táboře, kde by si osvojil zájem

⁸³ BURDOVÁ, Zdeňka. *Postavení učitele ve společnosti v průběhu 20. století*. Diplomová práce. Liberec: Technická universita – Fakulta pedagogická, 2008, s. 31. Dostupné na: <https://dspace.tul.cz/bitstream/handle/15240/7209/mgr_14186.pdf?sequence=1>

⁸⁴ BOSÁK, František: *K otázce učitelského vzdělání od Mnichova po osvobození Československa*. Rukopis. Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského Praha. Fond Archivu dějin učitelů při Odborovém svazu pracovníků školství a vědy, Praha, sign. 424/301, s. 21

⁸⁵ Tamtéž, s. 4

⁸⁶ BOSÁK, František. *Česká škola v době nacistického útlaku*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1969, s. 9

o národohospodářský význam práce. U zájemců o středoškolskou profesuru návrh zahrnoval myšlenku, aby dotyčný po šesti semestrech se jeden rok věnoval pedagogické teorii a praxi na cvičné střední škole. Každý učitel obecné školy i profesor střední školy by byl povinen strávit část prázdnin jako instruktor na letním pracovním táboře, jinak by měl nárok na dovolenou jen ve stejném rozsahu jako ostatní státní úředníci. Školné je nezbytným předpokladem pro redukci počtu zájemců o studium. U žen mělo být velmi přísně kontrolováno, zda je potřeba, aby studovaly na vysokých školách.⁸⁷

Nepovažujme tyto návrhy za extrémní a ojedinělý výstřelek. Velmi podobně se vyjadřoval i Jan Antonín Baťa, který razil myšlenku, že je nutné převychovat učitele tak, aby byl mnohem vnímavější k podnikatelským a hospodářským problémům. Podle Bati by sami učitelé (alespoň ti ve věku do 40 let) měli žádat o možnost pracovat na letních táborech, kde by se mohli fyzickou prací účastnit budování státu a učit se „živitelskému“ (tedy podnikatelskému) myšlení.⁸⁸

Na co se příprava učitele tedy zaměřovala? Učitelskému adeptovi bylo vštěpováno, že:

- ve škole se především vychovává. Cílem není myslet, ale věřit nacionálnímu socialismu,
- intelektuální složka vzdělání byla odsunuta za vybrané charakterové vlastnosti (ukázněnost a poslušnost) a za tělesnou zdatnost,
- úkolem školství není zvyšovat kulturní rozhled národa, ale připravit pro stát potřebné pracovní síly. Člověk a jeho talent jsou majetkem státu,
- vzdělání dívek se orientovalo na přípravu pro roli německé ženy-matky⁸⁹ (na což pak navazoval systém, který oceňoval matky, které pro Říši porodily více dětí. Součástí tohoto systému bylo od roku 1938 i vyznamenání Ehrenkreuz der deutschen Mutter (Mutterkreuz), který mohl být udělen i matkám rasově náležejícím k tzv. Volksdeutsche – tedy např. z okupovaného českého pohraničí),⁹⁰

⁸⁷ BOSÁK, František: *K otázce učitelského vzdělání od Mnichova po osvobození Československa*. Rukopis. Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského Praha. Fond Archivu dějin učitelů při Odborovém svazu pracovníků školství a vědy, Praha, sign. 424/301, s. 6

⁸⁸ Tamtéž, s. 9

⁸⁹ BOSÁK, František. *Česká škola v době nacistického útlaku*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1969, s. 10

⁹⁰ *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Čestný kříž německé matky* [online]. c2016 [citováno 2019-02-06].

Dostupný z WWW:

<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=%C4%8Cestn%C3%BD_k%C5%99%C3%AD%C5%BE_n%C4%9Bmeck%C3%A9_matky&oldid=13568847>

- školní příprava je ve vazbě na práci mládežnických organizací (např. Hitlerjugend (HJ), Bund deutscher Mädel (BdM), jejichž činnost má přednost před výukou.

V prvních měsících roku 1939 byly ještě stále vedeny diskuse o podobě učitelského vzdělání. Stále ještě panovala naděje, že bude možné pokračovat v činnosti Školy vysokých studií pedagogických, jež chtěla založit i další pobočky. To lze vycítit např. z projevu, jenž 12. února 1939 zazněl při zahájení činnosti pobočky v Českých Budějovicích – cit.: „*Vyšší vzdělání učitelské, vyřešené už v Německu i Polsku, není jen otázkou stavovskou, ale i zájmem vyšší úrovně národního školství, a tím též vzdělání lidu. Zřízením jejím má být zesílen postulat města, aby při chystané úpravě učitelského vzdělání dostalo se mu pedagogické akademie. Dneškem splněno dávné přání jihočeského učitelstva po vyšším vzdělání.*“⁹¹

Situace se však velmi rychle měnila a vyvíjela se značně nepříznivým směrem.

1.6.2 Proměny vzdělávání v 1. fázi okupace (jaro 1939-léto 1941)

Jak již bylo řečeno, zlomovým okamžikem po okupaci a vzniku protektorátu se stalo uzavření českých vysokých škol. To vedlo pochopitelně i k uzavření poboček Školy vysokých studií pedagogických. Přesto byly stále hledány způsoby, jak pokračovat v přípravě nových učitelů. Na odtrženém území bylo původně 5 českých učitelských ústavů a 3 ústavy pro učitelky domácích nauk. Na těchto školách studovalo 837 budoucích učitelů (z toho 474 dívek). Odhaduje se, že 75 % z nich se po odtržení pohraničí přestěhovalo do vnitrozemí a hledalo možnost, jak pokračovat ve studiu na zbylých ústavech. Tyto ústavy se však velmi rychle ocitly v nezáviděníhodné situaci, neboť byl překračován limitní počet žáků v jedné třídě (místo povolených 40 se jich muselo do jedné třídy vměstnat i přes 60). Řešením by bylo otevřít nové pobočky učitelských ústavů, což ale bylo v protikladu k dlouhodobým německým plánům s českým prostorem.⁹²

Po pádu Francie v létě 1940 se nacistický režim rozhodl k dalšímu zásahu proti českému školství. Tehdy státní sekretář K. H. Frank ve svém dopisu předsedovi protektorátní vlády Aloisu Eliášovi nařídil redukovat české střední školy:

1. okamžitě zrušit
 - 5 reálných gymnázií,

⁹¹ BOSÁK, František: *K otázce učitelského vzdělání od Mnichova po osvobození Československa*. Rukopis. Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského Praha. Fond Archivu dějin učitelů při Odborovém svazu pracovníků školství a vědy, Praha, sign. 424/301, s. 4

⁹² Tamtéž, s. 18

- 2 učitelské ústavy (mezi nimi byl i námi sledovaný žatecký, jenž v uvedené době po okupaci působil v cca 20 km vzdálených Lounech),
2. vyloučit více jak tisíc nově přijatých primánů, aby jejich počet nebyl vyšší než v předchozích letech.⁹³

Zásadní metodou, jak omezit počty žáků na středních školách, se vedle redukce počtu škol stal i numerus clausus, který stanovoval počty nově přijímaných žáků. Omezován byl také počet žáků ve vyšších ročnících středních škol, neboť se předpokládalo, že řada žáků střední školu opustí dobrovolně a přejde na školu odbornou či přímo do zaměstnání.⁹⁴

Toto omezování počtu se projevilo i na počtech chovanců učitelských ústavů. Učitelské ústavy byly postupně pod různými záminkami rušeny – např. v Kladně byl český učitelský ústav zrušen pro údajně zvlášť vzpurné a hulvátské chování jeho pedagogů.⁹⁵

Dalším krokem bylo uzavření prvních ročníků učitelských ústavů a pedagogických akademií ve školních rocích 1939/40 a 1940/41, tedy na dotčených školách pokračovali pouze chovanci vyšších ročníků. Uzavření 1. ročníků bylo zdůvodňováno potřebou omezit nadprodukcí nových učitelů a údajnou plánovanou úpravou vyššího učitelského vzdělání.⁹⁶

Nejistota se tak stala matkou naděje, že se blíží přechod k vysokoškolskému studiu učitelů. V diskusích se objevovaly argumenty o vysokoškolském studiu učitelů nejen v Třetí říši, ale třeba i v poražené Francii, jež byla předválečným československým vzorem. V poražené Francii byly totiž učitelské ústavy od podzimu roku 1940 zrušeny.

Důsledky tohoto vývoje lze posoudit na následující tabulce:

Tabulka 2: Počty chovanců učitelských ústavů

Školní rok	Škol	Tříd	Žáků	Z toho dívek
1938/1939	31	129	5190	2916
1939/1940	31	115	4090	2268
1940/1941	29	84	3314	1834
1941/1942	25	56	2183	1159
1942/1943	13	32	1022	401
1943/1944	13	48	1671	734

⁹³ *Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943*, sv. II. Ed. Milada Červinková a Libuše Otáhalová. Praha: Academia, 1966, s. 560-561

⁹⁴ BOSÁK, František. *Česká škola v době nacistického útlaku*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1969, s. 36

⁹⁵ AMORT, Čestmír. *Heydrichiáda*. Praha: Naše vojsko, 1965, s. 84

⁹⁶ KOTÁSEK, Jirí. Učitelské vzdělání včera, dnes a zítra. *Učitelské noviny*. Praha, 1967, 17(3/13.1.1967), s. 3

Zdroj: BOSÁK, František: *K otázce učitelského vzdělání od Mnichova po osvobození Československa*. Rukopis. Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského Praha. Fond Archivu dějin učitelů při Odborovém svazu pracovníků školství a vědy, Praha, sign. 424/301, s. 19

Definitivní tečku za úvahami, jakou podobu bude mít vzdělávání učitelů, však překvapivě učinila samotná Třetí říše – na jaře 1941 zde byla zrušena vysokoškolská příprava pedagogů a místo ní byly zavedeny právě učitelské ústavy. I v Německu se tedy učitelské studium získalo jen středoškolský statut.

1.6.3 *Proměny vzdělávání ve 2. fázi okupace (léto 1941-počátek 1943)*

Jak již bylo zmíněno, od léta 1941 se základním principem výchovy se plně staly koncepce Třetí říše, což se odrazilo zejména v navýšení počtu hodin němčiny. V lednu 1942 převzal vedení ministerstva školství Emanuel Moravec, jenž se chlubil, jak dokázal řešit přetrvávající problém nezaměstnanosti učitelů. Výslovně zmínil, že jedním z personálních kroků, jimiž tuto situaci řešil, bylo mimo jiné přijetí 4000 učitelů německého jazyka. Neuvedl ovšem, jakými kroky uvolnil z učitelské služby učitele, kteří z různých důvodů nevyhovovali proříšské orientaci. Jednou z cest byla de facto obnova celibátu učitelek – pokud byla učitelka vdaná a její manžel měl příjem alespoň 1750 korun, pak byla propuštěna ze státních služeb. Pokud se svobodná učitelka chtěla věnovat svému povolání, pak musela rezignovat na manželství.⁹⁷

Od 11. srpna 1941 byla vládním nařízením změněna organizace učitelských ústavů i systém studia. Studium nově trvalo 5 let a byly stanoveny povinně vyučované předměty. Stejně jako na jiných školách i zde došlo k rozšíření výuky tělesné výchovy, němčiny a pedagogiky, jež měla více akcentovat nacistickou ideologii.⁹⁸

Tato změna by mohla vyvolat dojem, že došlo ve srovnání s předchozím čtyřletým studiem ke zlepšení. Zlepšení to ovšem bylo jen zdánlivé – dříve se ke studiu hlásili žáci, kteří splnili devět let povinné školní docházky, nyní však přicházeli zájemci o rok mladší. Navíc učitelské ústavy měly být povinně internátní, což se ovšem z kapacitních důvodů nedařilo vždy splnit.⁹⁹

⁹⁷ BOSÁK, František: *K otázce učitelského vzdělání od Mnichova po osvobození Československa*. Rukopis. Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského Praha. Fond Archivu dějin učitelů při Odborovém svazu pracovníků školství a vědy, Praha, sign. 424/301, s. 18

⁹⁸ SVOBODA, Jaroslav. *Školství v období protektorátu*. České Budějovice: Nová Forma, 2010. ISBN 978-8087313-67-1, s. 42

⁹⁹ BOSÁK, František: *K otázce učitelského vzdělání od Mnichova po osvobození Československa*. Rukopis. Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského Praha. Fond Archivu dějin učitelů při Odborovém svazu pracovníků školství a vědy, Praha, sign. 424/301, s. 15

Je důležité nezapomenout, že školství v protektorátu sice procházelo dílčími změnami, ale mezi nacistickými špičkami se vedly diskuse o metodách zásadní germanizace českého prostoru. Po likvidaci Reinharda Heydricha bylo protektorátní vládě oficiálně vyhrožováno, že český národ může být vymazán z mapy Evropy. Velmi záhy se ukázalo, že minimálně během války je podobný radikální krok neuskutečnitelný, neboť Říše si zatím nemohla dovolit postrádat cca 7 miliónů pracovníků. Proto – bez ohledu na reformy, které postihly české školství – mělo postupně dojít k následujícím krokům:

- získat pro německou národnost rasově vhodné Čechy,
- vysídlit rasově nevhodné Čechy, popř. likvidovat sice rasově vhodné, ale ideově nepřátelské příslušníky české inteligence,
- osidlovat český prostor novými českými osadníky (takový krok byl realizován např. např. v katastru obce Neveklov u Benešova, kde mimo jiné vznikl i rozsáhlý výcvikový prostor jednotek SS („SS-Truppenübungsplatz Beneschau“).¹⁰⁰

Od podzimu 1941 do poloviny roku 1943 probíhaly přeškolovací kurzy pro české středoškolské učitele. Kurzy probíhaly formou táborových soustředění, což byla v českém prostředí úplná novinka. Navíc se konaly na území Německa v Rankenheimu nedaleko Berlína. Táborový styl se výrazně blížil vojenskému výcviku, neboť se procvičovala tzv. pořadová, následovaly přednášky, práce v kroužcích, proslovy, společenské večery a sportovní akce. Jak vyplývá ze vzpomínek některých účastníků, bylo výrazně omezeno kritické myšlení ve prospěch snahy najít způsob, jak zvolené téma práce posluchačům objasnit.¹⁰¹

Vzhledem k silné tradici výuky dějepisu na českých školách byly tyto kurzy zaměřeny i na přípravu učitelů tohoto předmětu. Cílem kurzů bylo přesvědčit české učitele o koncepci, že Češi žijí uprostřed německého životního prostoru, tedy opustit Palackého myšlenku nezávislosti českého národa na událostech v Německu.¹⁰²

Obdobné směřování měly další kurzy pořádané pro středoškolské učitele zeměpisu – tedy vštěpovat myšlenku, že Čechy jsou schopné samostatného politického a hospodářského vývoje jen ve spolupráci s Německem, které se českého prostoru nemůže vzdát.¹⁰³

¹⁰⁰ BOSÁK, František. *Česká škola v době nacistického útlaku*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1969, s. 11

¹⁰¹ Tamtéž, s. 44

¹⁰² Tamtéž, s. 46

¹⁰³ Tamtéž, s. 47

Úpravy středního školství, kam učitelské ústavy náležely, postihovaly i středoškolské učitele. Vedle odborné připravenosti se rozhodujícím kritériem stal stupeň ovládnání německého jazyka, kdy přezkoušení prováděli němečtí inspektoři, popř. bylo nutné do 31. 3. 1943 doložit zvládnutí jazykové zkoušky.¹⁰⁴

Lze tedy popis proměn systému přípravy nových učitelů shrnout do konstatování, že právě v tomto období proběhly nejrazantnější zásahy v duchu okupační politiky nacistického režimu.

1.6.4 *Proměny vzdělávání ve třetí fázi okupace (počátek 1943-jaro 1945)*

V tomto období tlak na české školství nepatrně polevil. Příčin bylo několik. Nacistickému režimu se již podařila řada změn, ale současně se také začala projevovat zhoršující se válečná situace Německa. V květnu 1943 ještě v Rankenheimu proběhly kurzy pro učitele biologie, jimž se dostalo poučení, že nacionální socialismus je tak silný právě proto, že stojí na biologických zákonech. Proto byla taková pozornost věnována rasovým problémům a nauce o dědičnosti.¹⁰⁵

Metoda přeškolování nespočívala na vyloženě lživých faktech, ale v umění na základě pravdivých údajů docházet generalizováním k takovým závěrům, jež byly politicky žádoucí. Tyto závěry měly mnohem serióznější vzhled než pouhé propagační lži a mohly (a mohou i dnes) dlouhou dobu přežívat v povědomí společnosti.¹⁰⁶

Série školení vypěstovala v českých učitelích obavu z projevení vlastního názoru. Cílem pseudodiskusí v kurzech bylo především ukázat, jak se účastníci ztotožnili se závazným dogmatem, což ovšem nevylučovalo situace, kdy se o slovo hlásili jedinci, kteří doufali, že touto cestou urychlí svou kariéru.¹⁰⁷

Další kurzy se již nepodařilo uskutečnit, neboť Rankenheim vzhledem ke své poloze byl několikrát cílem spojeneckých náletů. Je nutné podotknout, že kurzy zde nebyly pořádány jen pro české učitele, ale školicím střediskem prošli učitelé i z dalších okupovaných evropských zemí, např. z Belgie či Nizozemí.¹⁰⁸

Poslední dva roky znamenaly také pro přípravu budoucích učitelů podobné změny, které zasáhly celé české školství. Karl Hermann Frank žádal na vládním projevu v pražské Lucerně 26. února 1943 bezvýhradnou mobilizaci všech sil a hodnot pro válku. Faktor války

¹⁰⁴ AMORT, Čestmír. *Heydrichiáda*. Praha: Naše vojsko, 1965, s. 36

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 47

¹⁰⁶ BOSÁK, František. *Česká škola v době nacistického útlaku*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1969, s. 47

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 48

¹⁰⁸ Van RUYSKENSVELDE, Sarah. *Education in turmoil. A history of Catholic secondary education during the Second World War in Belgium* Antwerpen: University of Antwerp, 2014, s. 148

vystupuje do popředí všeho dění s plnou silou a stává se charakteristickým rysem celého období. I školství se stalo plně součástí válečného hospodářského dění. Více než cokoliv jiného se náplní práce učitele a školy stal sběr odpadových hmot a snaha využít žáky i učitele jako pracovní sílu.¹⁰⁹

Přípravu nových učitelů komplikovalo i totální nasazení nejen jejich pedagogů na učitelských ústavech, ale i samotných studentů posledních ročníků. V mnoha případech ukončovali své studium závěrečnou zkouškou, která byla sice formálně maturitou, ale fakticky znamenala degradaci středního vzdělání. Velmi často byli žáci nejen učitelských ústavů nuceni dokládat účast při práci v zemědělství – ať již šlo o sklizeň obilí či sběr brambor. Z pohledu mého regionu (Žatecko) je zajímavé to, že už v roce 1943 a pak i v roce 1944 odjížděli žáci z protektorátu česat chmel do zahraničí – právě na Žatecko (tedy do Třetí říše).

1.6.5 *Proměny českého školství v odtržených oblastech*

Jelikož žatecký učitelský ústav musel opustit své předválečné sídlo (Žatec se ocitl na odtrženém území a stal se součástí 3. říše), chceme alespoň v obrysech nastínit zdejší situaci českého školství. Právě školská politika byla důležitým prvkem jazykového a kulturního potlačování Čechů, kteří z různých důvodů zde zůstali. Je možná překvapivým zjištěním, že v tzv. Sudetech v průběhu války Čechů dokonce přibývalo, neboť byli nezbytní pro udržení chodu hospodářství. Němečtí muži museli často rukovat do wehrmachtu, a tak na jejich místa přicházejí čeští pracovníci z protektorátu. To bylo v příkrém rozporu s původními záměry henleinovského hnutí, ale ekonomika dostala přednost před národnostními záměry. V celé sudetské župě proto až do konce války nevznikl jednotný postup proti českým školám a situace se lišila region od regionu. Relativně smířlivý postoj zastával region opavský, ostřejší postup byl prosazován v regionu labskoústeckém. V každém případě můžeme konstatovat, že české školství v Sudetech bylo těžce poškozeno. Vyšší české školy, gymnázia, odborné ústavy a pochopitelně i učitelské ústavy byly uzavřeny stejně jako tzv. menšinové školy. Postupně ubývalo českých měšťanských škol. Ve školním roce 1941-42 jich v opavském vládním kraji bylo ještě jedenáct, v labskoústeckém jen tři. Od roku 1940 tyto školy ale již nesměly přijímat nové žáky a na konci školního roku 1941-42 byly zcela uzavřeny. České děti mohly poté navštěvovat pouze německé hlavní školy, ovšem jen za předpokladu, že byly klasifikovány jako „*schopné znovupněmčení*“. Děti ze smíšených rodin musely od roku 1940 chodit výhradně do německých škol. Na poradě o národně politických

¹⁰⁹ BOSÁK, František. *Česká škola v době nacistického útlaku*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1969, s. 46

otázkách v sudetské župě v létě 1944 bylo konstatováno, že české školy zde již neexistují, zůstaly pouze české školy národní, jejichž vedení by mělo být výhradně německé. To válečné události nedovolily splnit v plné míře. Německé úřady alespoň hledaly cesty, jak co nejlépe kontrolovat zbylé české učitele, neboť ti byli zpravidla pokládáni za oporu obrany české národnostní identity. V dlouhodobých plánech se proto počítalo s úplným zrušením všech českých škol v Sudetech.¹¹⁰

1.7 Vývoj a proměny přípravy učitelů po roce 1945

1.7.1 Proměny učitelské vzdělávání do roku 1948

Již v prvních dnech po osvobození stát usiloval obnovu výuky, což ovšem nebylo vůbec jednoduché. Mnohé školní budovy byly v dezolátním stavu – kupříkladu v budově lounského gymnázia, do něhož byl po okupaci na čas umístěn žatecký učitelský ústav, byli koncem války umístění němečtí uprchlíci z dnešního Rumunska či východního Pruska, bylo nutné provést velmi důkladné vyhubení hmyzu. Ve školách chybělo mnohé vybavení, přesto některé školy zahájily pravidelnou výuku už týden po osvobození. Na lounském a žateckém okrese byla vzhledem ke značnému počtu uprchlíků z frontových oblastí výuka zahájena až v červnu 1945. Školní rok byl vzhledem k okolnostem mimořádně prodloužen do 20. července 1945 a na řadě škol nemohla být vydána vysvědčení, neboť nebyly české blankety.¹¹¹

Postupně probíhala obnova vzdělávací soustavy. Dekretem prezidenta Beneše ze dne 27. října 1945 bylo obnoveno vysokoškolské vzdělávání. Pro naše téma je důležitý zákon č. 100/1946 Sb. ze dne 9. dubna 1946, kterým byly zřízeny pedagogické fakulty při všech vysokých školách.¹¹² Konečně 27. srpna téhož roku byl vydán Prozatímní studijní řád a výnosem ministra bylo umožněno, aby si na pedagogických fakultách své vzdělání doplnili i učitelé vykonávající toto povolání.¹¹³

Pedagogické fakulty byly zřízeny jako samostatné instituce. Sice sídlily v budovách univerzit, neboť původní koncepce předpokládala, že budou v rámci konkrétní univerzity poskytovat studentům jednotlivých oborů také pedagogicko-psychologickou přípravu. To se

¹¹⁰ GEBEL, Ralf. *"Domů do říše": Konrád Henlein a Říšská župa Sudety (1938-1945)*. Praha: Argo, 2018. ISBN 978-80-257-2468-2, s. 237

¹¹¹ LINHART, Kamil. 50 let našeho ústavu. Obraz minulosti. In: *50 let střední školy v Lounech : jubilejní památník na oslavu 50. výročí založení střední školy v Lounech 1896-1946*. Louny: nákladem RG Louny, 1946, s. 72

¹¹² Zákon č. 100/1946 Sb. ze dne 9. dubna 1946, kterým se zřizují pedagogické fakulty. Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-100>

¹¹³ MORKES, František. *Učitelé a školy v proměnách času*. Pokus o základní chronologii 1774-1946. Plzeň: Pedagogické centrum, 1999. ISBN 80-7020-051-0, s. 55

ale nakonec nerealizovalo a místo toho poskytovaly nejen pedagogicko-psychologické vzdělání, ale i věcné (tedy aprobační). Pedagogické fakulty se tedy ustanovily jako instituce zcela samostatné, bez průniku do ostatních univerzitních fakult. Důvody, které k tomu vedly, nejsou v dostupné literatuře uvedeny.¹¹⁴

Vznik pedagogických fakult vyvolal otázku, kdo bude garantem těchto historických změn. Touto osobností se stal již několikrát zmíněný O. Chlup, jenž po válce požádal na děkanství FF MU o reaktivizaci a bylo mu vyhověno. A tak již od 1. května 1945 skutečně nastoupil znovu do činné služby a stal se opět ředitelem pedagogického semináře. Vzhledem k jeho věku (narodil se 30. srpna 1875) se děkanství dne 27. dubna 1946 obrátilo s dotazem na ministerstvo školství, zda má být vypracován návrh na penzionování. Dne 16. září 1946 ministerstvo děkanství sdělilo, že Chlup byl pověřen úkolem organizačně zajistit počáteční fungování pedagogických fakult a že byl také současně pověřen funkcí prvního děkana na Pedagogické fakultě v Praze.¹¹⁵

1.7.2 *Proměny učitelské vzdělávání do roku 1960*

Nové fakulty nepracovaly ani dva roky a došlo k zásadní změně politického klimatu. Školství se stalo pro nový režim jedním z klíčových resortů, který bylo nutno vzít „pevně do rukou“, přetvořit a využít pro „nové úkoly“. Mění se podoba vysokých škol, středních škol, zavádí se koncepce jednotné školy. Na všech vysokých školách a jejich fakultách probíhají personální změny v učitelských sborech, řada učitelů musí odejít pracovat mimo školství. Radikálně se proměňuje obsah vysokoškolské přípravy, zavádějí se nové učebnice s novým pojetím jednotlivých oborů, objevují se nové formy studia (viz dálkové studium nebo tzv. „přípravky“). Radikálně se mění kritéria pro přijímání studentů na vysoké školy, důsledkem čehož je změna populace studující na vysokých školách. Z vysokých škol mizí svoboda bádání, apolitičnost je proviněním a ideologičnost se stává jedním z hlavních kritérií vědeckosti oboru i osobního kariérního růstu.¹¹⁶

Zásahy do vzdělávání nabyly tak zásadního rázu, že se nelze ubránit srovnání s dobou okupace. Na základě výnosu MŠO č. A 178.448/48 ze dne 2. září 1948 byly vytvořeny na fakultách komise pro reformu studia. Podstatou těchto reforem bylo především ustanovení tzv. akčních výborů, které z fakult vylučovaly nejen vyučující, ale i studenty

¹¹⁴ VÁŇOVÁ, Růžena. Jak univerzitní učitelé pedagogiky uvažovali o vysokoškolském vzdělání učitelů národních škol. *Pedagogika*. Praha: PF UK, 2011, **LXI**(4), 333-344. ISSN 2336-3815, s. 342

¹¹⁵ VESELÁ, Zdeňka. Vývoj učitelského vzdělání po roce 1945 do roku 1953. *Pedagogická orientace*. Brno: Masarykova universita, 2006, **16**(3/2006), 69 - 76. ISSN 1805-9511, s. 70

¹¹⁶ MAREŠ, Jiří. Šedesátiletí pedagogických fakult: hledání svébytnosti. *Pedagogika*. Praha: PF UK, 2007, **LVI**(4), 312-325. ISSN 2336-3815, s. 314

s ohledem na takzvaný třídní princip. Všechny změny byly v roce 1950 potvrzeny prvním vysokoškolským zákonem, kde hned v úvodních paragrafech je uvedena zásady oddanosti novému zřízení.¹¹⁷ Postup nového státu lze doložit i na dalších ustanoveních tohoto zákona, kde je výslovně uvedeno, že bohoslovecké fakulty jsou vyňaty ze svazku dosavadních mateřských universit. Komunistický režim stejně jako nacistický nehodlal trpět, aby na budoucí učitele působil jiný myšlenkový názor.¹¹⁸

Jednotná škola a zestátněné školství nahradily demokratickou podobu, jež vycházela z reformních snah první republiky. I z dobových zákonů lze jednoznačně vycítit ideologický tlak komunistického režimu. U pedagogů i studentů byl upřednostňován tzv. politický růst a projevování sounáležitosti s režimem před odbornými znalostmi a odborným růstem. Odborné kurzy dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků běžné v předválečném systému byly nahrazovány politickým školením. Učitelská profese byla v mnoha oblastech devalvována nahrazováním skutečných odborníků méně zdatnými jedinci, kteří místo odbornosti nabízeli především odpovídající tzv. kádrový profil, v němž hlavní roli hrál třídní původ.¹¹⁹

Školství a příprava učitelů byly zasaženy řadou změn. Jak již bylo řečeno, také ve školství se individualita stala podezřelou, odlišnost se netolerovala. Zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství, neuváděl jiný typ školy než státní. Zákon totiž vedl k likvidaci nestátního školství, neboť byla zestátněna většina škol. Obecné vzdělání se stalo pro veškerou mládež jednotným, povinným a bezplatným, přičemž povinná školní docházka byla prodloužena z osmi na devět let. Zákon ustanovil strukturu školské soustavy, kdy ročníky národní školy byly definovány jako pětiletý 1. stupeň, školy střední jako čtyřletý 2. stupeň a 3. stupeň zahrnoval tříleté odborné školy a vyšší včetně gymnázií, tedy ty školy, které zajišťovaly přípravu žactva jak do praxe, tak pro studium na vysokých školách.¹²⁰

Zkrácení 2. stupně o 1 rok vedlo ke zvýšení nároků na 1. stupeň – od 5. ročníku se zaváděly učební předměty obvyklé na 2. stupni (dějepis, zeměpis, přírodopis) a naopak se zrušily dosud obvyklé předměty 1. stupně – prvouka, vlastivěda a psaní! Přejít ze

¹¹⁷ Zákon č. 58/1950, o vysokých školách. Část I., § 1 a 2. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=58&r=1950>

¹¹⁸ Tamtéž. Část V., § 33

¹¹⁹ MORKEŠ, František. *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích*. 1. vyd. Praha: Pedagogické Muzeum J. A. Komenského, 2002. ISBN 80-901461-9-8, s. 55

¹²⁰ Zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=95&r=1948>

čtvrtého do pátého ročníku představoval skok, se kterým se řada dětí neuměla vyrovnat. Z nepříznivých důsledků této změny byli obviňováni učitelé.¹²¹

Od pedagogických fakult byl v tomtéž roce oddělen obor učitelství pro mateřské a národní školy a převeden na tzv. pedagogická čtyřletá gymnázia. To byl první krok k zániku pedagogických fakult. K němu pak došlo v roce 1953 v souvislosti s přijetím 2. školského zákona. Vysokoškolské vzdělávání učitelů ukončilo na deset let svou cestu, neboť nyní se základním principem stalo prosazování a zavádění sovětských metod a vzorů bez ohledu na jejich aplikovatelnost v českých podmínkách. V důvodové zprávě k zákonu č. 31 ze dne 24. dubna 1953 se v odstavci o zřízení dvouletých vyšších pedagogických škol připomíná, že – cit.: „...také v SSSR se vzdělávají tito učitelé ve dvouletých učitelských institutech“. Rovněž v souvislosti s vysokými školami pedagogickými se uvádí jako analogie čtyřleté pedagogické instituty v SSSR.¹²²

Uvědomme si však, že řada sovětských pedagogických statí i osobností, které se staly mantrou dobových reformátorů, se věnovala především možnostem, jak odstranit důsledky revolučního chaosu, k němuž patřil mimo jiné analfabetismus či potřeba poskytnout základní vzdělání početným masám venkovanů, kteří v souvislosti s rychlou industrializací měli začít pracovat v nově budovaných továrnách. Nová reforma upravila strukturu škol tím, že zavedla osmiletou střední školu, zrušila gymnázia a současně zavedla tzv. jedenáctileté střední školy. Pokud žák absolvoval úspěšně „jedenáctiletku“, mohl se hlásit ke studiu na vysoké škole.¹²³ Pedagogické fakulty byly nahrazeny vysokými školami pedagogickými, které připravovaly výhradně učitele pro střední školy.¹²⁴ Na druhou stranu je nutné připustit, že tato reforma zavedla jako novinku také nejen středoškolské, ale i vysokoškolské studium při zaměstnání, což nabídlo příležitost získat vyšší vzdělání pro zájemce z řad již zaměstnaných občanů.¹²⁵

Školský zákon z roku 1953 je možné charakterizovat jako dokument vytvořený plně v intencích usnesení předsednictva Ústředního výboru Komunistické strany Československa, jež potřebovala, aby školství plně vyhovovalo požadavkům národního

¹²¹ VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0, s. 85

¹²² VORLÍČEK, Chrudoš. Tricet let vysokoškolského vzdělání učitelů v Československu. *Pedagogika*. Praha: PF UK, 1977, **XXVI**(3), 291-306, s. 297

¹²³ Zákon č. 31/1953, o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon). Část I., § 9. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=31&r=1953>

¹²⁴ Tamtéž, Část II., § 10. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=31&r=1953>

¹²⁵ Tamtéž, Část III., § 18. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=31&r=1953>

hospodářství a současně se co nejvíce přiblížilo dobovému vzoru – tedy školství v SSSR. Vzhledem k obtížné ekonomické situaci byla proto zkrácena povinná školní docházka opět na 8 roků. Zákon vycházel z představ o vybudování jednotného a ve všech tzv. lidově-demokratických státech stejně organizovaného školského systému. Proto byly obecné a měšťanské školy nahrazeny osmiletými základními školami ukončovanými závěrečnými zkouškami (dva povinné a jeden výběrový předmět).

V roce 1959 začala další reforma přípravy budoucích pedagogů. Místo dosavadních vysokých škol pedagogických bylo zřízeno 18 pedagogických institutů pro přípravu učitelů 1. a 2. stupně. Dne 20. srpna 1959 vešel v účinnost předpis č. 57/1959 Sb., vládní nařízení o pedagogických institutech, který jako vysoké školy zřizoval pedagogické instituty v Čechách v Praze, Brandýse nad Labem, Liberci, Hradci Králové, Pardubicích, Jihlavě, Brně, na Slovensku pak v Martině, Košicích a v Prešově.¹²⁶ To sice přiblížilo přípravu učitelů reálné situaci, ale současně komplikovalo vysokoškolský systém: tříleté studium učitelství 1. stupně a čtyřleté studium učitelství pro 2. stupeň na pedagogických institutech neodpovídalo standardnímu vysokoškolskému studiu. Tudíž absolvent tohoto typu škol měl de facto odlišné vzdělání než jeho kolega, který studoval učitelství na filozofických a přírodovědeckých fakultách.¹²⁷

1.7.3 Proměny učitelské vzdělávání mezi lety 1960-1978

Rok 1960 přinesl nejen změnu ústavy, ale i nový školský zákon. Lze tvrdit, že vznik obou spojovala dobová situace. Ústavní změna názvu státu na Československá *socialistická* republika odrážela oficiální optimismus na cestě k proklamovanému státu nového typu, ovšem realita byla opět mírně odlišná. Režim překonal následky vlastních reforem – zestátnění průmyslu, kolektivizaci zemědělství, preferenci těžkého průmyslu, měnovou reformu a další. To vše prezentoval ovšem jako úspěchy, jichž mohl dosáhnout právě jen a pouze komunistickou stranou řízený stát.¹²⁸

Důležitou otázkou se stalo vzdělávání nových učitelů, jež řešilo už zmíněné vládní nařízení č. 57/1959 Sb. To se odrazilo i v českém a slovenském školství, kde již nebyl deklarován cíl napodobit či přiblížit se (ve skutečnosti zaostalejšímu) vzdělávacímu systému Sovětského svazu, ale do popředí se začaly pozvolna prosazovat reálné potřeby

¹²⁶ Předpis č. 57/1959 Sb., vládní nařízení o pedagogických institutech, § 1. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=57&r=1959>

¹²⁷ MAREŠ, Jiří. Šedesátiletí pedagogických fakult: hledání svébytnosti. *Pedagogika*. Praha: PF UK, 2007, **LVI**(4), 312-325. ISSN 2336-3815, s. 315

¹²⁸ Zákon č. 100/1960 Sb., Ústavní zákon ze dne 11. července 1960. Ústava Československé socialistické republiky. Část Prohlášení. Dostupné na: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

československé společnosti. Dobová situace tedy nabídla příležitost napravit důsledky ideologicky podmíněných změn z let padesátých. Některé změny se připravovaly prakticky od poloviny 50. let, protože se velmi záhy zjistilo, že zejména školský zákon z roku 1953 byl pro školství a vzdělávání v Československu opravdovým neštěstím.¹²⁹

Příprava budoucích učitelů tedy na počátku 60. let vyhlížela následovně: budoucí pedagogové pro základní školy procházeli první dva roky stejným vzděláním a poté byli rozděleni podle stupně, na kterém měli po zakončení studia pracovat: pro učitelství 1. stupně studium trvalo ještě 1 rok, pro učitelství 2. stupně pak roky dva. Tuto změnu potvrdil následně zákon č. 166/1964 Sb., který se zabýval vznikem pedagogických fakult a postupným zrušením dosavadních škol pro budoucí učitele počínajíc školním rokem 1964/65.¹³⁰

Na I. stupeň základních devítiletých škol se vrátili předměty psaní a vlastivěda, mezi novými předměty se objevily odborné výchovy – polytechnicky zaměřená pracovní výchova, dále pak výchovy výtvarná a hudební. Na 2. stupni byly zavedeny v mnohem větší míře nepovinné předměty. Vzrostlo úsilí o modernizaci vzdělávání, teoreticky se propracovávala a prakticky zkoušela diferenciací. Tyto modernizační kroky byly umožněny uvolněnou politickou atmosférou 60. let, která vyvrcholila událostmi tzv. pražského jara. V oblasti školství vyvolaly pokusy o obnovení prvorepublikového školského systému, z něho pak zejména osmiletých gymnázií. Nakonec se podařilo prosadit alespoň gymnázium čtyřleté.¹³¹

Aby bylo možné rozšiřovat vzdělání učitelů v praxi, byl r. 1959 zřízen Ústav pro dálkové studium učitelů, jenž byl roku 1965 přeměněn v Ústav pro učitelské vzdělání na UK. Tříleté pedagogické instituty fungovaly v ČSSR pouhých pět let a už se ukazovalo, že nedokážou splnit původní očekávání. Proto byly nejen přejmenovány na Pedagogické fakulty, ale studium učitelství pro základní školy bylo prodlouženo na čtyři roky.¹³²

V letech 1964-1973 bylo možné studovat obor učitelství pro 1.-5. ročník základní devítileté školy (ZDŠ) v kombinaci s jedním předmětem pro 6.-9. ročník ZDŠ. Např. na Pedagogické fakultě v Olomouci v roce 1964 bylo možné vybírat z předmětů: český jazyk, ruský jazyk, dějepis, zeměpis, přírodopis, hudební, výtvarná a tělesná výchova, v roce 1965 z předmětů německý či francouzský jazyk, ale nakonec zůstala jen možnost ruský jazyk a

¹²⁹ ZOUNEK, Jiří, Michal ŠIMÁNĚ a Dana KNOTOVÁ. Cesta k učitelství v socialistickém Československu pohledem pamětníků. *Studia paedagogica*. Brno: Ústav pedagogických věd FF MU., 2016, 21(3), 131-158. ISSN 2336-4521, s. 138

¹³⁰ Předpis č. 166/1964 Sb., zákonné opatření předsednictva Národního shromáždění o pedagogických fakultách, § 6

¹³¹ VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0, s. 86

¹³² MAREŠ, Jiří. Šedesátiletí pedagogických fakult: hledání svébytnosti. *Pedagogika*. Praha: PF UK, 2007, LVI(4), 312-325. ISSN 2336-3815, s. 315

všechny uvedené výchovy. K zevrubnější změně v obsahovém zaměření studijního oboru pro 1.-5. ročník ZDŠ došlo od školního roku 1970/1971, kdy byl tento studijní obor koncipován nově jako čtyřletý bez kombinace s aprobačním předmětem.¹³³

Studium učitelství pro II. stupeň ZDŠ vycházelo z principu dvou aprobačních předmětů. Za příklad byla opět použita dobová možnost studia na Pedagogické fakultě v Olomouci:

- český jazyk byl postupně součástí aprobace s jazykem ruským, francouzským, německým, španělským a anglickým, dále pak s dějepisem a výchovami tělesnou, hudební a výtvarnou, v letech 1974–1980 ještě s občanskou naukou,
- ruský jazyk v aprobaci s českým jazykem, dějepisem, tělesnou, hudební a výtvarnou výchovou a dále s jazyky německým a anglickým,
- německý jazyk společně s českým jazykem a ruským jazykem,
- anglický jazyk v aprobaci s českým jazykem,
- francouzský jazyk v aprobaci s českým jazykem a ruským jazykem,
- španělský jazyk společně s českým jazykem,
- dějepis společně s českým a ruským jazykem,
- občanská nauka s matematikou a českým jazykem,
- zeměpis s matematikou, s přírodopisem a tělesnou výchovou,
- matematika postupně celkem s osmi předměty – fyzikou, zeměpisem, základy průmyslové výroby, chemií, tělesnou, hudební a výtvarnou výchovou, dále pak s občanskou naukou,
- fyzika s chemií, matematikou a dále se základy průmyslové výroby,
- základy průmyslové výroby s předměty fyzika, chemie a matematika,
- přírodopis s chemií, zeměpisem, tělesnou výchovou a se základy zemědělské výroby,
- základy zemědělské výroby s přírodopisem a chemií,
- chemie postupně v aprobaci s fyzikou, matematikou, základy zemědělské výroby, základy průmyslové výroby, přírodopisem a tělesnou výchovou,
- hudební výchova v aprobační skupině s českým jazykem, ruským jazykem a matematikou,

¹³³ *Sedmdesát let Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci 1946 - 2016*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5013-1, s. 26

- výtvarná výchova v aprobaci s českým jazykem, ruským jazykem a matematikou,
- tělesná výchova s českým a ruským jazykem, matematikou, chemií, přírodopisem a zeměpisem.¹³⁴

Celý tento vývoj, který odrážel šanci pluralitního pohledu nejen na školství a přípravu budoucích učitelů, ale i na další sféry veřejného života, byl náhle přerušen vstupem vojsk Varšavské smlouvy. Velmi rychle se etabloval režim konzervativního křídla komunistické strany, jenž je označován dobovým výrazem „normalizace“. Tento termín, jenž by bez ostychu zařadil do svých románů i George Orwell, ve skutečnosti označuje mocenské zásahy proti všem rezortům, vědním oborům, vlastně proti celé společnosti. Na školách, pedagogické fakulty nevyjímaje, proběhla personální čistka, kdy museli odejít mnozí kvalifikovaní odborníci, kteří režimu nevyhovovali svými postoji, názory a zásadami. Byli nejen zbaveni možnosti pracovat ve svém oboru, ale nový režim postupoval důkladněji: postih se týkal nejen „nositele tzv. pravicových názorů“, ale i jejich rodin – tedy včetně dětí, kterým bylo zabráněno studovat. V jejich osobních materiálech byl zdůrazňován nevyhovující tzv. kádrový profil. Paradoxně však tyto čistky přinesly ve srovnání s předchozími obdobími do vzdělávání učitelů určitou stabilizaci. Do konce normalizace totiž nedošlo k žádným zásadním či rychlým nebo zcela nepromyšleným změnám, jelikož změny byly z pohledu režimu rizikem.¹³⁵

Tím ovšem není řečeno, že by se tehdejší školství a příprava učitelů staly bezproblémovou záležitostí. Z učebního plánu přípravy učitelů koncem šedesátých let téměř úplně vymizely pedagogické praxe. Dovednosti, které budoucí učitel v jejich průběhu získával, teoretická průprava nemohla (a nemůže ani dnes) nahradit.¹³⁶

1.7.4 *Proměny vzdělávání mezi lety 1978-1989*

Od počátku 70. let se tedy do přípravy budoucích učitelů opět v plné míře vrátil ideologický tlak. I když lze pozorovat odlišnosti od 50. let 20. století, přesto jeho působení nelze přehlédnout. Režim od společnosti vyžadoval přinejmenším vnější dodržování určitých rituálů: od účasti na vybraných veřejných akcích – typickým příkladem byly prvomájové průvody či veřejné akce k výročí ruské říjnové revoluce – až po soustavný tlak na členství

¹³⁴ Tamtéž, s. 26

¹³⁵ ZOUNEK, Jirí, Michal ŠIMÁNĚ a Dana KNOTOVÁ. Cesta k učitelství v socialistickém Československu pohledem pamětníků. *Studia paedagogica*. Brno: Ústav pedagogických věd FF MU., 2016, 21(3), 131-158. ISSN 2336-4521, s. 146

¹³⁶ Tamtéž, s. 148

mladého člověka v prorežimních organizacích. U studentů středních a vysokých škol se jednalo zejména o Socialistický svaz mládeže (SSM). Členství podtržené jednotným oblečením mělo zdůrazňovat tzv. jednotu strany (rozumějme komunistické) a obyvatelstva a naopak – nečlenství mohlo vyvolat nežádoucí dojem neochoty spolupracovat s režimem. Nedílnou součástí života se staly různé komise a výbory, které vyhodnocovaly vztah občana k dobovému režimu, a podle jejich závěrů byla (či nebyla) udělena doporučení uchazeči o další vzdělávání.

Studenti i jejich učitelé byli využíváni jako pracovní síla na nejrůznějších brigádách – především v zemědělství. V žateckém regionu to byly především chmelové brigády, jejichž tradice sahala až do časů 2. světové války. Vedle chmele to byly v průběhu školního roku ale i další zemědělské práce, na které byli vysíláni studenti prakticky všech typů škol.

V polovině 70. let 20. století ministerstvo školství zahájilo pokus o novou reformu našeho školství. Poslední předlistopadovou reformu našeho školství mají mnozí pamětníci spojenou především se zaváděním množin do matematiky. Mělo jít o modernizaci jak obsahu, tak metod práce školy, ale také o funkční a obsahové sblížení tří proudů středního školství, tedy gymnaziálního, odborného s maturitou a odborného bez maturity.¹³⁷

Reforma chtěla školství zásadně změnit – jak z hlediska struktury, tak i obsahové náplně. První kroky byly učiněny současně se zahájením nového školního roku 1976/77. Cílem reformy byla obnova socialistického charakteru školství. Základní linii této proměny vytyčilo červencové zasedání KSČ v roce 1973 a dále pak konkretizoval projekt s názvem *Další rozvoj československé výchovně vzdělávací soustavy* v roce 1976 a zavedl školský zákon z roku 1978.¹³⁸

Projekt perspektivně počítal s povinným vzděláváním v uceleném dvanáctiletém cyklu, vycházel však ze zavedení povinné desetileté školní docházky. Základní škola byla přitom zkrácena na osm let. Podstata změny spočívala totiž v tom, každý žák musel po základní škole pokračovat nejméně další dva roky v dalším vzdělávání. Takže třeba na gymnáziu, na střední průmyslové škole nebo na učilišti plnili žáci prvních dvou ročníků ještě povinnou docházku a nemohli být vyloučeni. Za hlavní proud středního školství byla

¹³⁷ MORKEŠ, František a Radka KVAČKOVÁ. *Reformy, které školy prožily i přežily* [online]. 2011 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: [https://www.lidovky.cz/noviny/reformy-ktere-skoly-prozily-i-prezily.A110201_000107_In_noviny_sko](https://www.lidovky.cz/noviny/reformy-ktere-skoly-prozily-i-prezily-A110201_000107_In_noviny_sko)

¹³⁸ Zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol. §1, odst. 1. Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1978-63>

s ohledem na hospodářské potřeby státu prohlášena střední odborná učiliště, kam mělo odcházet přes 60 % populačního ročníku.¹³⁹

Dikce zákona opět vycházela z režimní role KSČ ve společnosti – cit.: „*Další rozvoj socialismu klade zvýšené požadavky na každého člena socialistické společnosti a vyžaduje, aby se výchova a vzdělávání v Československé socialistické republice neustále prohlubovalo a zdokonalovalo.*“¹⁴⁰

Zároveň však byla na některých středních odborných učilištích zavedena také maturitní zkouška. Je pravdou, že tyto změny měly přinést prostor pro polytechnickou výchovu, což bylo v souladu s tendencemi ve vývoji výchovně vzdělávacích soustav v Sovětském svazu a dalších socialistických zemích. Otazníkem však zůstalo materiálně technické zabezpečení takové výuky – počínaje učebnicemi, konče vybavením polytechnických učeben.¹⁴¹

Jak lze odvodit z dochovaných výtisků učebnic, nejprve vznikla jejich tzv. experimentální verze, která byla testována na vybraných školách. Zmíněné učebnice sice přinášely netradiční pohled – používaly např. metodu programovaného učení, ale podle názoru pamětníků byly koncipovány dost nešťastně – minimum názornin (ilustrací), velký objem látky a navíc – vycházely z předpokladu dělených tříd. Ovšem právě v tomto období se významně zvýšila natalita, což se odrazilo v nedostatku prostor pro výuku. V důsledku toho počet dětí ve třídách výrazně překračoval původní počty v experimentálních třídách, na některých školách muselo být dokonce zavedeno vyučování ve směnách. To vše se na výsledcích této reformy v řadě případů negativně odrazilo.

K dosavadním středním školám (střední odborná škola a gymnázium) přibyla ještě střední odborná učiliště, která nabízela nejen čtyřleté maturitní obory, ale i obory kratší. Novinkou se stalo, že absolventi těchto učilišť mohli po maturitě pokračovat ve studiu na vysoké škole. U oborů, které byly kratší než 4 roky (existovaly obory přípravy na dělnické profese, kde vzdělání trvalo 40 měsíců), mohli k maturitě dospět tito absolventi následným večerním nebo dálkovým studiem v tzv. studijních směrech na středních školách pro pracující.¹⁴²

¹³⁹ VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0, s. 86

¹⁴⁰ Zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol. §1, odst. 1. Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1978-63>

¹⁴¹ MORKES, František a Radka KVAČKOVÁ. *Reformy, které školy prožily i přežily* [online]. 2011 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/noviny/reformy-ktere-skoly-prozily-i-prezily.A110201_000107_ln_noviny_sko

¹⁴² Zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol. § 11, odst. 1. Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1978-63>

Této možnosti se v praxi hodně využívalo, což se ovšem negativně projevilo na vnímání maturity jako přísné zkoušky. Současná odborná literatura však připouští, že této možnosti získat vzdělání využila i řada žáků, jejichž tzv. „kádrový“ profil nedával šanci studovat na gymnáziu či alespoň střední odborné škole.¹⁴³

Změny se dotkly i gymnázií, která měla podle školského zákona z roku 1978 vzdělání svých studentů více přiblížit hospodářské praxi – cit.: *„Gymnázium poskytuje úplné střední vzdělání; připravuje pro studium na vysokých školách a poskytuje odbornou přípravu pro výkon povolání a činností v národním hospodářství, správě a kultuře určených federálním ministerstvem práce a sociálních věcí v dohodě s ministerstvy školství republik.“*¹⁴⁴

To mělo vést k rovnocennému vzdělání gymnazistů a absolventů středních průmyslových škol, kterým zákon vytyčoval jejich cíle takto – cit.: *„Střední odborná škola poskytuje úplné střední vzdělání; připravuje pro technickohospodářské, zdravotnické, sociálně právní, výtvarné, pedagogické, administrativní a jiné činnosti v odvětví národního hospodářství, správy a kultury, které určí federální ministerstvo práce a sociálních věcí v dohodě s ministerstvy školství republik. Střední odborná škola připravuje i pro studium na vysoké škole.“*¹⁴⁵

Příprava nových učitelů probíhala v zásadě bez významných změn. Pedagogické fakulty sice zaznamenaly nové požadavky, které měli učitelé po nástupu do praxe řešit, ale i nadále přetrvával důraz na teoretické vzdělání. Pokud nahlédneme do studijního výkazu budoucího učitele oboru učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro 5. až 12. ročník z první poloviny 80. let, kdy studium tohoto oboru trvalo 5 let, nalezneme velké množství dílčích zkoušek a zápočtů z vědomostní složky aprobačních předmětů. Kromě nich lze nalézt záznamy o klasifikaci z tělesné výchovy, branné výchovy a v případě mužů též z vojenské přípravy (pokud vysokoškolák tento obor zvládl, trvala jeho základní vojenská služba, na níž nastupoval krátce po ukončení vysoké školy, jeden rok oproti standardním dvěma rokům). V seznamu téměř absentuje pedagogika, psychologie a didaktika aprobačních předmětů. Bohužel – na fakultách filozofických, přírodovědných apod., jejichž absolventi mohli nastoupit jako učitelé, byla situace ještě více tristní. Absolventi sice dosahovali téměř vědeckého rozhledu ve svém oboru, ale také téměř postrádali jakékoli dovednosti nutné pro učitelskou práci. Situace zůstala bez zásadních změn i po roce 1976, i když se měl změnit

¹⁴³ VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0, s. 87

¹⁴⁴ Zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol. § 8, odst. 1. Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1978-63>

¹⁴⁵ Tamtéž, § 9, odst. 1

system i vnitřní organizace vzdělávání učitelů, jehož trvání bylo prodlouženo na 5 let. Praxe budoucích učitelů však nadále zůstávala spíše okrajovou součástí studia.

Reforma z roku 1976 však do vzdělávání učitelů vnesla staronové napětí, jež se dotýkalo přípravy učitelů pro základní školy a učitelů pro střední školy (tzv. „středoškolských profesorů“). Do této reformy byly kompetence fakult rozdělené – pedagogické fakulty zabezpečovaly vzdělání učitelů 1. a 2. stupně, ostatní univerzitní fakulty pověřené učitelským vzděláváním zajišťovaly vzdělávání středoškolských profesorů. Nová úprava sjednotila přípravu učitelů pro 2. stupeň základní školy a pro školy střední. Pedagogickým fakultám byl nově svěřen úkol připravovat i učitele středních škol, ostatním univerzitním fakultám pověřeným přípravou učitelů připravovat i učitele pro 2. stupeň základní školy.¹⁴⁶

Součástí přípravy budoucího učitele měla být i pedagogická praxe. Její průběh na pedagogických fakultách vyhlížel zhruba následovně: zpravidla po 2. ročníku měl student bez nějaké předchozí průpravy působit cca tři týdny na letním dětském táboře v roli vedoucího oddílu. Tyto letní tábory označované jako pionýrské letní tábory Revolučního odborového hnutí byly de facto formou organizované dětské rekreace. Nejednalo se tedy o letní pobyt existujícího dětského oddílu, nýbrž o tábory pořádané často zaměstnavatelem rodičů dětí, kam byly pouze formálně vneseny zvyklosti tehdejší Pionýrské organizace SSM. U řady budoucích učitelů se jednalo o první setkání s tímto typem práce. Během následujících semestrů se nepravdělně pořádaly nasleehové praxe, kdy studenti pedagogické fakulty sledovali práci zkušeného učitele na tzv. cvičných (fakultních) základních školách. V průběhu semestru měla probíhat i první samostatná vlastní praktická vystoupení. Teprve ve čtvrtém ročníku (cca osmém semestru) učitelský elév nastoupil na první souvislou praxi, kterou měl vykonávat pod dohledem zkušeného pedagoga, a na počátku posledního ročníku, tedy v devátém semestru, proběhla obdobná praxe podruhé. U studujících oboru učitelství pro I. stupeň základní školy (tehdy tedy pro 1.-4. třídu) probíhala praxe analogicky, pouze s ohledem na kratší dobu studia (4 roky) byla souvislá praxe realizována v odpovídajících semestrech. U studentů oboru učitelství cizích jazyků (němčiny a ruštiny) byla součástí studia jednosemestrální studijní stáž v Německé demokratické republice, eventuálně v SSSR.

V roce 1984 byla vydána další úprava – č. 29/1984 Sb., zákon o soustavě základních a středních škol (školský zákon). Přinesl především zrušení devítileté základní školy a přechod k osmileté (v tomto roce totiž ukončili základní školu žáci, kteří začali do školy chodit v 1976, tedy v roce, kdy začala být osmiletá škola zaváděna). Zákon rozdělil základní školu

¹⁴⁶ VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0, s. 42

na dva stupně – 1. stupeň byl tvořen 1. až 4. postupným ročníkem, stupeň druhý pak ročníky pátým až devátým.¹⁴⁷

1.7.5 Proměny vzdělávání po roce 1989

Po roce 1989 došlo v českém školství k řadě dílčích změn. Asi nejzásadnější změnou bylo částečné opuštění dosavadního centrálně řízeného systému ve prospěch krajů, obcí i samotných škol. Centrální orgány však mohou do řízení škol i nadále zasahovat, což v praxi přináší kompetenční nejasnosti v oblasti rozhodování ekonomického, metodického, někdy i personálního.

Demokratizace českého školství se odrazila v existenci nových druhů škol. Některé z nich navazují na domácí tradici, kam se řadí především víceletá gymnázia. Požadavky trhu práce se pokusily naplnit nové druhy odborných škol a nové studijní obory. Inspirací se staly některé zahraniční zkušenosti – vyšší odborné školy, integrované střední odborné školy, strukturování vysokoškolského studia na bakalářské a navazující magisterské atd. V životě škol mateřských, základních i středních se objevil nový prvek – příprava vlastních vzdělávacích programů na úrovni základního vzdělávání (obecná, národní a občanská škola, školy waldorfské, daltonské, montessoriovské atd. Vedle výhradně státních škol se rozvinul nestátní sektor — školy zřizované soukromými osobami, společnostmi, církvemi. V oblasti kurikula se koncem 90. let rozběhlo úsilí, aby si školy v rámci jisté autonomie upravily učební osnovy, časové plány či výběr učebnic podle svých cílů. V současnosti (zhruba od podzimu 2018) je školství svědkem úvah, do jaké míry se tyto školní vzdělávací programy osvědčily, v čem je nutné provést jejich úpravy, a proto je po 15 letech naplněných dílčími úpravami očekávána nová verze závazných znění rámcových vzdělávacích programů, jež viditelně odrážejí úsilí o posílení role v kompetenčních sférách českého školství – cit.: „*V rámcových vzdělávacích programech by se měly objevit nějaké uzlové body pro první, třetí, pátý, sedmý rok školy, aby bylo jasné, co má žák v danou dobu umět bez ohledu na to, jakou školou prochází.*“¹⁴⁸

Analýza nejdůležitějšího metodického portálu, jenž se tvorbě a dalšími rozvoji rámcových vzdělávacích programů věnuje (<https://rvp.cz>), však v době psaní této práce příliš mnoho o podstatě či obsahu připravovaných úprav neprozradila.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Zákon č. 29/1984 Sb., Zákon o soustavě základních a středních škol (školský zákon), § 6. Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1984-29>

¹⁴⁸ MACH, Jiří. *Ministr školství Plaga: Výuku je třeba provzdušnit* [online]. 3. 9. 2018, [cit. 2019-10-07]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/ministr-skolstvi-plaga-vyuku-je-treba-provzdušnit-40067389>

¹⁴⁹ <https://diskuze.rvp.cz/>

Společenské změny po roce 1989 se pochopitelně nevyhnuly ani přípravě nových učitelů. Na řadě fakult byl zrušen původní pevný studijní plán určený centrálními orgány, rozšířila se nabídka aprobačních předmětů, které si učitelský adept již mohl kombinovat sám. Rozšiřovala se škála aprobačních předmětů vyučovaných přímo na pedagogických fakultách, které se dříve řadily pouze k univerzitnímu studiu na fakultách filosofických a přírodovědeckých. Byla zrušena branná výchova a výuka marxismu – leninismu byla nahrazena širší nabídkou společenskovědních předmětů.¹⁵⁰

Příprava nových učitelů i nadále probíhá nejen na pedagogických fakultách, ale i na dalších vysokých školách technických či přírodovědných. Je nutné konstatovat, že pedagogické fakulty mají v této konkurenci nadále nižší prestiž, což je dáno nadále rozšířeným názorem, že se nejedná o instituce vědu vytvářející, ale pouze zprostředkující. To vedlo po roce 1989 často k spontánnímu rozhodnutí vedení pedagogických fakult zrušit studijní obory připravující pedagogy pro střední školy. V některých případech se tomu tak stalo i na základě rozhodnutí akreditačních komisí a pedagogické fakulty se omezily své vzdělávací programy na učitelství pro základní školy. Lze ovšem nalézt fakulty, které naopak zvládly svou akreditaci rozšířit prakticky na všechny stupně školství. Např. Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci ve svém sborníku k 70. výročí existence školy zdůrazňuje, že nadále připravuje nejen učitele zpravidla pro I. a II. stupeň základních škol, pro školy střední a pro školy speciální, ale škálu vzdělávacích příležitostí rozšířila také má nově koncipovaná vysokoškolská příprava učitelek pro mateřské školy.¹⁵¹

Co tedy má být cílem pedagogických fakult dnes? Jejich úkolem není pouze vzdělávání učitelů, ale také rozvíjení věd pedagogických a psychologických. Nejde přitom o pedagogiku a psychologii jenom jako o tzv. čisté vědy, ale o pedagogiku a psychologii v pojetí jednotlivých vyučovaných oborů, tedy o tzv. oborové didaktiky. Mnohé z nich jsou již dlouho vnímány jako skutečné vědní obory. Pedagogické fakulty mají tuto svou vědní specifickou a patří tedy právem mezi univerzitní fakulty.¹⁵²

1.7.6 *Koncepce přípravy učitelů na počátku 3. tisíciletí*

Proměny, které s sebou přináší současná doba, se pochopitelně odrážejí i na úvahách, jak mají vlastně vyhlížet obsah a metody vzdělávání učitelů, tedy osob již dospělých. Ať již

¹⁵⁰ SPILKOVÁ, Vladimíra. *Současné proměny vzdělávání učitelů*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-081-6, s. 223

¹⁵¹ *Sedmdesát let Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci 1946 - 2016*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5013-1, s. 17

¹⁵² VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0, s. 42

řešíme kurikulum či didaktiku, což jsou víceméně jen terminologická specifika různých částí Evropy, dospíváme k následujícím otázkám konceptu přípravy nejen učitelských adeptů:

- kdo se má učit,
- co se má učit,
- kdy se má učit,
- s kým se má učit (s vyučujícím, individuálně, ve skupině, autodidakticky),
- kde se má učit (prezenční studium, doma, v zaměstnání),
- jak se má učit,
- které prostředky mají pomoci se učit,
- proč a za jakým účelem se má učit.¹⁵³

Tradice humanitně liberální filozofie vzdělávání dospělých usiluje o nalezení uceleného souboru vědění, jenž odpovídá potřebám dospělého. Vychází se zde z přesvědčení, že existují humanitní, všeobecné a kulturní obsahy, jejichž zprostředkování vede k rozvoji autonomní osobnosti. Tato tradice stojí v protikladu ke koncepci, která tvrdí, že z kultury a společenského vědění nelze vybrat nějaký společný základ, že obsah vzdělání je vždy nějaký způsobem sociálně podmíněn. Cílem vzdělávání má být tedy sociálně-emancipační hnutí, a pokud vzdělávání si takový cíl neklade, přestává být zajímavé a přínosné pro početnou potenciální cílovou skupinu, např. pro dělnictvo.¹⁵⁴

Zvažujeme-li obsah a způsoby přípravy učitelského adepta, můžeme se též ptát, zda získávané vzdělání má nějakou využitelnost, zda pomáhá k dosažení takových cílů, jako jsou politické, ekonomické, sociálně-emancipační, ekologické a jiné.¹⁵⁵

Konečně lze uvažovat o koncepci vycházející z andragogiky M. Knowlese, jež tvrdí, že dospělý ví sám nejlépe, co se potřebuje učit.¹⁵⁶ Pokud bychom tuto koncepci vnímali jako bazální i v přípravě budoucího učitele, nepochybně se dostaneme do střetu se současnou realitou nejen českého školství, protože kdo s jistotou dokáže odpovědět na otázku: „*Co se má budoucí učitel naučit, aby dokázal své svěřence učit se učit?*“

Vedle toho však zůstává otázkou prestiž a zájem o učitelské povolání. Nejedná se jen o finanční stránku, ale nemalou roli hraje obavy z odpovědnosti, kterou toto povolání s sebou nese. Zjednodušeně a s jistou ironií řečeno – problematice českého školství rozumí každý, kdo jím prošel. Důsledkem této situace je jednak rostoucí věkový průměr učitelů v regionálním

¹⁵³ BENEŠ, Milan. *Andragogika. 2.*, aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4824-5, s. 103

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 103

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 103

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 103

školství, jednak jejich nedostatek. To vede k situaci, kdy na jedné straně je diskutována role učitele v procesu výuky – od 90. let 20. století dochází v teorii i výzkumu k renesanci zájmu o koncept profesních kompetencí učitele, na straně druhé se projevuje již zmíněný nedostatek pedagogů. V posledních letech jsou s kvalitou učitele spojovány profesní kompetence, které by se měly stát východiskem k tvorbě profesního standardu a předmětem hodnocení profesního výkonu učitelů. Jsou chápány jako soubor profesních kvalit, vyjádřených ve vzájemně provázaných znalostech, dovednostech, zkušenostech, postojích a osobnostních předpokladech, které podmiňují kvalitní výkon učitelské profese.¹⁵⁷

Pokud bychom chtěli přiblížit přehled požadovaných kompetencí učitele současné základní školy, pak můžeme použít např. tento přehled:

a) kompetence k vyučování a výchově, tj. zejména:

- diagnostická kompetence, spočívající v tom, že učitel dovede diagnostikovat nejenom vědomosti a dovednosti žáků, ale také jejich pojetí učiva, styly učení a další žákovy potenciality, vztahy mezi žáky i klima školní třídy,
- psychopedagogická kompetence, zaměřená na projektování postojů podněcujících učení žáků a na realizaci těchto projektů a na výchovné působení,
- komunikativní kompetence, umožňující účinnou komunikaci se žáky v různých pedagogických situacích,

b) osobnostní kompetence, podmiňující úspěšné pedagogické působení (zahrnuje kromě jiného zejména odpovědnost učitele za svá pedagogická rozhodnutí i za důsledky jejich praktické realizace v pedagogické komunikaci, dále jeho flexibilitu, empatii, autenticitu, dovednost akceptovat sebe i druhé (žáky, rodiče, kolegy), atd.,

c) rozvíjející kompetence, kterou tvoří:

- adaptivní kompetence, umožňující učitelům orientovat se ve společenských změnách i orientovat v nich svoje žáky,
- informační kompetence, spočívající ve zvládnutí moderních informačních technologií,
- výzkumná kompetence, umožňující učitelům řešit s využitím vědeckých metod pedagogické problémy a zkoumat svoji pedagogickou činnost,
- sebereflektivní kompetence, umožňující učitelům zamýšlet se nad svojí pedagogickou činností a projektovat změny v této činnosti,

¹⁵⁷ SPILKOVÁ, Vladimíra. Učitelská profese v měnících se požadavcích na vzdělání. *Pedagogika: Časopis pro vědy o vzdělání a výchově*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Vydavatelství, 2007, (4), 338-348. ISSN 0031-3815, s. 343

autoreglativní kompetence, spočívající v autoregulaci učitelovy pedagogické činnosti, ve zdokonalování jeho vyučovacího stylu a pedagogických dovedností.¹⁵⁸

U učitele střední školy nelze hovořit o zásadně odlišných klíčových kompetencích, ale určitý rozdíl lze spatřovat samozřejmě ve věku žáků a z toho vyplývající specifika učitelské práce. Lze tedy hovořit o:

a) kompetenci oborově předmětové, kdy učitel má osvojeny systematické znalosti aprobačního oboru v rozsahu a hloubce odpovídající potřebám SOŠ/SOU. Také dovede aplikovat praktickou zkušenost z oboru do vzdělávacího obsahu předmětu. Učitel dovede integrovat mezioborové poznatky do vyučovacích předmětů a vytvářet mezipředmětové vazby.

b) kompetenci didaktické a psychodidaktické, kdy učitel ovládá strategie vyučování a učení na SOŠ/SOU v teoretické a praktické rovině ve spojení s hlubokými znalostmi psychologických, sociálních a kauzálních aspektů. Učitel užívá základní metodický repertoár ve výuce a je schopen ho přizpůsobit individuálním potřebám žáků a požadavkům konkrétní školy.

c) kompetenci obecně pedagogické, kdy se učitel dovede orientovat v kontextu výchovy a vzdělávání na základě znalostí vzdělávacích soustav a trendů jejich rozvoje, zvláště odborného školství. Je také schopen podporovat rozvoj individuálních kvalit žáků v oblasti zájmové a volní. Pedagog má znalosti o právech dítěte a respektuje ve své pedagogické praxi.

d) kompetenci diagnostické a intervenční, kdy pedagog dovede diagnostikovat sociální vztahy ve třídě. Je schopen identifikovat žáky se specifickými poruchami učení a chování a dovede uzpůsobit výběr učiva a metod vyučování jejich možnostem.

e) kompetenci sociální, psychosociální a komunikativní, kdy učitel ovládá prostředky utváření příznivého učebního klimatu ve třídě a dovede se orientovat v náročných sociálních situacích ve škole i mimo školu a je schopen zprostředkovat jejich řešení. Dokáže se také uplatnit v efektivní komunikaci a spolupráci s rodiči a sociálními partnery školy.

f) kompetenci manažerské, kdy pedagog má základní znalosti o zákonech a dalších normách a dokumentech vztahujících se k výkonu jeho profese. Má znalosti o podmínkách a procesech fungování školy. Zabývá se základními administrativními úkony spojené s evidencí žáků a jejich vzdělávacích výsledků.

g) kompetenci profesně a osobnostně kultivující, kdy učitel má všeobecný rozhled v několika oblastech, a to filozofické, kulturní, politické, právní, ekonomické a dovede jimi

¹⁵⁸ ŠVECOVÁ, Jana a Jaroslava VAŠUTOVÁ. Problémy učitelské profese ve světě. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1997, s. 17

působit na formování postojů a hodnotových orientací studentů. Je schopen sebereflexe na základě sebehodnocení a hodnocení různými subjekty.¹⁵⁹

V současné době je kvalifikace učitele řešena konkrétními ustanoveními školského zákona č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. V § 6 jsou popsány způsoby nabytí požadované kvalifikace pro učitele mateřských škol, v § 7 učitele 1. stupně základní školy, v § 8 učitele 2. stupně základní školy, dále pak učitele přípravných tříd, v § 10 – 12 učitele pro různé typy středních škol.¹⁶⁰

Jelikož v nabídce vysokých škol v současné době existuje poměrně široká škála akreditovaných studijních oborů, ocitá se učitelský adept často před otázkou, pro který typ školy ho jeho vzdělání připravilo nejen po stránce odborné a metodické, ale i zákonné. Pokud si za příklad vezmeme studenta pedagogické fakulty, který si za studijní obor zvolil kombinaci např. cizí jazyk pro střední školu a matematiku pro základní školu, řešíme, zda bude z pohledu zákona kvalifikovaný, pokud bude cizí jazyk učit na škole základní. Znění zákona umožňuje ustálený výklad, jímž se řídí ředitelé škol: pokud učitel vyučuje alespoň část svého úvazku v souladu s ustanovením zákona, pak není námitek proti nesouladu u zbylé části úvazku.

Další poměrně diskutovanou záležitostí je tzv. aprobovanost, kterou ovšem zákon vůbec neřeší. Je totiž otázkou, zda různé výzkumy o kvalifikovanosti českých učitelů řeší, zda mají vzdělání odpovídající zákonu (např. učitel na 2. stupni základní školy získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném magisterském studijním programu zaměřeném na přípravu učitelů všeobecně-vzdělávacích předmětů druhého stupně základní školy¹⁶¹), nebo zda konkrétní školní předmět je vyučován tzv. aprobovaným pedagogem. Zákon totiž nevylučuje možnost, aby např. matematiku vyučoval učitel biologie.

Na straně druhé se ovšem setkáváme se záměry řešit nedostatek učitelů rezignací na jejich pedagogické vzdělání. Na druhém stupni základních škol a na středních školách možná opět budou moci začít učit i vysokoškoláci, kteří nevystudovali pedagogickou fakultu. Umožnit by to měla novela zákona o pedagogických pracovnících, kterou připravilo

¹⁵⁹ VAŠUTOVÁ, Jaroslava. Návrh profesního standardu. In WALTEROVÁ, E. (ed.). *Učitelé jako profesní skupina, jejich vzdělávání a podpůrný systém. Výstup projektu rezortního výzkumu MŠMT ČR č. LS 20007*. Díl 1. Praha: UK PedF, 2001, s. 97

¹⁶⁰ Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563#cast1>

¹⁶¹ Tamtéž, § 8, odst. 1a

ministerstvo školství a brzy by ji měla projednat vláda. Asociace ředitelů škol jsou s výhradami pro, školské odbory či zástupci pedagogických fakult nikoli.¹⁶²

Úprava má tedy nabídnout příležitost stát se učitelem absolventovi jakéhokoliv magisterského studijního programu, pokud – cit.: „*Řediteli školy se umožní uznat předpoklad odborné kvalifikace učitele všeobecně-vzdělávacích předmětů 2. st. ZŠ i SŠ na dobu nejdéle 3 let absolventům jakýchkoli magisterských studijních programů – během této doby 3 let a s podporou poskytovanou začínajícím učitelům v jejich adaptačním období si bude moci učitel doplnit tzv. pedagogickou způsobilost. Doplněna byla v tomto směru ustanovení § 7a a již existující návrh § 9a; společné způsoby získání odborné kvalifikace byly vypuštěny z § 8 odst. 1 a § 9 odst. 1.*“¹⁶³

¹⁶² *Do škol by se mohli vrátit učitelé bez pedagogického vzdělání* [online]. [cit. 2019-10-07]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/veda-skoly/clanek/do-skol-by-se-mohli-vratit-ucitele-bez-pedagogickeho-vzdelani-40269781>

¹⁶³ *Připomínkové řízení k novele zákona o pedagogických pracovnících*. Dostupné z: <https://www.pedagogickakomora.cz/2019/01/novela-zakona-o-pedagogickych.html>

2 Z osudů českého školství v Žatci

2.1 Zdroje informací

Téma přípravy nových učitelů je v českém prostředí již dlouhodobě analyzováno v celé řadě textů. Pokud si vymezíme jako pracovní okruh historie učitelství, můžeme konstatovat, že se jedná o téma hojně již po dlouhou dobu. Popis a případná analýza učitelství v různých etapách novověké a moderní historie českých zemí je mimo jiné v současnosti často obsahem nejen řady odborných studijních publikací, ale i početné skupiny kvalifikačních prací absolventů mnoha vysokých škol. Při bádání byly vzaty v úvahu práce, které si všímají historie regionálního školství či přímo osudů konkrétních škol. Časový odstup již umožňuje zkoumat proměny učitelství ve druhé polovině 20. století, tedy v posledních desetiletích existence komunistického režimu. Pochopitelně stranou zájmu nezůstávají i etapy starší, ať se již jedná o období nacistické okupace či pokusy o reformy českého školství v první polovině 20. století. Z odborných publikací se proměnami učitelství zabývá např. studie Ivany Daňhelové *Historie učitelství na Moravě a jejich význam pro současnost*, práce Zboje Horáka *Církev a české školství: právní zajištění působení církve a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*, publikace Markéty Pánkové, Dany Kasperové a Tomáše Meziválečná školská reforma v Československu, studie Františka Bosáka, jenž se věnoval českému školství v době okupace. Tento stručný výčet si neklade za cíl postihnout celou plejádu textů, které reflektují proměny českého školství jako takového.

Z existujících kvalifikačních prací s tematikou obdobnou této diplomové práci bychom mohli jmenovat např. bakalářské práce Kateřiny Obermajerové *Historie základní školy Davle*¹⁶⁴, Petry Bačíkové *Vznik a vývoj základního školství ve Strážnici*¹⁶⁵, Kateřiny Krásové *Dějiny vzdělávání v Hluboké n/V v letech 1897-1945 ve světle kronik*¹⁶⁶, Zdeňky Černochové *Historie učitelství a současná pedeutologie*¹⁶⁷, popř. práce diplomové Elišky Skuhrovské *Učitelé obecných a měšťanských škol v druhé polovině „dlouhého“ 19. století*¹⁶⁸,

¹⁶⁴ OBERMAJEROVÁ, Kateřina. *Historie základní školy Davle*. Bakalářská práce. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2013

¹⁶⁵ BAČÍKOVÁ, Petra. *Vznik a vývoj základního školství ve Strážnici*. Bakalářská práce. Olomouc: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, 2011

¹⁶⁶ KRÁSOVÁ, Kateřina. *Dějiny vzdělávání v Hluboké n/V v letech 1897-1945 ve světle kronik*. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Teologická fakulta, 2014

¹⁶⁷ ČERNOCHOVÁ, Zdeňka. *Historie učitelství a současná pedeutologie*. Brno: Univerzita T. Bati, Fakulta humanitních studií, 2012

¹⁶⁸ SKUHROVSKÁ, Eliška. *Učitelé obecných a měšťanských škol v druhé polovině „dlouhého“ 19. století*. Teoretická a praktická příprava pro výkon povolání. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2017

Denisy Ječmenové *Vzdělávání učitelů v Českých zemích (historický přehled)*¹⁶⁹ či Evy Krupkové *Historický vývoj kompetencí řídicích pracovníků škol (analýza 1855 – 1900)*.¹⁷⁰ Osudy obdobných učitelských ústavů se zabývá např. bakalářské práce Ivany Daňhelové *Historie učitelských ústavů na Moravě a jejich význam pro současnost* z Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně¹⁷¹ či *Masarykův státní koedukační ústav učitelský Valašské Meziříčí 1903–1948* Silvie Vančurové z MUNI Brno.¹⁷²

Základním zdrojem informací o osudech učitelského ústavu v Žatci byl fond č. 162 Státní koedukační ústav učitelský Žatec v SOKA v Lounech, kde je uložena řada písemností vzniklých činností školy. Fond obsahuje protokoly o poradách profesorského sboru z let 1929-1940, zápisy o praktickém cvičení ve vyučování 1927-1940, výkazy cvičných tříd z let 1925-1941, kroniku ústavu 1929-1940, pomocné knihy 1920-1940, spisový materiál z let 1926-1947 a tentýž materiál následného Státního ústavu ke vzdělání učitelek domácích nauk. Jedná se tedy o poměrně bohatý materiál, který nabízí i další studijní možnosti, zejména v souvislosti s dějinami českého pedagogického školství.

2.2 Z historie vzdělávání v Žatci

Tradice žateckého školství sahá do středověkých časů. Podle některých německých historiků z 19. století žateckou školu údajně založili roku 1210 němečtí kolonisté, kteří do žateckého regionu přicházeli již za vlády Přemysla Otakara I.¹⁷³ Dějiny školství v tomto městě jsou spojeny se středověkou latinskou školou. V roce 1335 Jan Lucemburský udělil žatecké městské škole právo volit rektora a učitele. K nejslavnějším osobnostem této školy nepochybně patřili Jan ze Žatce (známý též jako Jan ze Šitboře nebo Jan z Teplé) nebo Mikuláš Černobýl, zvaný Artemisius.¹⁷⁴ Na středověkou školu pak navázalo žatecké gymnázium, jež od 19. století sídlilo na náměstí 5. května (původně nám. Floriánské) a od roku 1903 dodnes v nové secesní budově ve Studentské ulici. Na přelomu 19. a 20. století došlo ke vzniku odborných žateckých škol – zemědělské školy a obchodní školy. Po vzniku

¹⁶⁹ JEČMENOVÁ, Denisa. *Vzdělávání učitelů v Českých zemích (historický přehled)*. Praha: Husitská teologická fakulta UK, 2014

¹⁷⁰ KRUPKOVÁ, Eva. *Historický vývoj kompetencí řídicích pracovníků škol (analýza 1855 – 1900)*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2014

¹⁷¹ Ivana DANĚHELOVÁ, *Historie učitelských ústavů na Moravě a jejich význam pro současnost*, Brno 2012. Dostupné na:

http://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/19726/da%C5%88helov%C3%A1_2012_bp.pdf?sequence=1

¹⁷² Silvie VANČUROVÁ, *Masarykův státní koedukační ústav učitelský Valašské Meziříčí 1903 – 1948*, Brno 2008. Dostupné na: https://is.muni.cz/th/180917/ff_b/Bc._prace_.doc

¹⁷³ TICHÝ, František. Žatecké školství. *Lidová demokracie*. Praha: Vyšehrad, 1967, XXII/1, (1. ledna 1967), s. 5

¹⁷⁴ MATYÁŠ, Jirí. *Dějiny žateckého gymnázia: schola Zatecensis*. Žatec: Albis international, 2009. ISBN 978-80-86971-85-8, s. 58

ČSR byl v Žatci v Studentské ulici postavena budova českého učitelského ústavu – střední školy, která vychovávala budoucí učitele.¹⁷⁵

2.3 Nástin menšinového školství v Žatci

Žatec a také jeho školství bylo po dlouhou dobu ovlivněno jazykovými proměnami kraje. Po třicetileté válce zde rostlo zastoupení německé národnosti a město se stalo přirozeným centrem německy hovořícího regionu. Poměrně nedaleko – asi 15 km směrem na východ se nacházela jazyková hranice, která od sebe výrazně oddělovala jazykový region český (lounský) a německý (Žatecko).

Proto i místní střední školy byly zřizovány s německým vyučovacím jazykem. Typickým příkladem je právě již zmíněné gymnázium, k jehož slavným absolventům patřil např. známý cestovatel Emil Holub, který sem dojížděl ze svého bydliště v Pátku nad Ohří.¹⁷⁶

Roku 1873 je gymnázium postátněno (zejména proto, že dosavadní vlastníci – pražští premonstráti – neměli dost kvalifikovaných učitelů hlavně pro přírodovědné předměty). Gymnázium dostává název Kaiserliches Königliche Staatsobergymnasium a jeho první ředitel Josef Hollub sloužil až do r. 1899. Počet studentů se pohyboval maximálně kolem dvou set. Čechů bylo v letech 1881 – 1901 průměrně kolem 5 %.¹⁷⁷

Dne 2. prosince 1903 byla slavnostně otevřena jeho nová budova na jižním okraji města. Ku příležitosti 55. výročí panování císaře Františka Josefa dostalo gymnázium název Kaiserliches Königliche Kaiser Franz Joseph-Staatsober gymnasium in Saaz. Autorem projektu nové budovy byl liberecký architekt Ernst Fischer, který vyhrál veřejnou soutěž. Do I. světové války studovalo na škole až 300 žáků. Od školního roku 1904/1905 se objevují na škole studentky, do konce I. světové války jako privatistky.¹⁷⁸

Po první světové válce se město stalo součástí Československé republiky, což s sebou přineslo i proměny místního školství. K prvním právním úpravám, které se této problematice dotýkaly, byl tzv. Metelkův zákon čili zákon č. 189/1919 Sb., o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích.¹⁷⁹ Jedním z jeho cílů bylo i řešení problematiky školství v jazykově smíšených oblastech. Dosavadní úprava školské situace

¹⁷⁵ *Historie města Žatec*. [online]. [cit. 2020-01-10]. Dostupné na: <https://www.mesto-zatec.cz/mesto/historie/>

¹⁷⁶ MAREŠ, Jiří. Předmluva. In: HOLUB, Emil. *Velké dobrodružství. Cesta po Zambezi*. Praha: OSVĚTA – Státní osvětové vydavatelství, n. p., 1952, s. 7

¹⁷⁷ CIHLA, Jiří. *Historie školy*. [online.] [cit. 2020-01-10]. Dostupné na: http://www.gymnaziumzatec.cz/index.php?str=historie_skoly

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ *Zákon č. 189/1919 Sb., o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích*. [online.] [cit. 2019-11-25]. Dostupné na: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1089&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

v jazykově smíšených oblastech totiž zatím vycházela především z aktivity Ústřední matice školské. Tato národní instituce byla koncem 19. století považována v Čechách za druhou nejvýznamnější – hned po Národním divadle. Na konci 19. století finančně zajišťovala činnost více jak stovky škol včetně dvou gymnázií. V Žatci byla právě péčí této instituce zřízena menšinová obecná škola.¹⁸⁰

Problematika českého menšinového školství byla řešena od 80. let 19. století. O zřizování a udržování českých soukromých menšinových škol pečovala v Čechách od roku 1880 Ústřední matice školská, podpory ze strany státu se tyto školy dočkaly až v roce 1914, kdy byly poprvé vydány zvláštní osnovy platné pouze pro školy s českým vyučovacím jazykem.¹⁸¹

K založení první české školy v Žatci došlo v roce 1884 právě za finančního příspěvku školské matice. Nepříliš majetný žatecký občan Josef Knösch nabídl ke stavbě školy svůj pozemek vedle silnice do Trnovan (dnes ul. Pražská), ovšem stavbu musela financovat ÚMŠ. Budova existuje dodnes, po rekonstrukci z ní vznikl současný Dětský domov v Žatci. Původní projekt předpokládal budovu se spíše obytnými místnostmi, ale během stavby byly vynechány některé zděné příčky, takže mohly vzniknout poměrně prostorné a světlé třídy. A tak mohlo 17. listopadu 1884 začít české vyučování. Neobešlo se ovšem bez problémů, které lze postřehnout i v jiných oblastech tohoto regionu – totiž nátlak na české rodiče, aby své děti nedávali do českých škol. V některých případech byl tento nátlak zesílen i pohrůzkou problémů v zaměstnání, zejména pokud byl zaměstnavatelem místní Němec – což bylo v Žatci spíše pravidlem.¹⁸²

Lze dokumentovat i vysloveně protičeské výtržnosti, které Žatec zasáhly v listopadu 1897. Tehdy totiž v Rakousku-Uhersku propukly parlamentní spory o Badeniho jazyková nařízení, kdy v parlamentu došlo dokonce i k fyzickým potyčkám. V Žatci došlo na protest proti jazykovým nařízením k nepokojům, při nichž byl demolován český spolkový dům Vlastislav, zapálen dům české chmelařské firmy Holý a poškozena budova české školy – byla zde vytlučena okna, vyvrácen železný plot kolem školy a vylomeny vstupní dveře. Dál se

¹⁸⁰ Jan OTTO. *Ústřední Matice školská*, Hasičský kalendář rodinný na obyčejný rok 1899. Praha 1898, s. 106 [online]. Dostupné na: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/20729269>

¹⁸¹ ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol připravujících učitele*. 2.dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), s. 179

¹⁸² Ladislav VLTAVSKÝ, *Česká obecná škola v Žatci*, in: Krajem Lučanů – vlastivědný sborník českého musea v Žatci IX-1935, Žatec 1935, s. 40

útočníci nedostali, jelikož personál školy chodbu zabarikádoval hradbou ze školního nábytku.¹⁸³

Po vzniku Československa přešly aktivity v oblasti základního a středního školství právě v souvislosti s citovaným zákonem z Ústřední matice školské na stát, což pro tuto instituci, jež svou činnost financovala především z dobrovolných darů a sbírek, znamenalo výrazné ulehčení.

Vznik republiky tedy i v Žatci umožnil zřízení českých veřejných škol. Vůbec první česká obecná škola zde byla zřízena výnosem zemské školské rady dne 11. září 1919 a již záhy byl rozšířen počet tříd ze tří na pět. Nacházela se nadále v budově na Trnovanské cestě.

Před českým školstvím však stál nejen tento problém. České školy v pohraničí vyžadovaly příchod nových učitelů. Proto v Československu vzniklo několik učitelských ústavů, které měly nové pedagogy vychovat. Jedním z nich byl právě učitelský ústav v Žatci.

2.4 Československý státní koedukační ústav učitelský v Žatci

První myšlenky o zřízení české střední školy v Žatci pocházejí již z doby krátce po vzniku republiky. Jelikož v jazykově smíšených oblastech vznikaly obdobné školy dosud jen zcela výjimečně, a to často právě jen za přispění ÚMŠ, prosazovali příslušní činitelé myšlenku zřídit takovou střední školu právě v Žatci. První československý ministr školství a národní osvěty Gustav Habrman zřídil výnosem z 6. srpna 1920 Český státní koedukační ústav učitelský v Žatci. Školu otevřel 1. září 1920 její první ředitel Václav Karas. První dva měsíce byl ústav umístěn provizorně v budově české školy, po vládním zásahu vedení města poskytlo místnosti v tzv. staré škole.¹⁸⁴ Budova se nachází na dnešním Žižkově náměstí (dříve Loreta-Platz) za hlavním žateckým kostelem Nanebevzetí Panny Marie a je dnes součástí objektů Střední odborné školy a Středního odborného učiliště SČMSD v Žatci.

Mezitím probíhala jednání o umístění nové budovy. Pro její stavbu byl vybrán pozemek na jižním okraji města, v téže ulice, kde již stála budova žateckého německého gymnázia. Jednalo se tehdy o okraj města, tudíž bylo snazší ke škole získat i vhodné pozemky pro zřízení školní zahrady, která byla podle osnov součástí vzdělávání na tomto typu školy. Oproti předválečnému období, kdy dominovaly historizující slohy, které lze doložit třeba právě na gymnáziu, pozorujeme vliv progresivních stylů funkcionalismu či purismu. Prosazuje se spíše prosvětlená vzdušná architektura, což je spojeno s rostoucími požadavky na hygienu a bezpečnost. Právě budova Českého učitelského ústavu od architekta Františka

¹⁸³ Ladislav VLTAVSKÝ, *Česká*, s. 41

¹⁸⁴ Karel A. POLÁNEK, *České školství v Žatci ve vlastním státě*, in: *Krajem Lučanů – vlastivědný sborník českého musea v Žatci IX-1935, Žatec 1935*, s. 45

Alberta Libry z roku 1923 se těmto požadavkům funkcionalismu v žateckém regionu blíží nejvíce.¹⁸⁵

Ve školním roce 1923/24 měla škola již všechny čtyři ročníky a v roce 1924 proběhly ještě ve staré budově první maturitní zkoušky. Ale již 28. září 1923 byl položen základní kámen nové budovy, která byla otevřena 4. října 1925. Školství slouží dodnes – již několik desítek let se v ní nachází učebny Obchodní akademie Žatec (organizační část Obchodní akademie a Střední odborné školy zemědělské a ekologické v Žatci). V roce 1925 byla pro praktická vystoupení učitelských adeptů zřízena také samostatná čtyřtřídní obecná škola, která byla postupně rozšířena na všechny 4 ročníky.¹⁸⁶

V průběhu existence první republiky se učitelský ústav rozšiřoval. Po 10 letech jeho činnosti péčí místního odboru Národní jednoty severočeské k Československému státnímu koedukačnímu ústavu učitelckému v Žatci přibyl Státní ústav ke vzdělávání učitelek domácích nauk, jenž byl určen k přípravě učitelek specifických dívčích předmětů, jež trvala 2 roky.¹⁸⁷

2.5 Státní ústav ke vzdělávání učitelek domácích nauk

Jelikož podle zákonných ustanovení vyplývajících z říšského školského zákona z 14. května 1869 nebyla možná koedukovaná příprava budoucích učitelů a učitelek, musely vznikat samostatné učitelcké ústavy pro učitelky a také učitelcké ústavy pro učitelky domácích prací. Náplň studia na učitelckých ústavech byla v zásadě totožná, asi největším rozdílem byly u učitelek domácích prací právě dobové specifické dívčí předměty, a to nauka o domácím hospodaření (u chlapců paralelně existoval předmět polní hospodaření) a předmět ženské ruční práce. Příprava učitelek domácích prací na učitelckých ústavech byla kratší, neboť trvala jen dva roky.

Téměř čtyři roky po vzniku republiky byl přijat tzv. malý školský zákon č. 226/1922 Sb. Své označení si získal tím, že vlastně jen doplňoval, popř. měnil školský zákon platný z doby monarchie.¹⁸⁸

Zákon však přinášel v § 9 možnost koedukovaného vzdělání: „*Školy obecné (ludové) i občanské mohou býti podle pohlaví žactva buď smíšené, buď chlapecké, buď dívčí.*“¹⁸⁹

¹⁸⁵ *Pěškobusem skrz 20. století - Žatec - architektonická procházka.* [online]. [edit. 2018-09-28]. [cit. 2019-11-26]. Dostupné na: <https://www.adalprojekt.cz/image/download/mapa_architektonickaprochazka.pdf>

¹⁸⁶ Karel A. POLÁNEK, *České školství*, s. 46

¹⁸⁷ *Státní koedukační ústav učitelcký v Žatci. Rozbor fondu.* SOkA Louny, fond F 162, s. 2

¹⁸⁸ Zákon č. 226/1922 Sb., zákon ze 13. 7. 1922, jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských, [online.] [cit. 2019-11-25]. Dostupné na: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=3020&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

¹⁸⁹ Tamtéž, § 9

V dnešním feminizovaném školství mohou působit některá ustanovení tohoto zákona až fantasticky – kupříkladu citujme z paragrafu 10: „*Při obsazování míst literních učitelů při veřejných školách dbáti jest toho, aby polovina všech míst na každé škole obsazena byla učiteli a polovina učitelkami.*“¹⁹⁰

Je však vhodné připomenout, že právě výuka specifických předmětů, jako jsou např. domácí práce, vyžadovala i specifickou přípravu učitelek. Proto padlo rozhodnutí o budování sítě dvouletých středních škol, které zajistí dostatečný počet učitelek zmíněných předmětů. Ještě na konci 20. let byly v Československu takové ústavy pouze dva: jeden s vyučovacím jazykem českým, druhý s jazykem německým. Oba se nacházely v Praze. Základním rozdílem mezi koedukačním učitelským ústavem a ústavem domácích nauk byl v délce studia – na ÚDN trvalo 2 roky a nebylo zakončeno maturitní zkouškou.

V roce 1929 se v Žatci objevily první signály, které naznačily zájem o zřízení další střední školy. Mělo jednat právě o školu, která by připravovala učitelky domácích nauk. K návrhu bylo přiloženo i několik argumentů. Velmi zajímavé odůvodnění zní, *že kandidátky, které během svých studií si zvyknou na zdejší poměry, budou tím ochotněji voliti území jazykově smíšená za své působiště.* Jelikož návrh vycházel z již existujícího učitelského ústavu, je pochopitelné, že padl návrh umístit školu právě do nové budovy tohoto ústavu. V roce 1929 zde byly k dispozici ještě 4 volné místnosti.¹⁹¹

V srpnu 1930 ministerstvo školství a národní osvěty stanovilo s účinností od školního roku 1930/31 zřízení státního ústavu ke vzdělání učitelek domácích nauk v Žatci s československou řečí vyučovací. Souhlasu se zřízením nové školy muselo předcházet stanovisko ministerstva financí. To se k žádosti kladně vyjádřilo 24. července 1930. Nic již tedy nebránilo zahájení výuky.¹⁹²

Ústav pro učitelky domácích nauk (ÚDN) byl přidružen k učitelskému ústavu tak, že obě instituce měly společnou osobu ředitele, ale jejich spisy byly vedeny odděleně.¹⁹³

2.6 Příprava učitelů na ústavu v Žatci

Hlavním zdrojem informací o osudech obou žateckých učitelských ústavů byl fond učitelského ústavu. Po zrušení školy byl fond převzat bývalým Okresním archivem v Žatci. Přestože oba učitelské ústavy měly jednotnou správu a jednoho ředitele, katalogy, třídní knihy

¹⁹⁰ Tamtéž, § 10, odst. 2

¹⁹¹ Boh. KAISVINKLER, *Zřízení státního ústavu ke vzdělání učitelek domácích nauk v Žatci*, in: Český státní koedukační ústav učitelský v Žatci. IV. výroční zpráva 1930-31, Žatec 1931, s. 5

¹⁹² SOKa Louny, Státní koedukační ústav učitelský Žatec, Zápisy z porady profesorského sboru, Protokol čís. I., kart. 3, inv. č. F 162/1

¹⁹³ SOKa Louny, Státní koedukační ústav učitelský Žatec, Kronika českého státního koedukačního ústavu učitelského v Žatci, inv. č. F 162/212, s. 28

a protokoly porad byly vedeny pro každý ústav samostatně. Bádání bylo značně ovlivněno tím, že v 60. letech 20. století Žatec ztratil status okresního města. To s sebou přineslo i stěhování archivních materiálů ze Žatce do Státního okresního archivu v Lounech. Bohužel – skartování a stěhování znamenalo, že řada dokumentů vzniklých činností učitelského ústavu zmizela. Na druhou stranu – jelikož v lounském archivu jsou uloženy archiválie vzniklé i na místním gymnáziu, do jehož budovy se po odtržení českého pohraničí se učitelský ústav musel vměstnat spolu s dalšími školami přemístěnými z okupovaného pohraničí, naskytla se příležitost povšimnout si osudů lounských studentů, kteří se rozhodli po maturitě na místním gymnáziu studovat učitelství. Fond má dosud do jisté míry správnou povahu, jelikož jeho katalogy jsou ještě využívány pro úřední záležitosti.¹⁹⁴

Dochovaný archivní materiál zahrnuje např. řadu protokolů z porad učitelského sboru. Osnova porad byla ustálená. Učitelé byli seznámeni s výnosy a oběžníky ministerstva školství a národní osvěty, popř. zemské školní rady (sem patřila např. rozhodnutí o přeložení učitele z jedné školy na jinou, kvalifikační postup apod.), poté byly řešeny vzdělávací a výchovné záležitosti učitelského ústavu a určené cvičné školy. Na poradě byli učitelé seznámeni se statistikou nemocnosti učitelského sboru, chovanců ústavu i žáků cvičné školy. Ředitel přiblížil výsledky své hospitační činnosti, přičemž pravidlem bylo, že konkrétní doporučení byla řešena neveřejně s jednotlivými pedagogy. Následovala část věnovaná různým dalším aktivitám – např. hodnocení, zda byla provedena všechna plánovaná cvičení a zkoušky. Usnesení z porady schvalováno hlasováním, o poradě byl zapsán dost obsáhlý protokol (nejsou výjimečné rukopisné či strojopisné protokoly o 8 stranách), který učitelé podepsali. Opis protokolu byl odeslán ke kontrole na zemskou školní radu, která jej po schválení vracela zpět do školy.

Je velmi patrné, jak centralizovaný byl systém školství. Škola ke schválení předkládala nejen věci ekonomické povahy – např. souhlas s objednávkou malířských prací, ale z našeho pohledu velmi marginálních záležitostí – např. souhlas se seznamem povinné četby pro jednotlivé ročníky. Například se seznamem zemská školní rada v dopise z 14. ledna 1937 souhlasila s dovětkem, že mají být vybírány pouze takové tituly, kterých je ve školní knihovně dostatek.¹⁹⁵

2.6.1 *Příhláška ke studiu*

Pokud tedy žák či žákyně měšťanské školy se ve svých 15 letech chtěli stát učitelem na obecné škole (popř. žákyně z vhodného pokračovacího kursu ve svých 17 letech učitelkou

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 4

¹⁹⁵ *Dopis Zemské školní rady ze dne 17. 1. 1937.* SOkA Louny, fond F 162, karton 16, inv. č. 216

domácích nauk), pak bylo nutné si podat přihlášku. Přihlášky se podávaly v únoru a musely být doplněny několika přílohami: křestním listem, domovským listem, posledním pololetním (semestrálním) vysvědčením a potvrzením úředního lékaře o způsobilosti studovat na učitelském ústavu. Další přílohou, již vydávala škola, ze které žák přicházel, byl osobní list pro přijetí do učitelských ústavů. Do Žatce se hlásili žáci z různých míst, často i velmi vzdálených. Pro ilustraci jsme použili přihlášku žákyně, která pocházela z Obory u Loun, jejíž otec zde pracoval jako železniční zřízenec. Podle osobního listu vydaného II. měšťanskou dívčí školou pocházela z prostředí studiu příznivě nakloněného, neměla zdravotní problémy, žádnou třídu neopakovala, škola ji hodnotila jako aktivní, tvořivou, přičinlivou, svědomitou, s dobrými vyjadřovacími schopnostmi. Osobní list končí shrnutím, že dotyčná je sangvinické povahy.¹⁹⁶

2.6.2 Přijímací zkoušky

Uchazeč o studium musel složit úspěšně přijímací zkoušky. Oba ústavy měly své vlastní, protože se mimo jiné zohledňovaly věk i dosavadní vzdělání přicházejících žáků.

V archivním fondu se zachovala i některá zadání přijímacích zkoušek pro tento obor, a proto můžeme nabídnout úlohy z českého jazyka a matematiky pro budoucí učitele obecných škol.

- a) ukázka z matematiky (v dobové terminologii počty a měřičství, byly zadány celkem 3 úlohy):

„*Jak veliký musí býti poloměr železné koule (s hustotou $7,9 \text{ g/cm}^3$), aby vážila 5 kg?*“

- b) ukázka z českého jazyka, kde byly navrhnuty tři verze diktátu:

„*Věř mně, ujmi se mne, podporuj mě, pomáhej mně, nezapomenu toho nikdy.*“

- c) úloha z větného rozboru bez bližšího určení obsahu rozboru:

„*Jdeme přivítat slunce, jež vyvolala ze tmy modlitba věrných pokolení.*“¹⁹⁷

Jak z protokolů vyplývá, ke studiu se pravidelně hlásilo výrazně více žáků, než škola mohla přijmout. Mezi uchazeči byl poměrně vyrovnaný poměr mezi chlapci a dívkami (s výjimkou učitelství domácích nauk, což byla ryze dívčí záležitost). Pokud bychom zkoumali poměry, z nichž uchazeči přicházeli, nalézáme zde široké spektrum, ale převahu měli adeпти z rodin úřednických, četnických, železničářských apod.

¹⁹⁶ Přihláška Věry Karáskové ze dne 14. 2. 1938. SOkA Louny, fond F 162, karton 17, inv. č. 106

¹⁹⁷ Protokol o zkouškách přijímacích do I. ročníku Státního ústavu ke vzdělávání učitelů v Žatci. Školní rok 1935/36. SOkA Louny, fond F 162, inv. č. 1-10, karton 1

2.6.3 Studium na koedukačním ústavu učitelském

Řada zápisů se pochopitelně týká studijních výsledků studentů, tedy dobovou terminologií – chovanců. Co vlastně musel zvládnout adept učitelství? Podíváme-li se do třídního výkazu z roku 1939/40, kdy ústav byl již umístěn v budově lounského gymnázia, nalezneme zde tyto předměty: pedagogiku a zvláštní metodiku, jazyk český (do osamostatnění Slovenska byl uváděn jazyk československý), jazyk německý, zeměpis, dějepis a občanskou nauku, matematiku, přírodopis a zdravotěvu, fyziku a chemii, nauku o polním hospodářství (pouze pro chlapce - chovance), krasopis, kreslení, všeobecnou nauku o hudbě a zpěv, hru na housle, ženské ruční práce (pouze pro dívky - chovanky), tělocvik a pochopitelně nechybí hodnocení mravného chování a samostatná známka z pilnosti. V řadě protokolů je zachycen povzdech ředitele ústavu nad tím, že chovanci se spokojují se známkami průměrnými, že jim chybí větší ctizádost. Mezi chovanci se samozřejmě objevili nejen studenti pilní, ale i méně pracovití. V rámci jedné třídy bylo tedy možné najít např. velmi pěkný výkaz Růženy Szoboszlavové z Loun – ve druhém ročníku v jejích známkách převažovaly výborné a chvalitebné.¹⁹⁸ (V rámci bádání bylo navíc zjištěno, že její otec byl československý legionář¹⁹⁹ se po vzniku republiky stal inspektorem Československých státních drah a za okupace byl zatčen a umučen v koncentračním táboře Mauthausen.²⁰⁰ Pro srovnání jsem vybral z téže třídy dalšího chovance – Vladimíra Honse, jehož otec byl také legionářem a po I. světové válce v Lounech nastoupil také k ČSD. Prospěch tohoto chovance byl výrazně horší a už na konci I. ročníku obdržel nedostatečnou z jazyka československého a z matematiky, a proto musel ze školy odejít.²⁰¹

Ke školnímu životu patří i různé žákovské prohřešky. Ani ty se učitelskému ústavu nevyhnuly. Pro ilustraci každodenního života školy zmíníme dva případy. Dne 29. ledna 1937 se na pedagogické poradě jednalo o vyloučení Františka Vrány z Boru u České Lípy, jenž neodvedl 400 Kč vybraných od spolužáků na taneční hodiny a ještě navíc 467 Kč za prodané vstupenky na věneček. Na několika stránkách protokolu je podrobně popsán žákův čin. Část peněz údajně použil na zaplacení obědů, u další sumy už nevěděl, o jakou částku se jednalo, neboť ztratil pokladní blok. Navíc byl v tentýž den přistižen školníkem, jak kouří u okna

¹⁹⁸ *Růžena Szoboszlavová*. SOKA Louny, fond F 162, Hlavní katalog I. roč. 1939-40 (č. 35), i. č. 194 – 211, karton 14

¹⁹⁹ Záznam vojáka – Rudolf Szoboszlav. Databáze VHA Praha. [online]. [cit. 2019-01-26]. Dostupné na: <<http://www.vuapraha.cz/soldier/14787527>>

²⁰⁰ *Pamětní deska Rudolf Szoboszlav*. Spolek pro vojenská pietní místa. [online]. [cit. 2019-01-26]. Dostupné na: <<https://www.vets.cz/vpm/19949-pametni-deska-rudolf-szoboszlav/>>

²⁰¹ *Vladimír Hons*. SOKA Louny, fond F 162, Hlavní katalog I. roč. 1939-40 (č. 3), i. č. 194 – 211, karton 14

šatny. Jelikož dotyčný ještě neprospíval v pěti předmětech, byla mu uděleno hodnocení chování stupněm *nezákonné* – tedy za 5 – a ze školy byl od počátku 2. pololetí vyloučen.²⁰²

Jiným nezdárným chovancem byl Jaroslav Uhlík, na kterého přišlo udání, že v lounské hospodě Domov (v rámci bádání bylo zjištěno, že zmíněný hostinec existuje dodnes a má svůj vlastní minipivovar, který vaří velmi slušné pivo) hraje karty o peníze. Přestupek se udál v době, kdy kvůli okupaci pohraničí byla již škola přemístěna do Loun. Jak vyplývá z velmi rozsáhlého protokolu, který má 10 stran, a ze zápisu o výsledku studenta, který obnáší dalších 9 stran strojopisu, do hostince se na kontrolu vydali dva pedagogové, kteří zjistili, že udání se zakládá na pravdě. Chovanec Uhlík byl vzhledem k tomuto a několika dalším deliktům vyloučen ze školy.²⁰³ Vzhledem k jeho dosavadnímu nepříliš dobrému prospěchu se tedy jednalo o poměrně logický konec jeho studijní kariéry na učitelském ústavu.²⁰⁴

O průběhu školního roku podrobně informují další protokoly ze školních porad, jejichž částí byla i kronika ústavu. Z ní lze tedy vyvodit, kteří pedagogové do školy nastoupili a kteří naopak odešli. Nejednalo se o fluktuaci v dnešním slova smyslu, ale ve zkoumaném období stále platilo ustanovení, že učitel mohl být příkazem zemské školní rady přemístěn podle potřeby školství na libovolnou školu v Československu. Lze tedy najít příklady, kdy ze Žatce byl učitel přeložen např. na učitelský ústav v Jičíně či do Žatce byl určen pedagog z ústavu v Užhorodu na Zakarpatské Ukrajině.

Další částí zápisu z porady byly základní informace o výuce v jednotlivých předmětech, o předepsaných osnovách výuky, dále pak informace o počtu žáků v jednotlivých ročnících či složení podle pohlaví. Počet žáků ve třídě byl určen, podle záznamů jich ve třídě bylo do čtyřiceti.

Rozsáhlou část protokolu pak zabíraly informace o akcích, kterých se škola během sledovaného období zúčastnila. Např. ve školním roce 1935/36 se celý ústav včetně pedagogů připojil na žateckém náměstí k uvítání Františka Machníka, ministra národní obrany.

Ve stejném protokolu jsou uvedeny také informace o exkurzích (např. do místního pivovaru Pratok, postaveného koncem 19. století významnou rakouskou pivovarnickou rodinou Dreherů²⁰⁵, či do cukrovaru). Nechybí ani informace o darech, které byly ústavu poskytnut, většinou se jednalo o knihy do školní či učitelské knihovny, které bylo nutné zaevidovat. V protokolu lze nalézt informace o zdravotním stavu žactva, různých

²⁰² *Protokol č. 11, sepsaný o mimořádné poradě dne 29. ledna 1937.* SOkA Louny, fond F 162, inv. č. 147, karton 17

²⁰³ *Protokol z mimořádné porady ze dne 18. 3. 1940.* SOkA Louny, fond F 162, inv. č. 1-10, karton 1

²⁰⁴ *Jaroslav Uhlík.* SOkA Louny, fond F 162, Hlavní katalog II. roč. 1939-40 (č. 20), i. č. 194 – 211, karton 14

²⁰⁵ KODEDA, Marek. *Anton Dreher a jeho pivovarnické impérium.* [on-line]. [cit. 2020-01-10]. Dostupné na: <https://www.pivovary.info/view.php?cisloclanku=%202009080001>

zdravotnických akcí atd. Pochopitelně – nechybějí ani informace o studijních výsledcích. V protokolu jsou uvedena dokonce i témata různých písemných prací, které byly zadávány v průběhu školního roku, například úvaha o vlastenectví občanů, recitace básní česky i německy.²⁰⁶

V roce 1929 u příležitosti svatováclavského milénia byla 4. října pro ročníky I. – IV. uspořádána exkurze na svatováclavskou výstavu a korunovační klenoty, 3. a 4. cvičná třída se ve stejný termín vypravila do chrámu sv. Víta a poté na Petřín.²⁰⁷

2.6.4 *Studium na ústavu ke vzdělání učitelek domácích nauk*

Příprava učitelek domácích nauk byla zahájena 1. září 1930 ve školním roce 1930/31. V tomto školním roce zde tedy vedle 4 ročníku čtyřletého ústavu zatím běžela jen 1. třída ÚDN. Ze stejného důvodu padlo také rozhodnutí, že zápis a přijímací zkoušky do tohoto ročníku bylo výjimečně uskutečněny ve dnech 1. a 2. září 1930, neboť informace o otevření této školy se v pražských i regionálních novinách objevily až po 22. srpnu 1930. Tehdy totiž zemská školská rada tuto zprávu nechala zveřejnit.

Jelikož se v archivním fondu dochovaly i některá zadání přijímacích zkoušek, můžeme přiblížit, co musely zvládnout např. dívky, které měly zájem stát se učitelkami domácích nauk, tedy dvouletého oboru:

- a) ukázka z matematiky (v dobové terminologii počty a měřičství, byly zadány celkem 3 úlohy):

„Na máslový závin pro 16 osob se spotřebovalo 15 dkg mouky, 18 dkg másla, ½ kg jablek, 5 dkg cukru. Kolik je třeba pro 40 osob?“

- b) úryvek z diktátu z českého jazyka:

„... Ze susedovy zahrady vyletěli čtyři bílí holubi. Zamířili ke strýci Přibkovi na jeho raný ječmen. Na Václavíkově mezi seděli dva zajíci. Po chvíli se pustili k Václavíkovu mlázi...“

- c) větný rozbor (bez bližší specifikace rozboru):

„Ženy naříkaly, plakaly úzkostí, oči k nebo obracely a děti k sobě tulily.“²⁰⁸

Pochopitelně se ještě před zahájením výuky řešilo i doplnění pedagogického sboru, neboť příprava budoucích učitelek vyžadovala kvalifikovanou sílu – učitelku specifických dívčích předmětů domácích nauk. Situaci pomohl vyřešit žatecký inspektorát menšinových

²⁰⁶ Protokol čís. VIII, sepsaný o 1. řádné obdobjí poradě dne 12. listopadu 1935. SOKA Louny, fond F 162, inv. č. 1-10, karton 1

²⁰⁷ Protokol sepsaný o poradě ze dne 9. listopadu 1929. SOKA Louny, fond F 162, inv. č. 10, karton 1

²⁰⁸ Protokol o zkouškách přijímacích do I. ročníku Státního ústavu ke vzdělávání učitelek domácích nauk v Žatci. Školní rok 1933/34. SOKA Louny, fond F 162, inv. č. 1-10, karton 1

škol, který do Žatce umístil Pavlu Tichou, do té doby učitelku uvedených předmětů na české škole v Chomutově.

O studium na tomto ústavu byl značný zájem. Příjímací zkoušky probíhaly po oba dva první zářijové dny a o studium usilovalo celkem 56 uchazeček. Z nich bylo vybráno 39 studentek. Čtyřicátou se stala dívka, jejíž rodiče požádali o přestup ze státního ústavu v Praze I.

Jak vyplývá z protokolů o přijímacích zkouškách, často se hlásilo dvakrát více uchazeček, než mohlo být přijato. To se odráželo ve velmi přísném přístupu školy, takže mnoho zájemkyň zkoušky nezvládlo. Pro bližší představu – budoucí chovankyně musely zvládnout zkoušku z českého jazyka v podobě písemné u mluvené, stejnou strukturu měla zkouška z počtů. Dalšími předměty zkoušky byla nauka o tvarech měříčských – tedy ze základů geometrie – a konečně z pletení a háčkování. Jelikož se z prvních dvou let ÚDN nezachoval protokol o přijímacích zkouškách, můžeme hodnotit nároky ústavu až od roku 1933, kdy se hlásilo 81 uchazeček. Z nich bylo přijímáno 40, ve výjimečných případech se souhlasem zemské školské rady mohlo být ve třídě 41 až 42 chovanek. Obvykle se jednalo o přestupy z jiných obdobných ústavů.²⁰⁹

Zbývalo tedy již jen zahájit výuku. Dne 3. září mohl být vykonán zápis, přečten školní řád a vyhlášen rozvrh hodin. Úplně první vyučovací hodina se uskutečnila následující den 4. září 1930, kdy v 8 hodin ředitel školy přednesl svůj projev k žákyním (v dobových písemnostech je užíván termín chovanky) a vysvětlil jim, k čemu vlastně jejich studium a odborná příprava směřuje. Pravidelné vyučování podle rozvrhu pak přineslo 5. září.

Výuka začala, i když škola ještě nebyla plně dokončena, některé stavební práce se protáhly až do 13. prosince 1930. Navíc nebyly všechny třídy plně vybaveny nábytkem, a proto se část výuky musela uskutečňovat v učebnách koedukovaného učitelského ústavu. Ve výroční zprávě se zachoval přehled některých nákladů na uvedené práce:

Tabulka 3: Výňatek z přehledu nákladů na stavební úpravy a vnitřní zařízení

	Dodavatel	Práce	Cena
1	J. Gregor, stavitel v Žatci	vnitřní zednické práce	9459,65
2	Kaliba a syn, Praha	stolokrb (uhlí, plyn), potrubí voda	12148,55
3	Emil Förster, Žatec	instalátérské práce	1557,80
4	Městská plynárna Žatec	plynové vedení do stolokrbu	287,65

²⁰⁹ *Protokol o zkouškách přijímacích do I. ročníku státního ústavu ke vzdělání učitelek domácích nauk v Žatci. Školní rok 1933/34 SOkA Louny, fond F 162, inv. č. 162/3, karton 3*

5	Mostecká elektrárna Most	úprava elektrického osvětlení	901,60
6	Karel Třeška, malířství Žatec	vymalování učebny	555,00
		vymalování kuchyně, jídelny a spižírny	414,00
7	Jaroslav Krakeš, Louny	školní nábytek do učeben a kuchyně	16942,64
8	Kauzner a Neumann, Žatec	kuchyňské nádobí a nářadí	5914,10
9	Barth a Heigel, Žatec	ubrusy a ubrusky	605,00
10	Theodor Heitler, Žatec	šicí stroj	1100,00
11	Singer Sewing Machine, Žatec	šicí stroj	1225,00
12	Ferd. Peřina, odb. uč. tkalc. školy v Ústí nad Or.	model tkalcovského stavu	525,00
		tabulky vazeb tkanin	360,00
13	F. Nepomucký, Praha III	znázorňovací rám	357,80

Zdroj: Boh. KAISVINKLER, *Zřízení státního ústavu ke vzdělání učitelek domácích nauk v Žatci*, in: Český státní koedukační ústav učitelství v Žatci. IV. výroční zpráva 1930-31, Žatec 1931, s. 8

2.6.5 Odras pokusů o reformy školství

Jak již bylo v teoretické části řečeno, po celou existenci první republiky byly vedeny diskuse o potřebě vnést do národního školství určité změny. Nutno poznamenat, že v oficiální dochované dokumentaci, kterou škola vedla, lze jen velmi obtížně nalézt odraz těchto diskusí. Když v roce 1930 byly přijaty sice osnovy nové, ale v zásadě osnovy navazující na tradice obecného školství, chovanci IV. ročníku si je podle zápisu z porady hromadně zakoupili. Nedá se však zjistit, jak konkrétně byly ve výuce využívány.²¹⁰

Na pedagogických poradách se občas objevil příspěvek týkající se úprav obsahu a metod vzdělávání, ale v běžné praxi se ústav musel striktně držet předepsaných osnov. V březnu 1937 bylo zatímní profesorce ústavu Františce Kodrové dovoleno, aby se zúčastnila II. sjezdu pro středoškolskou pedagogiku a didaktiku v Praze.²¹¹ Na tomto sjezdu se mimo jiné objevila témata, jak využít moderní lingvistiku ve vzdělávací praxi, nedokážeme však zjistit, zda je zmíněná učitelka mohla nějak vnést do své každodenní práce.²¹²

Jednalo se však jen o úvahy, neboť jak vyplývá např. ze zápisu z porady z 30. 9. 1936, tak sice vedení školy odeslalo připomínky ke Školskému řádu pro střední školy v republice

²¹⁰ Protokol z pravidelné porady ze dne 17. 6. 1930. SOKA Louny, fond F 162, inv. č. 1-10, karton 1

²¹¹ Protokol z pravidelné porady ze dne 13. 3. 1937. SOKA Louny, fond F 162, inv. č. 216 – 223, karton 16

²¹² TRNKA, Bohumil. Význam funkčního jazykozpytu pro vyučování moderním jazykům. *Slovo a slovesnost*. Praha: Pražský lingvistický kroužek, 1937, 3 (1937)(4), s. 236-241.

Československé (výnos MŠO ze 12. 8. 1936, čís. 32.024/36-II/1), kdy připomínkový obsah by mohl být základem pro školní řády na učitelských ústavech, ale z obsahu další porady z listopadu téhož roku plyne, že na ústavu se stále bude učit podle organizačního statusu ústavů (platných od 30. 7. 1919).²¹³

2.6.6 Každodenní život školy

Výuka a vzdělávání učitelských adeptů se opíraly o schválené osnovy, které vycházely ze znění několika výnosů ministerstva školství a osvěty (konkrétně z let 1919 až 1923). I když bylo zmíněno, že školní předměty na obecných a měšťanských školách byly mírně odlišné pro chlapce a pro dívky, v přípravě mladých učitelů bylo rozhodnuto, že bez ohledu na pohlaví budou vyučováni zásadám polního hospodářství a hře na housle.

Co vlastně zahrnoval rozvrh hodin přípravy budoucích učitelů? Kupříkladu v 1. ročníku školního roku 1933/34 musel zvládnout tyto předměty: náboženskou nauku, pedagogiku, jazyk československý, jazyk německý, zeměpis, dějepis, matematiku, přírodopis, fyziku a chemii (byly vyučovány jako jeden předmět), krasopis, kreslení, nauku o hudbě a zpěvu, hru na housle, tělocvik a nepovinné předměty (např. hru na klavír a praktická přírodovědná cvičení).²¹⁴

Vyučovalo se od pondělí do soboty, z hygienických důvodů byla výuka rozložena do dvou bloků – dopoledního a odpoledního, takže žáci byli ve škole asi 5 – 6 hodin denně, ovšem včetně soboty.

Obdobně probíhala výuka učitelek domácích nauk. Byly vyučovány tytéž předměty jako v době monarchie. Snížil se počet hodin náboženství (žáci, kteří byli zcela bez vyznání, nebo patřili k vyznáním nepočetným, byli z této výuky zcela osvobozeni), naopak byl zaveden povinný tělocvik. Co tedy budoucí učitelky domácích nauk čekalo? Například v 1. ročníku byly vyučovány tyto předměty: český jazyk, počty, němčina, pedagogika, kreslení, zpěv, občanská nauka, zdravotní věda, ženské ruční práce, nauka o vedení domácnosti, vaření, tělocvik, nauka o tkaninách a hygiena.

K rozvrhu ještě musíme připočítat nepovinné předměty. Na žateckém ústavu pro učitelky domácích nauk bylo vyučováno němčině, což je výrazně nižší nabídka než na paralelním koedukovaném ústavu (zde bylo možné volit vybírat mezi hrou na klavír,

²¹³ *Protokoly – mimořádná porada z 30 září 1936 a porada z 12. listopadu 1936.* SOkA Louny, fond F 162, karton 1

²¹⁴ *Výpis známek (chování a prospěchu) ze všech vysvědčení, jichž nabyl chovanec František Vrána na st. čl. koed. ústavě učitelském v Žatci z r. 1937.* SOkA Louny, fond F 162, inv. č. 147, karton 17

výchovnými ručními pracemi, naukou o výchově slabomyslných dětí, fyzikálními praktiky, přírodopisnými cvičeními a němčinou).

Jelikož šlo o ústav vzdělávací, nepřekvapí nás řada předpisů, nařízení a povolení, jež výuku doprovázela. Když např. škole na podzim roku 1930 nabídl ukrajinský emigrant Dimitrij Šulika dvanáctihodinový kurz ručních prací ze slámy, svou úspěšnou žádost doložil povolením zemské školní rady z 21. prosince 1928, které bylo vydáno pod číslem III-B 2618 ai 1928 / č. z.š.r. 133588.²¹⁵

Ve třídě obvykle usedlo 40-41 dívek ve věku 17 let. Pokud nastala situace, že by 17. narozeniny byly dovršeny až po zahájení školního roku, musela dívka získat souhlas zemské školské rady.

Již v průběhu prvního školního roku došlo ke změnám před tabulí. Ze zdravotních důvodů odešla již 13. září Pavla Tichá, výpomocná učitelka ženských ručních prací a vaření. Nejprve ji nahradila Vlastimila Mašková, definitivní učitelka ženských ručních prací a domácích nauk z měšťanské školy dívčí v Ervěnicích, a posléze v polovině prosince r. 1930 nastoupila Božena Červinková, výpomocná učitelka ženských ručních prací.²¹⁶

Jelikož třída chovank byla třídou dívčí, bylo nutné, aby zde působila třídní učitelka. Tou se pro I. ročník stala Růžena Kruchinová, zatímní profesorka. Do Žatce byla přeložena od 1. září 1930 z československého státního reformního reálného gymnázia v Žilině. Kromě třídnictví ve své třídě měla na starosti výuku češtiny, pedagogiky a němčiny. Dalšími stálými pedagogy, kteří zde působili, byli kupříkladu Jan Hudec, učitel kreslení, Jan Lamač, učitel zpěvu, Václav Lhotka, učitel občanské nauky, Adolf Lohmer, učitel zdravotní výchovy, již zmíněná Vlastimila Mašková, suplující cvičná učitelka, která vyučovala ženské ruční práce, nauku o vedení domácnosti, vaření a tělocvik, a Vojtěch Pícka, zatímní učitel počtů a nauky o tkaninách. Vedle těchto učitelů se budoucí učitelky domácích nauk setkávaly s externistou MUDr. Františkem Heislerem, jenž vyučoval hygienu. Také na chodbách zdravily Jana Čábelu a Josefa Vícha, pomocné školní zřízence. I ti byli do svých funkcí ustanoveni výnosy zemské školní rady! Josef Vích měl mimo jiné na starosti školní zahradu, neboť byl vyučeným zahradníkem. Na zahradě měl na starost nejen rostliny, o nichž se v ústavu učilo, ale i tzv. medonosné rostliny, což souviselo s hojně rozšířeným včelařstvím. Ostatně – na škole působil jako cvičný učitel Josef Gottwald, jenž byl na rozdíl od svého známějšího jmenovce Klementa členem republikánské strany, ale hlavně odborným učitelem včelařství a

²¹⁵ SOkA Louny, Státní koedukační ústav učitelství Žatec, *Zprávy školské za školní rok 1930-31*, in: Český státní koedukační ústav učitelství v Žatci. IV. výroční zpráva 1930-31, Žatec 1931, s. 41

²¹⁶ SOkA Louny, Státní koedukační ústav učitelství Žatec, *Kronika českého státního koedukačního ústavu učitelství v Žatci*, inv. č. F 162/212, s. 29

aktivním pracovníkem různých včelařských sdružení. Mnohá ostatně v okolí i založil – např. v nedaleké Radíčovsi (asi 5 km jihozápadně od Žatce).²¹⁷

Výuka probíhala po celá obě pololetí bez potíží, první pololetí skončilo 31. ledna 1931, druhé pak 27. června 1931. Školní kronika pak připomíná některé další mimořádné akce, které škola uskutečnila. Ve dnech 27.-28. září 1930 proběhly oslavy 10. výročí založení žateckého státního koedukovaného ústavu učitelského, na které se přijeli podívat i mnozí bývalí žáci. V žateckém městském divadle pro ně byl 27. 9. od 20 hodin připraven program, jenž sestával nejen z projevu stávajícího ředitele, ale především z řady hudebních čísel – jmenujme například skladby Dvořákovy, Smetanovy, které předvedli nejen žáci, ale i mnozí z pedagogů. Nechyběla samozřejmě ani vystoupení pěvecká – např. na závěr sborový zpěv hymny. Ze slavnostní akademie byl poslán pozdravný telegram prezidentovi republiky.²¹⁸

O týden později se chovanky 4. ročníku koedukovaného ústavu zúčastnily pohřbu Věry Šlechtové, žákyně 1. třídy cvičné školy, která byla při hře zasypána sesuvem písku. K nešťastné události došlo v blízkosti vlakového nádraží (v protokolu nebylo specifikováno, u kterého ze dvou žateckých nádraží se tomu tak stalo). Tímto případem se dostáváme k další činnosti, která byla součástí učitelské přípravy. Šlo o pravidelné náslechy a samostatná vystoupení chovank učitelského ústavu na určené cvičné škole.

Aktivity tohoto školního roku doplnily oslavy 28. října, kdy se učitelský sbor a všichni žáci účastnili veřejného průvodu a posléze otevření Českého domu sociální péče. Stejně tak se pedagogický sbor a chovanci i chovanky obou učitelských ústavů zúčastnil slavnosti „Českého vánočního stromu republiky“. Potěšující zprávou by pro dnešní studenty byla jistě skutečnost, že oslava proběhla až po odpoledním vyučování a po projevu ředitele zazpíval mužský sbor školy několik koled a na závěr československou hymnu.²¹⁹

Zřejmě nejvýznamnější aktivitou jara 1931 byly oslavy 81. narozenin prezidenta ČSR T. G. Masaryka. Už ze samotné skutečnosti, že byly veřejnou oslavou, a také z jejich průběhu lze vyvodit, jaké vážnosti se osobnost T. G. Masaryka těšila. Jelikož k učitelskému ústavu náležela již zmíněná cvičná škola, prezidentovy narozeniny byly připomínány i zde. Tentokrát byla zvolena forma společné školní besídky, na kterou byli jako diváci pozváni i rodiče školních dětí. Program besídky se vlastně nijak výrazně nelišil od současných školních

²¹⁷ SOkA Louny, Státní koedukační ústav učitelský Žatec, *Zprávy školské za školní rok 1930-31*, in: Český státní koedukační ústav učitelský v Žatci. IV. výroční zpráva 1930-31, Žatec 1931, s. 53

²¹⁸ SOkA Louny, Státní koedukační ústav učitelský Žatec, *Kronika českého státního koedukačního ústavu učitelského v Žatci*, inv. č. F 162/212, s. 38

²¹⁹ SOkA Louny, Státní koedukační ústav učitelský Žatec, *Kronika českého státního koedukačního ústavu učitelského v Žatci*, inv. č. F 162/212, s. 39

akademií – projev zástupce učitelského ústavu a poté děti předvedly rytmické hry či národní tance. I zde na závěr zazněla státní hymna.²²⁰

V úvodu této práce byl zmíněn zásadní význam Matice české pro menšinové školství. Proto nás pravděpodobně nepřekvapí, že 17. května 1931 vyučující českého jazyka ve všech třídách obou ústavů připomněli její 100. výročí.²²¹

Podobných drobných událostí lze nalézt ve školních materiálech nespočet. Často se jednalo o události drobné, s odstupem času si může badatel klást otázku, proč vlastně byly zachyceny např. ve výročních zprávách školy. Ano, život školy byl a je do jisté míry osobitý svět. Zaznamenávat každodenní život školy dnes – možná bychom byli překvapeni tím, kolik podružných událostí zaplňuje její historii. Právě tyto malé události však dotvářejí její obraz a možná přispívají k poznání dobové reality mnohem více než velké dějiny v učebnicích. Pokud má badatel již určité zkušenosti z dnešní školy, určitě by přemýšlel, zda věnovat čas z pedagogické porady návrhu, aby všichni učitelé českého jazyka ve všech ročnících školy připomněli úmrtí současného českého spisovatele. Kupodivu – archivní dokumenty nás přesvědčí o tom, že i takovou událost škola nepřešla mlčením. Když na jaře 1931 zemřel český básník Viktor Dyk, mluvili nejen učitelé školy o jeho významu, ale školní recitátoři vystoupili na básníkově tryzně, již pořádalo 21. května České muzeum v Žatci. I taková akce posilovala český živel ve městě, které bude mít ještě dalších 15 let silně německý charakter. Současně lze doložit i snahu o vytváření jisté soudržnosti mezi oběma národnostmi, neboť již o dva týdny později – 6. června – uspořádal Československý Červený kříž pod patronací své předsedkyně Alice Masarykové pro české i německé školy v Žatci velkou společnou akademii. I zde pochopitelně vystupovaly nejen děti ze cvičné školy, ale i budoucí učitelé z učitelského ústavu.²²²

Sledujeme-li náplň zmíněných aktivit, je zřejmé, jak vysoký důraz byl ve vzdělání tehdejších učitelů kladen na hudební, rytmickou a recitační výchovu. Nepochybně to souvisí s návazností na tradice rakouského školství, kdy se od učitelů očekávala také aktivní účast na náboženském životě, a proto byli vyučováni hře na kostelní varhany. Ale také je zde možné vidět cíle prvorepublikové, kdy učitel patřil k organizátorům společenského života v obci, kde působil. I zde je důležité podtrhnout, že v případě jazykově smíšených regionů byla tato povinnost učitele vnímána oběma národnostmi jako zcela zásadní.

²²⁰ SOkA Louny, Státní koedukační ústav učitelský Žatec, *Zprávy školské za školní rok 1930-31*, in: Český státní koedukační ústav učitelský v Žatci. IV. výroční zpráva 1930-31, Žatec 1931, s. 43

²²¹ SOkA Louny, Státní koedukační ústav učitelský Žatec, *Kronika českého státního koedukačního ústavu učitelského v Žatci*, inv. č. F 162/212, s. 40

²²² SOkA Louny, Státní koedukační ústav učitelský Žatec, *Kronika českého státního koedukačního ústavu učitelského v Žatci*, inv. č. F 162/212, s. 42

Kvalitu učitelství kontrolovaly školní inspekce. Již před vánočními svátky roku 1930 ve dnech 10. – 12. prosince a pak znovu 28. května 1931 kontrolovala odborná inspektorka Anna Nováková úroveň ústavní výuky budoucích učitelek domácích nauk v předmětech vedení domácnosti a v nauce o tkaninách. Výuku kreslení pak ve dnech 11. – 12. února 1931 zkontroloval Rudolf Pros, odborný inspektor kreslení.²²³

Mnohý dnešní učitel není ušetřen vybírání peněz od žáků na různé aktivity, i když nemá žádné odborné poučení o nakládání s finanční hotovostí. Nejinak tomu bylo i na zkoumaném ústavu. Od chovank 1. ročníku ÚDN bylo hned při zápisu vybráno celkem 40 Kč ve prospěch České zemské komise pro péči o mládež, o několik měsíců později pak zaslaly 26,50 Kč „Družině osleplých vojínů v Praze II.“²²⁴

Ústav ovšem dbal i na širší vzdělávání svých chovanců a chovank, a proto byla ve škole k dispozici čítárna mimo jiné i s odbornými časopisy. Vedle titulů vysloveně pedagogických (*Pedagogický věstník*, *Nová knižnice učitelská*, *Časopis čsl. obce učitelské* či *Péče o mládež*) zde bylo možné najít časopis *Letec* (což souviselo se zapojením většiny chovanců ústavu do místní pobočky Masarykovy letecké ligy), ale také časopis, jehož název vyvolává úsměv na tváři. Co by tak mohlo být obsahem časopisu *Úchylná mládež*?²²⁵

Dovolíme si ještě jedno malé srovnání – nemocnost žáků. Ani dobová školní kronika tuto problematiku neopominula, a tak je možné se dočíst o zvýšeném počtu onemocnění tradičně na počátku února (chřipka a také příušnice), která se nepříznivě odrazila na školní docházce.²²⁶

Do života ústavu zasáhly i události nepříjemné, k nimž patřilo např. vloupání do budovy. V noci ze dne 23. na 24. listopadu 1935 se neznámí pachatelé vloupali do ředitelny ústavu, kde odcizili psací stroj Remington v ceně 3800 Kč, který v době vzniku protokolu nebyl stále dohledán. Také vypáčili zásuvku psacího stolu, kde odcizili 50 Kč, které náležely řediteli školy. Pokusili se vypáčit i školní trezor, což se jim ale nepodařilo, pouze na něm odtrhli zadní desku. O měsíc později v noci z 28. na 29. prosince došlo k dalšímu vloupání do kuchyně domácích nauk, odkud zloději odnesli ubrusy, ubrousky a přístroje. Ze

²²³ SOkA Louny, Státní koedukační ústav učitelství Žatec, Kronika českého státního koedukačního ústavu učitelství v Žatci, inv. č. F 162/212, s. 43

²²⁴ SOkA Louny, Státní koedukační ústav učitelství Žatec, *Zprávy školské za školní rok 1930-31*, in: Český státní koedukační ústav učitelství v Žatci. IV. výroční zpráva 1930-31, Žatec 1931, s. 47

²²⁵ Tamtéž, s. 47

²²⁶ *Zprávy školské za školní rok 1930-31*. SOkA Louny, fond F 162. In: Český státní koedukační ústav učitelství v Žatci. IV. výroční zpráva 1930-31, Žatec 1931, s. 48

sborovny navíc zcizili elektrickou žehličku v ceně 1232,20 Kč. Zajímavé je, že ukradené věci byly nalezeny na břehu řeky Ohře a posléze vráceny do školy.²²⁷

Zajímav problém provázal změnu osoby ředitele. Dne 13. 2. 1937 nastoupil jako nový ředitel Rudolf Auerhan, jenž byl do Žatce přemístěn z učitelského ústavu v Lučenci. Dosavadní ředitel Kaisvinkler byl – zřejmě ze zdravotních důvodů – přeložen na učitelský ústav v Chrudimi, ale od 1. února nastoupil úplnou dovolenou. Zjevně se mu stěhovat nechtělo. Ještě v březnu 1937 žádá ředitelství ústavu, aby předchozí ředitel Bohumil Kaisvinkler uvolnil služební byt, jelikož nový ředitel musel dlouhodobě žít oddělen od své domácnosti a rodiny. O několik dní později následovala další žádost o byt, jelikož Kaisvinkler se stále nechtěl dobrovolně vystěhovat. Další dopisy přišly 27. 3., 3. 4., 6. 4. (či, jak zaznamenal školní protokol: *podle ústního sdělení pí. Kaisvinklerové až 15. 4.*) Nakonec zemská školní rada rozhodla: nebude-li byt vystěhován dobrovolně, bude vystěhován exekučně a nový ředitel Auerhan si mohl prozatím na Kaisvinklerovy náklady v Žatci pronajmout vhodný byt. To asi uspišilo řešení situace, protože už 7. dubna škola konečně proplatila účet za vymalování vystěhovaného bytu a výměnu dveřních zámků, jelikož Kaisvinkler nevrátil klíče.²²⁸

2.6.7 Cvičná škola

Jak již bylo uvedeno, vedle ústavu byla zřízena i česká cvičná obecná škola. V protokolech jsou uvedeny nejen počty dětí, které byly převážně přímo ze Žatce, ale i poznámka, že výuka byla podle učebné osnovy pro pětileté školy obecné.²²⁹

Dětí ve třídách byl velmi různý počet, např. v roce 1928-29 bylo v 1. třídě 15 dětí, ve 2. třídě 18, ve 3. třídě 12 a konečně ve 4. třídě 39 dětí. U dětí bylo uvedeno, odkud pocházejí, nelze ale určit, zda se jedná o místo narození, nebo o trvalé bydliště. Příkladně se spíše k první možnosti, protože v dokumentech není zmínka o tom, že by pro tak malé děti byl zřízen nějaký internát. Děti na cvičné škole používaly v 1. třídě jako učebnice Slabikář a Poupata, v dalších ročnících pak Čítanku a Cvičebnici českého jazyka pro školy obecné. Při výuce matematiky byly používány učebnice První početnice a poté Početnice pro konkrétní třídu obecných škol.²³⁰

²²⁷ Protokol č. XIV, sepsaný o 2. období a pololetní klasifikační poradě dne 24. ledna 1936. SOkA Louny, fond F 162, inv. č. 194-211, karton 14

²²⁸ Korespondence mezi ředitelstvem ústavu a zemskou školní radou – ředitelský byt. Fond 162, inv. č. 216 – 223, karton 16

²²⁹ Protokol č. III, sepsaný o řádné zahajovací poradě dne 5. září 1929. SOkA Louny, fond F 162, inv. č. 195, karton 14

²³⁰ Zprávy školské za školní rok 1928-29. SOkA Louny, Státní koedukační ústav učitelský Žatec, fond F 162. In: Český státní koedukační ústav učitelský v Žatci. II. výroční zpráva 1930-31, Žatec 1929, s. 45

Na pedagogických poradách se pochopitelně řešily i záležitosti cvičných tříd. Ze školního roku 1940/41 se zachoval návrh podrobných osnov výuky pro 1. třídu obecné školy, kde třídní učitel Emanuel Krček rozepisuje, které dovednosti má za úkol se žáky procvičovat. Například v mateřském jazyku měli prvňáčci zvládnout zřetelné čtení krátkých vět, psaní předepsaných tvarů písmen či zvládnout plynulé a srozumitelné vyjadřování. Ke čtení se používala učebnice Poupata. V matematice se děti učily početní úkony v první desítce, adekvátní početní pojmy atd.²³¹

Ze zápisů se dozvídáme i o dalších detailech každodenního života cvičné školy – kupříkladu již známá nehoda z 5. 10. 1930, kdy při hře u žateckého nádraží zahynula žákyně 1. třídy Věra Šlechtová, kterou zde zasypal písek.²³² Jinou událostí byl například případ chování žáka Václava Čecrleho ze 4. cvičné třídy, jenž se dopustil opakované krádeže peněz ve škole a ještě – cit.: „...*položil na železniční koleje kus železa takové velikosti, že mohlo nastat vyšinutí vlaku. Případ jest předmětem jednání u okres. soudu v Žatci.*“²³³

2.7 Osudy ústavu v době ohrožení republiky

Rytmus školního roku se odráží na obsahu dalších materiálů, jež se o činnosti učitelského ústavu zachovaly. Pravidelné porady, z nichž pocházejí protokoly, již vlastně přinášejí stejnou strukturu informací. Nemění se osnova protokolů a příliš ani obsah. Je zajímavé, že života ústavu se zdánlivě nedotkla ani velká hospodářská krize. Přitom Žatec zaměřený především na export chmelové produkce patřil již k regionům problematickým. Ve výroční zprávě z následujícího školního roku je mnohem více prostoru věnováno příspěvku prof. Vojtěcha Picka, jenž analyzuje klady a zápory euklidovského postupu ve vyučování geometrii.²³⁴

O tom, že krize probíhá, vlastně svědčí jen noticka ve výroční zprávě – v části věnované aktivitám pedagogického sboru je u profesora PhDr. Josefa Mrázka, jenž vyučoval historii, zmínka, že: *Referát měl při konferenci severočeských okrsků NJS (Národní jednoty severočeské, což byla osvětová organizace v jazykově smíšeném příhraničí – pozn. aut.) v Mostě v době stávky, kde podal podrobný návrh, jak účinně řešiti nezaměstnanost hornickou.*²³⁵

²³¹ Podrobné osnovy pro školní rok 1940/41. SOKA Louny, fond F 162, inv. č. 195, karton 8

²³² Protokol sepsaný o poradě dne 14. listopadu 1930. SOKA Louny, fond F 162, inv. č. 195, karton 14

²³³ Protokol sepsaný o poradě dne 17. června 1931. SOKA Louny, fond F 162, inv. č. 195, karton 14

²³⁴ Zprávy školské za školní rok 1931-32. SOKA Louny, Státní koedukační ústav učitelský Žatec, fond F 162. In: Český státní koedukační ústav učitelský v Žatci. V. výroční zpráva 1931-32, Žatec 1932, s. 5 – 7

²³⁵ Tamtéž, s. 33

Jak se tedy život školy ovlivnily kritické dny podzimu 1938 a jara 1939? Je obecně známo, na počátku září vrcholila krize Československa v souvislosti se sudetoněmeckým autonomistickým hnutím. V únoru 1938 došlo v Žatci k útoku na Dům sociální péče, který sloužil také jako internát pro žákyně (chovanky) učitelského ústavu. Při tom byla kamením rozbito několik oken a případ byl vyšetřován policií. Informace o incidentu se objevila také v celostátních Národních listech z 23. února 1938. Nakonec se ukázalo, že pachateli byli studenti oktávy místního německého gymnázia, kteří podle své výpovědi byli na taneční zábavě a chtěli pozvat tam pozvat i svou kamarádku z internátu. Házeli kamínky na okno a prý netušili, že ho při tom rozbili.²³⁶ Při té příležitosti se ve škole současně projednával i nevhodný vztah správce internátu k jedné z dívek z 2. ročníku. Byli totiž opakovaně spatřeni, jak spolu odcházejí na procházky či se líbají.

Ale od jara 1938 se v zápisech z porad mnohem častěji objevují poznámky o projevech národnostních sporů. Např. 12. května na Wussinově třídě (dnes Komenského alej) došlo k útokům německých žáků z gymnázia na české děti z cvičné školy. Na gymnáziu studovala řada přívrženců K. Henleina, kteří si oblékali bílé punčochy, hajlovali a jejich chování mělo zjevně podporu ze strany profesorského sboru gymnázia.²³⁷

Dne 21. května v souvislosti s částečnou mobilizací československé armády byl do činné služby povolán ze zálohy učitel zpěvu František Sýkora, který o týden později zaslal do školy dopis, v němž oznamuje návrh klasifikace a sděluje, že bude demobilizován 18. června.²³⁸

Jiným příkladem zhoršujících se vztahů mezi národnostmi se stal koncem června dopis otce chovanky Markéty Hasenöhrlové, který z národnostních důvodů odmítl, aby jeho dcera byla přijata na český učitelský ústav. Z dalšího vyšetřování vyplynulo, že otec, který žil v Podbořanech, se o dceru do té doby nestaral, neplatil alimenty, byl zatížen množstvím exekucí. Proto padlo rozhodnutí: pokud soud nerozhodne jinak, děvče zůstává na ústavu.²³⁹

V létě 1938 obdrželo ředitelství ústavu přípis, že školu může navštívit delegace z Runcimanovy mise, která hledala řešení mezinárodní krize v létě roku 1938, hrozící vypuknutím války v Evropě. Mise vedená bývalým britským ministrem lordem Runcimanem měla za úkol zprostředkovat jednání mezi československou vládou a Sudetoněmeckou stranou (SdP), která reprezentovala radikalizovanou německou menšinu. Přípis požadoval, aby

²³⁶ *Opis zprávy policejnímu ředitelství. SOkA Louny, fond F 162, karton 17, č. 171*

²³⁷ *Dopis ředitele školy zemské školní radě z 12. 5. 1938. SOkA Louny, fond F 162, karton 17, č. 382-383*

²³⁸ *Dopis Františka Sýkory. SOkA Louny, fond F 162, karton 17, č. 510*

²³⁹ *Korespondence ohledně Markéty Hasenöhrlové. SOkA Louny, fond F 162, karton 17, č. 545 a 570*

členům delegace – jmenovitě Iana Leslie Hendersonovi a Reginaldu Sutton-Prattovi – bylo všemožně vycházeno vstříc a byli seznámeni se všemi incidenty.²⁴⁰

Po všech dosavadních peripetiích se ovšem prezident republiky rozhodl přijmout tzv. „čtvrtý plán“, jímž v plné míře vycházel v ústrety sudetoněmeckým požadavkům. Benešův projev z 10. září 1938 vysílal i rozhlas. Mimo jiné zde prezident pronesl: „*Mám nezlomnou víru v náš stát, v jeho zdravot, v jeho sílu, v jeho odolnost, v jeho skvělou armádu a v nezdolatelného ducha a oddanost všeho lidu. A vím, že náš stát z dnešních obtíží vyjde vítězně.*“²⁴¹

Na tento projev reagovalo i presidium zemské školské rady a na základě jeho přípisu byl 19. září chovancům a chovankám na shromáždění všech žáků obou ústavů přečten text prezidentova projevu. Žatec patřil k jazykově smíšeným územím, kde se po Hitlerově projevu v Norimberku zásadně zhoršila bezpečnostní situace. Sudetoněmecké povstání bylo sice po 2 dnech potlačeno, ale neklidná situace zůstala. Množily se případy policejních a četnických stanic, 22. září padla Hodžova vláda a byla nastolena úřednická vláda generála Syrového, 23. září probíhaly boje mezi povstanci a československými jednotkami na Šluknovsku. Téhož dne ve 22:15 nakonec prezident vyhlásil všeobecnou mobilizaci.

Týž den padlo rozhodnutí přerušit výuku na učitelských ústavech v Žatci. I ze zápisu ve školní kronice je patrné, že obavy z vypuknutí války byly velmi intenzivní. Především panovaly obavy z toho, aby žáci ústavu nebyli v budově vystaveni válečnému nebezpečí. Proto bylo mimo jiné žákům ze vzdálenějších míst dovoleno odjet domů k rodičům a žáci obdrželi zpět ty osobní doklady, které byly uloženy ve školy.²⁴²

Zemská školní rada rozeslala 14. září přípis, aby školy vzhledem k neklidným poměrům omlouvaly blahovolně nepřítomnost žáků a pokračovaly ve výuce, neboť to mělo uklidnit situaci mezi žactvem.²⁴³ V týž den byli prof. Jiří Lavický a cvičný učitel Rudolf Dušek mobilizováni.²⁴⁴ Následující den 24. září byla úřední agenda ústavů přenesena do Státního koedukačního ústavu učitelského v Kladně a 30. září tam byly odvezeny nejdůležitější části školního archivu.²⁴⁵

²⁴⁰ *Přípis zemské školní rady o vyšetřování incidentů v Sudetech.* SOkA Louny, fond F 162, karton 17, č. 608 a 609

²⁴¹ Projekt Mobilisace 1938, Edvard Beneš hovoří k národu, [on-line]. [cit. 2017-03-25]. Dostupné na: <http://www.mobilisace1938.cz/10-zari-1938-edvard-benes-hovori-k-narodu>

²⁴² *Kronika českého státního koedukačního ústavu učitelského v Žatci.* SOkA Louny, fond F 162, inv. č. 212, s. 188

²⁴³ *Přípis zemské školní rady o situaci.* SOkA Louny, fond F 162, karton 17, č. 696

²⁴⁴ *Zpráva o mobilizaci členů pedagogického sboru.* SOkA Louny, fond F 162, karton 17, č. 697

²⁴⁵ Tamtéž, s. 189

Mezitím evropské události směřovaly ke svému vyústění do mnichovské smlouvy. Její podpis znamenal odtržení Žatce k německé říši, jelikož město se stalo součástí Sudetské župy. Proto v následujících dnech začalo odcházet české obyvatelstvo ze Žatce a 7. října 1938 byla evakuace města vyhlášena úředně.²⁴⁶

V žatecké budově se naposledy učilo 22. září 1938, poté bylo vyučování dočasně zastaveno do 23. října 1938 na základě rozhodnutí zemské školní rady. Mezitím však došlo k zásadnímu zlomu ve vývoji celé Evropy – v noci z 29. na 30. září byla podepsána mnichovská dohoda, která zcela změnila situaci.

2.8 Osudy ústavu po mnichovské dohodě

Do Žatce počátkem října 1938 vstoupila německá armáda, a proto všichni členové sboru i ředitel opustili město. Pochopitelně vznikl problém, kam učitelské ústavy přemístit. Nejblíže městem, které by se nacházelo již na území dosud neokupované Československé republiky a kde byly k dispozici alespoň částečně přiměřené prostory, se staly 25 km vzdálené Louny. Výnosem ministerstva školství a osvěty z 24. října 1938 bylo rozhodnuto o přemístění do Loun, kde byla týž den zahájena výuka.²⁴⁷ Šlo o první město za novou státní hranicí a v tyto dny bylo přeplněno uprchlíky ze zabraných území. Do budovy místního reálného gymnázia se tedy mimo jiné musely vejít i oba žatecké učitelské ústavy.²⁴⁸

Objevila se řada problémů okolo každodenního chodu školy. Ředitelství učitelských ústavů např. muselo požádat zemskou školní radu o souhlas s používáním učebních pomůcek ze sbírek lounského reálného gymnázia.²⁴⁹ Na žateckou radnici putovala německy psaná žádost na možnost získání dokumentace, učebnic, sešitů apod. z českého učitelského ústavu, které tam byly při evakuaci ústavu ponechány. V žádosti bylo zmíněno, že pro německé školy jsou nepotřebné, neboť jsou česky.²⁵⁰ Je zajímavé, že se odvoz nakonec podařil, a proto ředitel ústavu zaslal žateckému starostovi dopis s poděkováním za pomoc.

Kvůli výuce se ředitelství ústavů obrátilo i na lounský Sokol s žádostí na podmínky souhlasu s možností používat jeho tělocvičnu, která se nachází v téže ulici jako reálné gymnázium. Sokolové odpověděli, že propůjčit lze, ale jen do 13 hodin a navíc je nutná dohoda s I. a s II. (dívčí) měšťanskou školou a s Hospodářskou školou v Lounech o rozvrhu

²⁴⁶ Tamtéž, s. 189

²⁴⁷ *Třídni kniha IV. ročníku 1938/1939*. SOkA Louny, fond F 162, karton 8

²⁴⁸ *Státní koedukační ústav učitelský Žatec, Popis fondu*. SOkA Louny, , inv. č. F 162/1, s. 1

²⁴⁹ *Dopis zemské školní radě o používání pomůcek ze sbírek RG Louny*. SOkA Louny, fond F 162, karton 17, č. 798

²⁵⁰ *Žádost o poskytnutí pomůcek z fondu žateckého ústavu*. SOkA Louny, fond F 162, karton 17, č. 822

hodin tělesné výchovy.²⁵¹ Nakonec podle dohody měl být tělocvik v sokolovně v pondělí, úterý, čtvrtek a v pátek vždy od 9 do 11 hodin, ale ve stejnou dobu se tam bude učit také hře na housle.

Prakticky až na druhém konci Loun se v Karlově ulici našly prostory, kam docházely chovankyně z I. ročníku, aby se zde ve středu od 10 do 12 hod., v pátek od 10 do 12 hod. a v sobotu od 10 do 12 hod. věnovaly výuce ručních prací.²⁵²

V Lounech panovala snaha vést výuku pokud možno v intencích předválečného demokratického přístupu. Proto bylo možné, aby ještě v lednu 1939 zatímní profesor František Hnilička promluvil o významu spisovatele Karla Čapka, což bylo skutečně jen několik dní po spisovatelově smrti, v době, kdy autorova osoba byla spíše cílem útoků řady českých publicistů. V březnu téhož roku pak o hodiny českého jazyka učitelé připomněli osobnost prvního prezidenta T. G. Masaryka.²⁵³ Pak se ale situace po okupaci začala rychle měnit.

Budova lounského gymnázia je sice dost rozlehlá, ale kromě žateckého státního ústavu se sem musel vměstnat i spolkový učitelský ústav Ústřední Matice školské z Bíliny a pochopitelně i lounské reálné gymnázium, a proto bylo přikročeno k redukci žateckého učitelského ústavu. Prvním krokem bylo snížení počtu cvičných tříd na dvě. Poté měl začít řízený zánik školy. Pro běžící školní rok 1938/39 bylo rozhodnuto zachovat ještě všechny čtyři ročníky za předpokladu, že se ke studiu přihlásí dostatečný počet žáků. Ve školním roce 1939/40 již měly být jen 3 ročníky, v roce 1940/41 dva a konečně v roce 1941/42 již jen jeden ročník. Po závěrečných zkouškách tedy ústav svou činnost ukončil.

Mnohem dříve ovšem zanikl ústav ke přípravě učitelek domácích nauk. Část žákyň byla přijata na ÚDN v Praze I. v Křížovnické ulici a poté žatecký ÚDN byl ministerstvem školství a osvěty zrušen.

2.8.1 Budova žateckého učitelského ústavu za 2. světové války

Budova učitelského ústavu nezůstala bez využití. Záhy se do ní nastěhovaly dvě žatecké střední školy, a to čtyřletá vyšší hospodářská škola (Wirtschaftoberschule) a dvouletá hospodářská škola (Wirtschaftsschule). Školy navazovaly na tradici městské dvouleté veřejné obchodní školy. Výuka byla v budově zahájena k 1. září 1939. Archivní zdroje jsou v tomto směru již velmi chudé, lze vlastně zjistit jen to, že školu vedl Ing. Friedrich Watzke, který

²⁵¹ *Korespondence s lounským Sokolem*. SOkA Louny, fond F 162, karton 17, č. 840 a 882

²⁵² *Zpráva ředitelství učitelského ústavu o průběhu výuky*. SOkA Louny, fond F 162, karton 17, č. 971

²⁵³ SOkA Louny, Státní koedukační ústav učitelský Žatec, Kronika českého státního koedukačního ústavu učitelského v Žatci, inv. č. F 162/212, s. 197

sem přišel z Teplic a v Žatci působil až do své smrti v roce 1944. Do budovy se vměstnala ještě odborná kupecká škola (Kaufmännische Berufsschule), jež byla povinnou pro všechny učně obchodních živností.²⁵⁴

Osudy této školy ovšem nejsou náplní této práce, a proto byla uvedena jen stručná zmínka. Na konci války škola skončila svou činnost, je velmi pravděpodobné, že školní prostory sloužily jako válečný lazaret, popř. jako prostory pro ubytování uprchlíků z válkou zasažených regionů Německa. V archivním fondu lze dohledat jen třídní seznamy žáků, ale vzhledem k poválečnému pohybu německého obyvatelstva nemají v podstatě žádnou významnější badatelskou hodnotu.

2.9 Konec učitelského ústavu v Žatci

Po skončení války byl sice český učitelský ústav v Žatci od 1. září 1945 obnoven a vrátil se i do své původní budovy, ale jeho existence již neměla dlouhého trvání. Již v příštím školním roce se stal pobočkou kladenského Státního koedukačního učitelského ústavu. Navíc československé školství procházelo rozsáhlou reformou a jedním z jejích důsledků byl zánik systému učitelských ústavů a přechod k vysokoškolskému systému přípravy nových učitelů. Dějiny ústavu tedy končí 31. srpna 1948. Knihovna učitelského ústavu byla převedena na pedagogickou fakultu Karlovy university, archiv školy byl přestěhován do budovy nedalekého žateckého gymnázia. Je ovšem možné, že v archivu ministerstva školství se dodnes nachází velmi podrobná zpráva o průběhu likvidace školy.²⁵⁵

2.9.1 *Vzpomínka na učitelský ústav*

Jednou z posledních informací, které se podařilo dohledat a která s žateckým ústavem souvisí, je drobná tisková zpráva z žateckého kulturního měsíčníku z roku 1967. Autor příspěvku zde zachycuje setkání 16 abiturientů ročníku 1925. Ti – tehdy vesměs šedesátníci – vzpomínali nejen na své mládí, ale v duchu dobové publicistiky také na skutečnost, „...*kteřá se snaží jít ve stopách svých dávných husitských předků.*“²⁵⁶

²⁵⁴ *Obchodní škola (německá) Žatec - popis fondu.*, SOkA Louny, fond č. 146, inv. č. F 146/1, s. 2

²⁵⁵ SOkA Louny, Státní koedukační ústav učitelský Žatec, Popis fondu, inv. č. F 162/1, s. 3

²⁵⁶ *Na paměť žateckého učitelského ústavu*, Kulturní měsíčník Žatecka, 1967/12, s. 4

Závěr

Tato diplomová práce se zaměřila na osudy školy, jež byla součástí meziválečného systému škol v Žatci. Jak vyplývá z výzkumu, který vzniku práce předcházel, téma vzdělávání patří mezi akademickými pracemi v současné době k oblíbeným. Se vzděláváním pochopitelně souvisí i osoba učitele, tedy i jeho odborná příprava. Může být pro nás trochu překvapivým zjištěním, že zatímco dnes už i u učitele 1. stupně základních škol předpokládáme, ba dokonce na základě školského zákona vyžadujeme vysokoškolské vzdělání, tak přes mnohaleté diskuse, které se vlekly po celou dobu existence první republiky, postačovalo adekvátní vzdělání středoškolské. Před žáky obecné školy tedy předstupoval učitel od svých devatenácti let, člověk, který by v současném světě mnohdy teprve zvažoval, čemu by se vlastně chtěl ve svém pracovním životě věnovat.

Práce zachycuje souběžné osudy dvou učitelských ústavů, které ovšem koexistovaly v jedné školní budově, měly zcela totožné vedení a téměř totožný pedagogický sbor. Jednalo se o koedukovaný učitelský ústav, jenž připravoval budoucí učitele a učitelky pro obecné školy, a ústav pro přípravu učitelek domácích nauk. Rozdíly bylo možné najít v obsahu učiva, v délce vzdělávání apod., ale v obou případech ústavy zajišťovaly přípravu pedagogů pro tehdejší československé základní vzdělávání.

Domníváme se, že tato práce vytvořila přehledný obraz života školy, která takové učitele připravovala. Za důležité považujeme zejména skutečnost, že se podařilo postihnout nejen základní osudy žateckého učitelského ústavu, ale i události, které možná nejsou zásadní pro velké dějiny, ale díky nim se nám mohou tyto velké dějiny stát bližšími. Proto si práce všímá i prohřešků, nedostatků a chyb, jichž se naši učitelští předchůdci dopouštěli. Stali se tak určitě osobami a událostmi plastičtějšími a reálnějšími.

Jelikož žatecký učitelský ústav působil v meziválečném území v regionu, kde čeština byla jazykem národnostní menšiny, nabízí tato práce příležitost obohatit výsledky výzkumu regionálních dějin a v jisté míře také dějin česko-německého soužití. Jak výzkum ukázal, po většinu existence první republiky toto soužití probíhalo v případě této školy bez významných excesů. Považujeme za důležité to zdůraznit, protože žatečtí Němci nebyli v roce 1918 nadšeni vznikem Československé republiky, a proto se zpočátku hlásili ke snahám být součástí autonomního německy mluvícího území. V dalších letech se situace poměrně uklidnila. Ani v prvních letech velké hospodářské krize jsme nebyli svědky národnostních rozběrů, které se začaly projevovat až v polovině třicátých let. Tehdy na Žatecko doléhaly ze sousedního Mostecka důsledky krize, které byly místními Němci

vnímány jako projev nezájmu centrálních pražských vládních úřadů o problematiku pohraničí, tedy jako obecný projev nezájmu o osudy českých Němců. To zde významně posílilo pozici Henleinovy SdP se všemi známými důsledky pro osud nejen žateckého ústavu, ale především celého Československa.

Pochopitelně – tato práce nemohla postihnout všechny aspekty činnosti státního koedukovaného ústavu. Jak z výzkumu vyplývá, nabízejí se jako návazná témata osudů některých učitelských osobností – např. ředitele Rudolfa Auerhana, o němž lze najít informace např. ve výročních zprávách koedukovaného učitelského ústavu v Lučenci, kde řadu let působil. Další výzkumnou možností by bylo bádání, které by se zaměřilo na osudy některého ze žáků učitelského ústavu. Vhodným výchozím obdobím by mohl být čas krátce před Mnichovem a po okupaci, neboť přemístění ústavu do Loun znamenalo, že se mezi chovanci objevili i žáci z Loun, o nichž lze najít informace v archivních fondech místních škol. To nabízí příležitost například pro bádání genealogického charakteru.

Zajímavým tématem by mohly být podrobnější osudy školní budovy během okupace, ale zde je velmi malá šance na úspěšný výzkum, protože se nezachovaly důležité písemnosti žateckých německých obchodních škol – zejména pak kronika ústavu. K dispozici jsou pouze výkazy, které by mohly posloužit jako zdroj bádání pro výzkum demografický – totiž odkud do této školy přicházeli její němečtí studenti.

Závěrem tedy lze říci, že v žádném případě se nejedná o badatelské téma s vyčerpaným potenciálem.

Seznam použité literatury

Prameny

SOkA Louny, Státní koedukační ústav učitelství Žatec, fond F 162 (kronika, výroční zprávy, zápisy z porad pedagogického sboru aj.)

SOkA Louny, Obchodní škola (německá) Žatec, fond č. F 146 (třídní výkazy)

Dokumenty z historie československé politiky 1939-1943, sv. II. Ed. Milada Červinková a Libuše Otáhalová. Praha: Academia, 1966

Legislativní zdroje

Narižení č. 473/1919 Sb., narižení o provedení změny § 48 říšského zákona o školách obecných. [online.] [cit. 2017-03-25]. Dostupné na: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/095-1919.pdf>

občanských, [online.] [cit. 2017-03-25]. Dostupné na: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=3020&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Zákon č. 189/1919 Sb., o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích. [online.] [cit. 2017-03-25]. Dostupné na: <https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=1089&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>

Zákon č. 455/1919 Sb., zákon, kterým se zrušuje celibát literních a industriálních učitelek na školách obecných a občanských (měšťanských) v republice Československé. [online]. Dostupné na: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919/093-1919.pdf>

Zpráva kulturního výboru o návrhu členů N. S. Aloise Konečného, Fr. Housera, Josefa Smrčky, Fr. Zeminové a společníků (tisk č. 828), aby zrušen byl celibát učitelek. Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna. Dostupné na:

http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1439_00.htm

Zákon č. 62/1869 ř. z., jímžto se ustanovují pravidla vyučování ve školách obecných. In: *Zákon č. 134/1867 ř. z., o právě spolčovacím.* Dostupné na: < <http://spcp.prf.cuni.cz/lex/134-1867.htm> >

Zákon č. 11/1918 Sb., o zřízení samostatného státu československého. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4f6mjrfuya#>>

Zákon č. 189/1919 Sb. z. a n., o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzge4v6mjyhewta>>

Zákon č. 295/1920 Sb. z. a n., o školách národních a soukromých ústavech vyučovacích a vychovávacích. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyf6mrzguwta>>

Zákon č. 495/1921 Sb. z. a n., kterým se upravují výhody poskytnuté státním a jiným veřejným zaměstnancům z důvodů mimořádných poměrů. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=onrf6mjzgiyv6nbzguwta>>

Zákon č. 226/1922 Sb. z. a n., jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a občanských. Dostupné na: <<https://www.epravo.cz/vyhledavani-aspi/?Id=3020&Section=1&IdPara=1&ParaC=2>>

Zákon č. 100/1946 Sb. ze dne 9. dubna 1946, kterým se zřizují pedagogické fakulty. Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-100>

Zákon č. 58/1950, o vysokých školách. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=58&r=1950>

Zákon č. 95/1948 Sb., o základní úpravě jednotného školství. Dostupné z: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=95&r=1948>

Zákon č. 31/1953, o školské soustavě a vzdělávání učitelů (školský zákon). Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=31&r=1953>

Předpis č. 57/1959 Sb., vládní nařízení o pedagogických institutech. Dostupné na: <https://www.psp.cz/sqw/sbirka.sqw?cz=57&r=1959>

Zákon č. 100/1960 Sb., Ústavní zákon ze dne 11. července 1960. Ústava Československé socialistické republiky. Dostupné na: http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

Předpis č. 166/1964 Sb., zákonné opatření předsednictva Národního shromáždění o pedagogických fakultách. Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1964-166>

Zákon č. 63/1978 Sb., o opatřeních v soustavě základních a středních škol. Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1978-63>

Zákon č. 29/1984 Sb., Zákon o soustavě základních a středních škol (školský zákon). Dostupné na: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1984-29>

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-563#cast1>

Literatura

AMORT, Čestmír. *Heydrichiáda*. Praha: Naše vojsko, 1965

BENEŠ, Milan. *Andragogika*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4824-5

BOSÁK, František. *Česká škola v době nacistického útlaku*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1969

BOSÁK, František: *K otázce učitelského vzdělání od Mnichova po osvobození Československa*. Rukopis. Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského Praha. Fond Archivu dějin učitelů při Odborovém svazu pracovníků školství a vědy, Praha, sign. 424/301

Na paměť žateckého učitelského ústavu, Kulturní měsíčník Žatecka, 1967/12, s. 4

BURDOVÁ, Zdeňka. *Postavení učitele ve společnosti v průběhu 20. století*. Diplomová práce. Liberec: Technická universita – Fakulta pedagogická, 2008, s. 31. Dostupné na: <https://dspace.tul.cz/bitstream/handle/15240/7209/mgr_14186.pdf?sequence=1>

DAMOVÁ, Zora, NOVOTNÝ, Aleš a Jaroslava ROHOVÁ. *Amerlingův státní mužský ústav učitelský Praha II. (1841) 1848-1948 (1951)*. Praha: Archiv hlavního města Prahy, 2014

DAŇHELOVÁ, Ivana. *Historie učitelských ústavů na Moravě a jejich význam pro současnost*, Brno 2012. Dostupné na:

http://digilib.k.utb.cz/bitstream/handle/10563/19726/da%C5%88helov%C3%A1_2012_bp.pdf?sequence=1

Do škol by se mohli vrátit učitelé bez pedagogického vzdělání [online]. [cit. 2019-10-07]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/veda-skoly/clanek/do-skol-by-se-mohli-vratit-ucitele-bez-pedagogickeho-vzdelani-40269781>

ERNESTOVÁ, Jitka. *Historie vzdělávání ve městě Chebu od konce 19. století do poloviny 20. století*. Bakalářská práce. Jihočeská universita v Českých Budějovicích, Fakulta teologická, katedra teologických věd: 2015, s. 12, cit. [2019-01-08]. Dostupné na: <http://encyklopedie.cheb.cz/administrace/soubory_varia/1526546102_cz_12__historie_v_zdelavani_ve_meste_chebu_od_konce_19__stoleti_do_poloviny_20__stoleti.pdf>

FELBIGER, Johann Ignaz. *Kniha methodnj pro Včitelé českých Sskol w cýsařských králowských Zemjch : w njž důkladně, a gádrně se okazuge, gakby w sskolnjm řadu vrčítý způsob včenj netoliko wesměs, ale y zwlásstně, při každé k včenj nařjzené wěcy, zřjditi se měl. Mimo přjmozpráwného vstanowenj, gakby se Včitelowé sskolnj we wssech djlech swého auřadu, též podobně Ržjditelowé, Wrchnj, a gin kterjkoliwěk Dohlijžitelowé zachowati měli, by sskolnjmu řadu náležitě zadost včínili*. W Praze: Nákladem cýs. král. prawidelnj sskolské Kněhotiskárny, 1777

GAMM, Hans-Jochen. *Führund und Verführung. Pädagogik des Nationalsozialismus*. Vydání 3. München: List, 1990. ISBN 3471776575

- GEBEL, Ralf. *"Domů do říše": Konrád Henlein a Říšská župa Sudety (1938-1945)*. Praha: Argo, 2018. ISBN 978-80-257-2468-2
- HORÁK, Záboj. *Církev a české školství: právní zajištění působení církvi a náboženských společností ve školství na území českých zemí od roku 1918 do současnosti*. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3623-5
- HRUBÝ, Dag. *Kurikulární reforma přišla pozdě*. In: *Pedagogická orientace*, 2011, roč. 21, č. 4, s. 475. Dostupné na: <https://jcmf.cz/sites/default/files/PedOr11_4_KurikularniReformaPrislaPozde_Hruby.pdf>
- CHLUP, Otakar. *Ideály nové výchovy*. In: CHLUP, Otakar, Jan UHER a Karel VELEMÍNSKÝ. *O novou školu*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1933
- JANIŠ, Kamil ml. *Vybrané kapitoly z dějin pedagogiky*. Opava: Slezská univerzita, 2009. ISBN 978-80-7248-512-3
- JŮVA, Vladimír sen. & jun. *Stručné dějiny pedagogiky*. Vyd. 4. Brno: Paido, 1997
- KÁDNER, Otakar. *Předmluva*. In: ŠELEPA, František. *Základní otázky reformy středoškolské*. Praha: nákladem Studentské revue, 1908
- KODEDA, Marek. *Anton Dreher a jeho pivovarnické impérium*. [on-line]. [cit. 2020-01-10]. Dostupné na: <https://www.pivovary.info/view.php?cislocclanku=%202009080001>
- KOTÁSEK, Jiří. *Učitelské vzdělání včera, dnes a zítra*. *Učitelské noviny*. Praha, 1967, 17(3/13.1.1967)
- LINHART, Kamil. *50 let našeho ústavu. Obraz minulosti*. In: *50 let střední školy v Lounech : jubilejní památník na oslavu 50. výročí založení střední školy v Lounech 1896-1946*. Louny: nákladem RG Louny, 1946
- MACH, Jiří. *Ministr školství Plaga: Výuku je třeba provzdušnit* [online]. 3. 9. 2018, [cit. 2019-10-07]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/domaci/clanek/ministr-skolstvi-plaga-vyuku-je-treba-provzdusnit-40067389>
- MAREŠ, Jiří. *Šedesátiletí pedagogických fakult: hledání svébytnosti*. *Pedagogika*. Praha: PF UK, 2007, LVI(4), 312-325. ISSN 2336-3815
- MAREŠ, Petr. *Sonda do kultury města – Zlín, modelové město modernity*. In: *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, roč. 2013, č. 5, s. 688. Dostupné na: <http://sreview.soc.cas.cz/uploads/0bb4fd5c310b673917a03f396e8e1898a4aa9e32_13-5-04Mares18.indd.pdf>

MORKES, František. *Kapitoly o školství, o ministerstvu a jeho představitelích*. 1. vyd. Praha: Pedagogické Muzeum J. A. Komenského, 2002. ISBN 80-901461-9-8

MORKES, František. *Největší reforma školství v dějinách – 230. výročí Všeobecného školního řádu*. In: Učitel'ské noviny, 2004, č. 33. Dostupné na: <<http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=4731>>

MORKES, František. *Učitelé a školy v proměnách času*. Pokus o základní chronologii 1774-1946. Plzeň: Pedagogické centrum, 1999. ISBN 80-7020-051-0

MORKES, František a Radka KVAČKOVÁ. *Reformy, které školy prožily i přežily* [online]. 2011 [cit. 2019-10-02]. Dostupné z: https://www.lidovky.cz/noviny/reformy-kttere-skoly-prozily-i-prezily.A110201_000107_In_noviny_sko

NEKOLA, Martin. *České školy pod hákovým křížem: Co se změnilo ve škole za Protektorátu?* [online], edit. [2018-02-02], cit. [2019-01-13]. Dostupné na: <<https://www.stoplusjednicka.cz/ceske-skoly-pod-hakovym-krizem-co-se-zmenilo-ve-skole-za-protektoratu>>

OTTO, Jan. *Ústřední Matice školská*, Hasičský kalendář rodinný na obyčejný rok 1899. Praha 1898, s. 106 [online]. Dostupné na: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/handle/ABA001/20729269>

PÁNKOVÁ, Markéta, Dana KASPEROVÁ a Tomáš KASPER. *Meziválečná školská reforma v Československu*. Praha: Academia, 2015. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2496-1

PARKAN, František. *Didaktika dějepisu*. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta, 2013. ISBN 978-80-7290-644-4

POKOROVÁ, Petra. *Vývoj škol v obcích Jezeřany a Maršovice od tereziánské reformy do roku 1950*. Bakalářská diplomová práce. Brno: Masarykova universita – Filozofická fakulta – Ústav pedagogických věd, 2014, s. 35. Dostupné na: <https://is.muni.cz/th/zpwjl/Bakalarska_diplomova_prace.pdf>

POLÁNEK, Karel A. *České školství v Žatci ve vlastním státě*, in: Krajem Lučanů – vlastivědný sborník českého musea v Žatci IX-1935, Žatec 1935

Připomínkové řízení k novele zákona o pedagogických pracovnících. Dostupné z: <https://www.pedagogicka-komora.cz/2019/01/novela-zakona-o-pedagogickych.html>

Sedmdesát let Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci 1946 - 2016. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5013-1

SVOBODA, Jaroslav. *Školství v období protektorátu*. České Budějovice: Nová Forma, 2010. ISBN 978-8087313-67-1

- SPILKOVÁ, Vladimíra. *Současné proměny vzdělávání učitelů*. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-081-6
- ŠPRINGL, Jan. *Školství za Protektorátu*. [online], edit. [2016], cit. [2019-01-13]. Dostupné na: <<http://skolakemvprotektoratu.pamatnik-terezin.cz/index.php/kolstvi-za-protektoratu>>
- ŠTVERÁK, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky: vysokoškolská příručka pro studenty vysokých škol připravujících učitele*. 2. dopl.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988
- ŠVECOVÁ, Jana a Jaroslava VAŠUTOVÁ. *Problémy učitelské profese ve světě*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 1997
- UHER, Jan. *Filosofické základy pedagogiky*. In: CHLUP, Otokar, Jan UHER a Karel VÁŇOVÁ, Růžena a kol. *Studijní texty k dějinám pedagogiky*. Praha: Univerzita Karlova – Fakulta pedagogická, 2003
- VELEMÍNSKÝ. *O novou školu*. Praha: Tiskové a nakladatelské družstvo československých legionářů, 1933
- VALENTA, Josef. *Škola vysokých studií pedagogických v Praze*. In: *Pedagogika – časopis pro vědy o vzdělávání a výchově*, 1982/4, s. 436. Dostupné na: <http://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/?attachment_id=5177&edmc=5177>
- VALIŠOVÁ, A., KASÍKOVÁ, H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1734-0
- VANČUROVÁ, Silvie. *Masarykův státní koedukační ústav učitelů Valašské Meziříčí 1903 – 1948*, Brno 2008. Dostupné na: https://is.muni.cz/th/180917/ff_b/Bc._prace_.doc
- Van RUYSKENSVELDE, Sarah. *Education in turmoil. A history of Catholic secondary education during the Second World War in Belgium* Antwerpen: University of Antwerp, 2014
- VÁŇOVÁ, Růžena. Jak univerzitní učitelé pedagogiky uvažovali o vysokoškolském vzdělání učitelů národních škol. *Pedagogika*. Praha: PF UK, 2011, LXI(4), 333-344. ISSN 2336-3815
- VAŠUTOVÁ, Jaroslava. Návrh profesního standardu. In WALTEROVÁ, E. (ed.). *Učitelé jako profesní skupina, jejich vzdělávání a podpůrný systém. Výstup projektu rezortního výzkumu MŠMT ČR č. LS 20007*. Díl 1. Praha: UK PedF, 2001
- VESELÁ, Zdeňka. Vývoj učitelského vzdělání po roce 1945 do roku 1953. *Pedagogická orientace*. Brno: Masarykova universita, 2006, 16(3/2006), 69 - 76. ISSN 1805-9511

VLTAŤSKÝ, Ladislav. Česká obecná škola v Žatci. *Krajem Lučanů – vlastivědný sborník českého musea v Žatci*. IX-1935, Žatec 1935

VORLÍČEK, Chrudoš. Třicet let vysokoškolského vzdělání učitelů v Československu. *Pedagogika*. Praha: PF UK, 1977, **XXVI**(3), 291-306

Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Čestný kříž německé matky [online]. c2016 [citováno 2019-02-06]. Dostupné na:

<https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=%C4%8Cestn%C3%BD_k%C5%99%C3%AD%C5%BE_n%C4%9Bmeck%C3%A9_matky&oldid=13568847>

ZOUNEK, Jiří, Michal ŠIMÁNĚ a Dana KNOTOVÁ. Cesta k učitelství v socialistickém Československu pohledem pamětníků. *Studia paedagogica*. Brno: Ústav pedagogických věd FF MU., 2016, 21(3), 131-158. ISSN 2336-4521

Nejčastější dotazy z dějin školství. Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského. [on-line]. [cit. 2019-11-13]. Dostupné na: <<http://www.npmk.cz/muzeum/nejcastejsi-dotazy-historie-skolstvi>>

Pozorka. [online]. [cit. 2017-03-25]. Dostupné na: <http://www.mesto-dubi.cz/cs/pozorka/>

Projekt Mobilisace 1938, Edvard Beneš hovoří k národu, [on-line]. [cit. 2017-03-25]. Dostupné na: <http://www.mobilisace1938.cz/10-zari-1938-edvard-benes-hovori-k-narodu>

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Bc. Daniel Kačenák

Obor: 7501T001 - Andragogika (Mgr. A)

Forma studia: kombinované studium

Název práce: Historie vzdělávání budoucích učitelů na Žatecku za 1. republiky

Rok: 2020

Počet stran textu bez příloh: 79

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 58

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 1

Počet internetových zdrojů: 26

Vedoucí práce: Doc. Dr. Milan Beneš